

«НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА» НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 (119) 2024 р.

ISSN 2520-6427

Засновано у грудні 1994 року

DOI: 10.37026/2520-6427

Видається 1 раз на квартал

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія KB № 16684-5256 PR від 28.05.2010 р.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 17.03.2020 № 409 науково-методичний журнал Рівненського ОППО «Нова педагогічна думка» включений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» індексується у міжнародній наукометричній базі даних **Index Copernicus International**: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46468>.

Друкується за рішенням Вченої ради РОППО (протокол від 05.09.2024 № 4).
Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Ярослав СВЕРЛЮК, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Алла ЧЕРНІЙ, кандидат політичних наук, доцент, директор Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Володимир БОРДЮК, кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи та комунікацій Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ольга БЕЗКОРОВАЙНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету.

Юлія ГЛІНЧУК, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, технологій та цивільної безпеки Рівненського державного гуманітарного університету.

Катерина ЖУРБА, доктор педагогічних наук, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор, перший заступник директора ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», заслужений працівник освіти України.

Світлана ЛІСОВА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій Рівненського державного гуманітарного університету.

Роланд ЛУКАСІЄВИЧ, доктор гуманітарних наук у галузі педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща).

Вадим ЛУНЯЧЕК, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри викладання профільних дисциплін навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Вікторія ПРОКОПЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

Здiслав СІРОЙЦ, доктор габілітований соціальних наук у галузі педагогіки, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща).

Руслана СОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Наталія СТАНІСЛАВЧУК, доктор філософії, доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету.

Маргарита ШКАБАРІНА, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та інклюзивної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Тетяна ЯКОВИШИНА, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Видавець: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Адреса редакції та видавця:

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. В'ячеслава Чорновола, 74, м. Рівне, 33028
тел./факс: 0(362)63-64-73, 0(67)178-81-12

E-mail: roippo.rv@ukr.net

Сайт видавця: www.roippo.org.ua

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

Мошковська Г. Міжнародний досвід навчання фінансової грамотності дітей та молоді..... 3

Снітовська О. Розвиток післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжних країнах у рецепції української компаративістики..... 8

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

Кириленко С., Федунова Т. Науково-методичне забезпечення становлення авторської школи імперативного менеджменту (з досвіду роботи)..... 14

Люшин М. Технологія підготовки та проведення засідання педагогічної ради закладу загальної середньої освіти в сучасному вимірі..... 20

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Луначек С. Сутність, структура та зміст компетентності педагогічного працівника щодо створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності..... 26

Мельник Н., Басараба Н. Цифровий детокс: баланс між цифровим світом та ментальним здоров'ям..... 33

Озарчук А. Використання штучного інтелекту в навчанні здобувачів освіти з особливими освітніми потребами..... 38

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

Саприкіна О., Заводна Л., Мазурок М. Лексичні англіцизми як показник сучасних модних тенденцій в українській мові..... 44

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

Дзвінка Р. Творчий доробок Михайла Тимофіїва в контексті еволюції сопілкового виконавства (до 80-річчя від дня народження)..... 49

Харитон І. Українське хорове мистецтво на сучасному етапі національного культуротворення... 54

Мервінська Н., Виноградова Н. Мотиваційний компонент як важливий фактор підвищення інтересу учнів до предмета «Образотворче мистецтво» у закладах загальної середньої освіти... 58

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

УДК 336.025:334-053.5
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-3-8

Галина МОШКОВСЬКА,
старший викладач кафедри
педагогіки й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0000-5550-6728
e-mail: moshkovska08@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена міжнародному досвіду навчання фінансової грамотності дітей та молоді. У ній окреслено сучасну ситуацію в суспільстві щодо означеного питання та потребу у фінансовій освіті в закладах освіти. Проаналізовано стан дослідження проблеми в теорії та практиці початкової освіти. Здійснено аналіз міжнародного досвіду щодо навчання фінансової грамотності та організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток фінансових навичок учнів початкової школи. Підкреслено, що фінансова грамотність і фінансова освіта не є новими категоріями для світового досвіду навчання молоді. Кількість країн, що впроваджують програми фінансової грамотності, зростає щороку, зокрема у Європі діє понад 180 таких програм. Дослідження свідчить, що надзвичайно важливо включати фінансову грамотність в освітній процес у закладах загальної середньої освіти, зокрема у початковій школі.

Підкреслено, що важливу роль у процесі навчання учнів початкової школи фінансової грамотності відіграють відповідні програми, розроблені Міністерствами фінансів, Національними банками, громадськими організаціями, благодійними фондами тощо, що існують у різних країнах світу (США, Велика Британія, Нідерланди, Туреччина та інші). Автором зроблено висновок, що в Україні існує потреба в оволодінні молоддю компетентностями в різних видах фінансової діяльності, обумовлена особливостями розвитку українського суспільства. Доведено, що за цих умов до ключових компетентностей, котрі має формувати в учнів школа, включено й фінансову грамотність.

Ключові слова: міжнародний досвід; професійний розвиток; учень початкової школи; фінансова грамотність; фінансова освіта, нова українська школа.

Halyna MOSHKOVSKA,
Senior Lecturer of the Department
of Pedagogy and Educational Innovations
of the Rivne Regional Institute of
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-5550-6728
e-mail: moshkovska08@gmail.com

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN TEACHING FINANCIAL LITERACY TO CHILDREN AND YOUTH

Abstract. The article is devoted to the international experience of teaching financial literacy to children and youth. This article responds to the current situation in our society and the need for financial education in schools. The modern world requires financial and economic literacy. The state of research on the problem in the theory and practice of primary education is analysed. An analysis of

international experience in teaching financial literacy and organising the educational process aimed at developing the financial skills of primary school students is carried out. Financial literacy and financial education are not new categories for the world experience of teaching young people. The number of countries implementing financial literacy programmes is growing every year. For example,

there are more than 180 such programmes in Europe.

The study has shown that it is extremely important to include financial literacy in the educational process in general secondary education institutions, in particular in primary school. An important role in the process of teaching primary school students financial literacy is played by relevant programmes developed by Ministries of Finance, National Banks, NGOs, charitable foundations, etc. that exist in different countries of the world (USA, UK, Netherlands, Turkey, etc.). The author concludes that in Ukraine, there is a need for young people to acquire competencies in various types of financial activities due to the peculiarities of the development of Ukrainian society. For these reasons, financial literacy is included in the key competences that should be developed in schools.

Key words: *international experience; professional development; primary school student; financial literacy; financial education, new Ukrainian school.*

Постановка проблеми. Становлення української держави в умовах соціально-економічних та політичних трансформацій вимагає від особистості сформованої підприємницької компетентності та фінансової грамотності для того, щоб бути повноцінним суб'єктом ринкових відносин у сучасних реаліях. Натомість соціологічні опитування свідчать, що більшість сучасних українців не розуміються на елементарних фінансових категоріях (фінансовий ринок, страхування, інвестиція, кредитування), їм бракує навичок ефективного бюджетопланування, інвестування, ведення бізнесу тощо. Крім того, більшість українців вважають себе бідними, зазначаючи, що витрати перевищують їхні прибутки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема формування фінансової грамотності особистості висвітлена у студіях таких науковців, як С. Булавенко, Л. Зюман, Т. Кізіма, Н. Примаченко, О. Шпак, З. Філончук, С. Юрій та ін. У роботах В. Андрійчук розкрито сутність категорії «фінансова грамотність молодших школярів», проаналізовано досвід формування такого типу грамотності учнів початкової ланки за кордоном. Певним аспектам формування основ фінансової грамотності молодших школярів присвячено роботи Н. Зикової, С. Сулейманової, С. Федін. Натомість проблема формування фінансової грамотності молодших школярів все ще потребує ґрунтовного дослідження на теоретико-практичному рівні.

Мета статті – дослідити міжнародний досвід щодо особливостей формування фінансової грамотності в учнів початкової школи з метою подальшого використання в освітньому процесі нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ вимагає фінансової та економічної грамотності. Загалом вони не є новими категоріями для світового досвіду навчання молоді, адже кількість країн, що впроваджують програми фінансової грамотності, зростає щороку. Так, у Європі діє понад 180 таких програм. Дослідження свідчать, що неабияк важливо включати фінансову грамотність в освітній процес у початковій школі, де важливу роль відіграють відповідні програми, розроблені Міністерствами фінансів,

Національними банками, громадськими організаціями, благодійними фондами тощо, що функціонують у різних країнах світу (США, Велика Британія, Нідерланди, Туреччина та інші). В Україні існує потреба в оволодінні молоддю компетентностями в різних видах фінансової діяльності, обумовлена особливостями розвитку українського суспільства. Зважаючи на це, до ключових компетентностей, які мають бути сформовані в учнів у закладі освіти, включено фінансову грамотність (Гриневич, 2017).

Фінансова грамотність передбачає володіння економічними та фінансовими поняттями і категоріями, що дозволяє людині самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і відповідно до обставин визначати моделі своєї власної фінансової поведінки та безпеки. Орієнтуючись на ринок праці, до пріоритетів сьогодення варто віднести вміння людей оперувати такими знаннями та технологіями, що задовольняють потреби суспільства та готують їх до нових відносин у сучасних умовах. Упровадження шкільної фінансової освіти дозволяє формувати фінансові компетенції, необхідні у повсякденному економічному житті у процесі виконання будь-яких економічних ролей. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року ключовими компетентностями з-поміж інших визначені підприємливість та фінансова грамотність. Аналіз стану готовності педагогічних колективів до здійснення фінансового виховання молоді в закладах загальної середньої освіти, зокрема в початковій школі, свідчить, що рівень їхньої фінансової грамотності не дозволяє розв'язувати завдання, пов'язані з підготовкою школярів до життя в динамічних фінансово-економічних умовах. Зважаючи на це, актуалізується проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до розробки і впровадження ефективних форм, методів і технологій навчання учнів, спрямованих на формування їхньої фінансової грамотності, спроможних підвищити ефективність фінансового і економічного виховання молодих громадян України.

Фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися власними коштами, володіти основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення (Андрійчук, 2021).

Нині держава вже зробила перші кроки щодо освіти школярів з означеного питання шляхом упровадження в освітній процес компетентнісного підходу. Головне його завдання – формування ключових компетентностей, однією з яких є «підприємливість та фінансова грамотність», що повинна наскрізно формуватися через усі навчальні предмети. За цих умов в учнів розвиваються ініціативність, економічний спосіб мислення, майстерність раціонально поводити себе як споживач, конкурентоспроможність, розважливість у придбанні товару, ощадливість.

Загалом оновлений Державний стандарт початкової загальної освіти має на меті впровадження компетентнісного підходу, згідно з яким важливим завданням є формування ключових компетентностей, що повинні сприяти підготовці здобувачів освіти до життя в суспільстві. У Стандарті загальної середньої освіти

поняття «компетентність» розглядається як готовність здобувачів освіти застосовувати набуті знання, вміння і навички у практичній діяльності, вирішувати ті проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням досвіду та засвоєної системи цінностей (Державний стандарт початкової освіти, 2018). У Державному стандарті початкової освіти подано перелік ключових компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач освіти наскрізно у процесі вивчення різних навчальних предметів. Серед ключових у нормативних документах розглядається компетентність «підприємливість та фінансова грамотність». У Концепції «Нова українська школа» (2016, с. 64) визначено орієнтири у формуванні «ініціативності та підприємливості», однак у Законі України «Про освіту» (2017) та Державному стандарті початкової освіти (2018) на сьогодні означена компетентність визначається як «підприємливість та фінансова грамотність». Фінансово грамотні люди відповідально ставляться до грошей і захищені від їхньої втрати. Вони завжди планують бюджет на тривалий період для придбання автомобіля, навчання дітей, проведення відпустки тощо; вміють знаходити фінансову інформацію в інтернеті та журналах, а за потреби консультуються з фахівцями; розуміють призначення тих чи інших фінансових установ і активно користуються їхніми фінансовими продуктами. У міжнародній практиці фінансову грамотність визначають як уміння фізичних осіб керувати власними фінансами та приймати дієві фінансові рішення. Підвищення фінансової грамотності, поряд із фінансовою освітою, було визнано Комісією Європейського Союзу та Організацією економічного співробітництва і розвитку актуальним завданням сьогодення.

Міжвідомча робоча група у складі фахівців Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства освіти і науки України та Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку підготувала Рамку фінансових компетентностей дітей та молоді. 17 січня 2024 року наказом Міністерства освіти і науки України № 51 її було затверджено.

Рамка – це документ, у якому описано ключові фінансові компетентності дітей і молоді України віком від 5 до 18 років. Ідеться, зокрема, про набір знань, умінь, навичок і особливостей ставлення до питань у сфері управління особистими фінансами та споживання фінансових послуг. Ці знання й уміння є основою для ухвалення відповідальних фінансових рішень, забезпечення та поліпшення власного добробуту.

Мета підготовки Рамки – сприяти спільному розумінню фінансових компетентностей для дітей і молоді серед державних органів влади, закладів освіти, приватних організацій та громадян, які популяризують навчання з фінансової грамотності.

Для розроблення Рамки за основу взято модель фінансових компетентностей для молоді OECD/INFE Core Competencies Framework on financial literacy for Youth, створену Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яку доповнено й адаптовано до контексту України, а також Рамку фінансових компетентностей дорослого населення України, державні стандарти для відповідних рівнів освіти.

«Фінансові компетентності – це невідмінна частина

життя кожного й кожної з нас, адже рівень опанування ними визначає те, наскільки грамотно ми розпоряджаємося власними ресурсами. Означена Рамка допоможе сформулювати цілісне й універсальне уявлення про рівень фінансової грамотності в дітей і молоді в Україні та водночас – удосконалити навчання фінансових компетентностей, зокрема й у закладах освіти», – наголосив Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий.

Очікується, що поширення практичного використання Рамки сприятиме реалізації державної політики у сфері фінансової грамотності та фінансової інклюзії, а також створенню майданчика для обміну передовою практикою й досвідом щодо впровадження фінансової освіти. Крім того, Рамка забезпечить реалізацію компетентнісного підходу та слугуватиме підґрунтям для реалізації в Новій українській школі наскрізної змістової лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» та освітнього напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність» відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Також вона сприятиме створенню сучасних навчальних програм і навчально-методичних матеріалів для учнівства і вихованців освітніх закладів та освітян.

Загалом у Рамці описано приблизно 900 фінансових компетентностей, які мають опанувати учні до моменту закінчення дошкільної, початкової (4-й клас), базової середньої (9-й клас) і профільної середньої освіти (12-й клас).

Отже, можемо зробити висновок, що фінансова грамотність – це вміння людини розпоряджатися власними коштами, володіти основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення.

Фінансова грамотність і фінансова освіта не є новими категоріями для світового досвіду навчання молоді. Кількість країн, які впроваджують програми фінансової грамотності, зростає щороку. Так, у Європі діє понад 180 таких програм (Danes, 2007). Успішні національні програми розроблені й впроваджені в США, Великобританії, Німеччині, Австрії. Хоча ринкові відносини визначають економічний статус Болгарії, Словенії та Польщі не так давно, проте і в цих країнах активно впроваджуються програми фінансової грамотності для різних верств населення. У більшості країн фінансову грамотність реалізують у рамках численних формальних і неформальних освітніх програм. Приблизно половина країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку – проводять національну політику розвитку фінансової освіти, пропонують таку освіту на основі державно-приватного партнерства. Зважаючи на дослідження програм підвищення рівня фінансової грамотності населення в 28 країнах Європейського Союзу, зазначимо, що найбільшу варіативність програм підвищення фінансової грамотності мають Великобританія, Німеччина, Австрія. Розмаїття проектів пропонується в Нідерландах, Франції, Польщі. У Болгарії, Латвії, Люксембурзі, Словенії, Румунії працюють міжнародні програми. Характерною ознакою для всіх країн є те, що основними цільовими групами є діти та молодь.

Міністерство фінансів США створило освітній проєкт Money as you grow. На його сайті є п'ять

розділів з інформацією для різних вікових груп: 3–5 років, 6–10 років, 11–13 років, 14–18 років і 18+ років. Зібрані тут методики, інструменти, розвивальні ігри й тести рекомендують використовувати батькам і вчителям, щоб навчити дітей поводитися з грошима. Також Федеральною комісією з фінансової грамотності та освіти розроблений ресурс *MyMoney.gov*. Тут можна знайти освітні поради про те, як заробити, зберегти, інвестувати і захистити гроші. Влада кожного штату самостійно визначає, як і в яких обсягах використовувати запропоновані урядом матеріали в школах.

Міністерство фінансів Нідерландів розробило масштабну національну програму фінансової освіти для голландських початкових шкіл *Money Wise* з метою зробити дітей фінансово грамотними. Ця програма складається з чотирьох модулів для учнів першого та другого класів та п'яти модулів для учнів третього, четвертого та п'ятого класів. У рамках цієї ініціативи партнери з фінансового сектору, наукових кіл та урядових та споживчих організацій об'єднують зусилля з основною метою – зробити громадян фінансово самостійними. Така програма під час обов'язкового шкільного навчання може навчити дітей різноманітним аспектам фінансової грамотності, що відповідають їхньому віку, дозволяючи накопичувати знання, які готують їх до дорослого й відповідального фінансового вибору (Kalwij et al., 2019). Цікавим є нідерландський досвід щорічного Тижня грошей (*Money Week*), у ході якого за ініціативи платформи *Money Wise* інтерактивні заходи зі школярами за темами, пов'язаними із щоденним фінансовим досвідом, проводять співробітники банків, пенсійних фондів, податкових служб, страхових агенцій, міністр фінансів, Державний секретар та інші. Завершується *Money Week* Грошовою вікториною (*Money Quiz*) (*10 jaar Week van het geld*).

Традиційним є проведення *My Money Week* (Мій тиждень грошей) – національного тижня активності для дітей молодшого та середнього шкільного віку і молодих людей із використанням ресурсів цифрового навчання та інтерактивних відеороликів, створених експертами з фінансової освіти. У Великій Британії в 2000 р. була створена Освітня група з особистих фінансів (*Personal Finance Education Group – PfEG*) як незалежна благодійна організація для підтримки викладання фінансових можливостей у школах. Надаючи різноманітний спектр ресурсів для закладів освіти – від індивідуальних консультацій до тематичних досліджень та засобів онлайн-навчання, *PfEG* відіграє важливу роль у створенні програми фінансової освіти. Свою місію Освітня група бачить у розвитку підприємницького мислення і навичок, що змінять майбутнє молодих людей, а проведення *My Money Week*, яким опікується *PfEG*, надає широкі можливості для цього (Appleyard, 2013).

У Чеській Республіці внесення до програм початкової та середньої школи навчального курсу з фінансової грамотності розглядають як один із можливих способів запобігти нездоровому борговому навантаженню боржників людей, оскільки, як свідчить судово-практика, данокруство індивідуальне чи домогосподарств через недостатню фінансову обізнаність громадян, неуміння оцінити фінансові ризики, створити чи використати

власні фінансові резерви стало соціальною проблемою (Opřetálová, 2015). Включення фінансової освіти до програми початкової та середньої школи є неабияким кроком уперед, оскільки профілактика стала найефективнішим заходом. Діти вивчають фінансову грамотність до того, як у них з'явиться власна фінансова відповідальність. Хоча вони не будуть займатися фінансовими проблемами, поки не стануть дорослими, але до того часу вони вже будуть усвідомлювати можливі ризики.

Отже, можна припустити, що покоління, яке проходить курси фінансової освіти, буде краще підготовлене до життя та завдяки цьому ситуація в означеній галузі суттєво покращиться (Opřetálová, 2015). У початковій школі в Чехії є предмет, який так і називається – *finanční gramotnost* (фінансова грамотність). Учителі забезпечені програмою, за якою дітям пояснюють, що таке гроші, як розподіляти, контролювати і регулювати особисті доходи і витрати. Школярі отримують інформацію про податки, комунальні платежі, витрати на продукти та одяг, капітальні витрати на купівлю житла, а також про накопичення, вкладення коштів та відкриття власного бізнесу. Із вчителями часто працюють різні експерти у сфері економіки та фінансів, які діляться особистим досвідом і важливими лайфхаками (Сімончук, 2018).

У Туреччині освітні програми початкової школи передбачають навчання навичкам управління власними фінансами як частину курсів суспільних наук, математики, природничих наук та турецької мови. Фінансові установи Туреччини співпрацюють з Національним міністерством освіти з метою вдосконалення навичок фінансової грамотності школярів. Так, у 2012 р. спільними зусиллями Національного міністерства освіти, Асоціації фінансової грамотності (*FODER*) та соціальної платформи *Para Dugunu* була реалізована програма в галузі фінансової грамотності «3 скарбнички». У 2015 р. Головне управління з навчання впродовж життя при Міністерстві національної освіти разом із Турецьким банком економіки забезпечило освіту з формування фінансової грамотності для вчителів, які працюють у центрах державної освіти. Освіту з фінансової грамотності надає також *Turkey İş Bank Museum* (Музей, присвячений першому республіканському банку в Туреччині).

У Фінляндії спеціально навчені ментори працюють із молодими вчителями. Йдеться не про наставництво, коли один досвідчений вчитель консультує одного молодого, а саме про роботу з групою – тоді з'являються нові знання, це допомагає новачкам. Програми для менторів розробили університети, які займаються підвищенням кваліфікації. Крім того, вони підготували 407 менторів, які далі працюють із менш досвідченими вчителями.

У Японії вчителі разом готуються до уроків, відвідують уроки один одного, що дає можливість отримати якісний зворотний зв'язок. Засвоюючи певні знання з фінансової грамотності, вчителі разом вирішують як творчо, емоційно, цікаво й ненав'язливо подати матеріал учням. В Японії вважають, що вже в 6–7 років діти повинні розбиратися в тому, що таке вартість товару чи послуги, вміти здійснювати покупки в рамках

свого бюджету, економити кишенькові гроші. Дітям 8–9 років потрібно вміти розрізняти бажання і можливості, розуміти бюджетне обмеження, вести фінансовий план (Сімончук, 2018).

Цікавий досвід формування фінансової грамотності в учнів молодших класів сільської місцевості описаний науковцями із Шрі-Ланки (Halloluwa et al., 2017). Дослідники провели з учнями три семінари, під час яких використовували метод проектування, що складався з декількох етапів: створення команди, мозковий штурм, ігри, малювання, ліплення, ведення журналів та оцінку. Під час експерименту дітям роздали планшетні комп'ютери, які за розпорядженням уряду країни були запроваджені в 2016 р. у школах Шрі-Ланки як інструмент навчання. Під час ігор на планшеті, малювання, ліплення, які були організовані за темами реальних життєвих ситуацій («Покупки в сільському магазині, на базарі і в супермаркеті», «Поїздка в транспорті» тощо), учні отримували перші уроки фінансової грамотності: купівлі квитків у транспорті, вибору продуктів відповідно до наявних коштів, складання сценарію виплати грошового боргу сільському м'ясику тощо (Halloluwa et al., 2017).

Створити такі речі в нас в Україні не є проблематично. І це допомогло б підтримувати один одного. Також було б дієвим обмін досвідом між педагогами з різних куточків країни й з-за кордону. Потрібно наповнити новими й глибшими сенсами поняття підвищення кваліфікації і зробити її максимально практико-орієнтованою, тобто дати педагогам практичні інструменти, які вони могли б використовувати.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у контексті напрямів реформування сучасної шкільної освіти проблема розвитку фінансової грамотності у здобувачів освіти є досить актуальною. Формування фінансової грамотності – це складний процес, ефективність якого багато в чому залежить від рівня математичних здібностей та майстерності викладання матеріалу вчителем.

Зважаючи на це, важливого значення набуває розробка й запровадження відповідних спецкурсів в освітній процес, урізноманітнення форм та методів позакласної роботи, реалізація інноваційних педагогічних технологій тощо. Необхідно також забезпечити належну підготовку вчителя до викладання основ фінансової грамотності в учнів початкової школи. Із цією метою під час навчання майбутніх учителів початкової школи в закладі вищої освіти слід вводити в програму з предмету «Методика навчання математика» теми з фінансової грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Андрійчук, В. (2021). Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Вип. № 1 (66). С. 81–87.

Гриневиц, Л. М. (2017). Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом. *Газета.ua*. 08 грудня 2017 р. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetomgrinevich/808365 (дата звернення: 17.01.21).

Державний стандарт початкової освіти: постанова

Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.01.2021).

Про освіту: Закон України. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.01.2021).

Кізима, Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник THEU*. 2012. № 2. С. 64–71.

Сімончук, О. (2018). Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу. *Освіторія: вебсайт*. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu> (дата звернення: 25.01.2021).

Appleyard, L. & Rowlingson, K. (2013). Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*. Vol. 12. №. 4. P. 507–520. doi: <https://doi.org/10.1017/S1474746412000644> (Accessed: 10.05.2024)

Halloluwa, T., Vyas, D., Usoof, H., Bandara, P., Brereton, M., Hewagamage, P. Designing for Financial Literacy: Co-design with Children in Rural Sri Lanka. *Human-Computer Interaction – INTERACT 2017. INTERACT 2017. Lecture Notes in Computer Science / R. Bernhaupt, G. Dalvi, A. Joshi, D. K. Balkrishan, J. O'Neill, M. Winckler (Eds.). Vol. 10513. Cham: Springer, 2017. P. 313–334. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-67744-6_21 (Accessed: 11.05.2024).*

Kalwij, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. The Effects of Financial. (Print) Education on Financial Literacy and Savings Behavior: Evidence from a Controlled Field Experiment in Dutch Primary Schools. *Journal of Consumer Affairs*. 2019. № 53 (3). P. 699–730. doi: <https://doi.org/10.1111/joca.12241>. (Accessed: 11.05.2024).

Opletalová, A. Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 171. P. 1176–1184. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229> (Accessed: 11.05.2024).

REFERENCES

Andriichuk, V. (2021). Navchannia finansovoi hramotnosti uchniv pochatkovoї shkoly: mizhnarodnyi dosvid [Teaching financial literacy to primary school students: international experience]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. Vyp. № 1 (66). S. 81–87. [in Ukrainian].

Hrynevych, L. M. (2017). Finansovu hramotnist varto zrobyty okremym predmetom [Financial literacy should be made a separate subject]. *Gazeta.ua* vid 08 hrudnia 2017 r. URL: https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/_finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetomgrinevich/808365 (data zvernennia: 17.01.21). [in Ukrainian].

Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State Standard of Primary Education]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 17.01.2021). [in Ukrainian].

Pro osvitu [Law of Ukraine]: Zakon Ukrainy. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 20.01.2021). [in Ukrainian].

Kizyma, T. O. Finansova hramotnist naselennia: zarubizhnyi dosvid i vitchyzniani realii [Financial literacy of the population: foreign experience and domestic realities.]. *Visnyk TNEU*. 2012. № 2. S. 64–71. [in Ukrainian].

Simonchuk, O. (2018). Yak navchaiti finansovoi hramotnosti v shkolakh riznykh krain svitu [How financial literacy is taught in schools around the world]. *Osvitorniia: vebсайт*. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu> (data zvernennia: 25.01.2021). [in Ukrainian].

Appleyard, L. & Rowlingson, K. (2013). Children and financial education: Challenges for developing financial capability in the classroom. *Social Policy and Society*. Vol. 12. №. 4. P. 507–520. doi: <https://doi.org/10.1017/S1474746412000644> (Accessed: 10.05.2024). [in English].

Halloluwa, T., Vyas, D., Usoof, H., Bandara, P., Brereton, M., Hewagamage, P. Designing for Financial Literacy: Co-design with Children in Rural Sri Lanka.

Human-Computer Interaction – INTERACT 2017. INTERACT 2017. Lecture Notes in Computer Science / R. Bernhaupt, G. Dalvi, A. Joshi, D. K. Balkrishan, J. O'Neill, M. Winckler (Eds.). Vol. 10513. Cham: Springer, 2017. R. 313–334. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-67744-6_21. (Accessed: 11.05.2024). [in English].

Kalwij, A., Alessie, R., Dinkova, M., Schonewille, G., Van der Schors, A., & Van der Werf, M. The Effects of Financial (Print) Education on Financial Literacy and Savings Behavior: Evidence from a Controlled Field Experiment in Dutch Primary Schools. *Journal of Consumer Affairs*. 2019. № 53 (3). R. 699–730. doi: <https://doi.org/10.1111/joca.12241>. (Accessed: 11.05.2024). [in English].

Opletalová, A. Financial Education and Financial Literacy in the Czech Education System. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 171. P. 1176–1184. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.229> (Accessed: 11.05.2024). [in English].

Дата надходження до редакції: 21.06.2024

УДК 37.014.25:378

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-8-13

Ольга СНІТОВСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри латинської та іноземних мов

Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького,
м. Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-3086-9503

e-mail: ozlotko@gmail.com

РОЗВИТОК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ У РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Анотація. У статті здійснено системний аналіз репрезентативних студій із проблеми розвитку післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжжі задля визначення основних тенденцій, здобутків і прогалин в її вивченні українськими компаративістами. У процесі пошуково-евристичної праці виявлено понад 140 різновидових публікацій з означеної проблеми, за результатами оглядового аналізу яких з'ясовано, що більшість зафіксованих монографій, навчальних посібників, статей, матеріалів конференцій відображають результати дисертаційних досліджень, а отже, зосередилися на їхньому предметному аналізі.

Порушена проблема розглядається українськими науковцями в тематично-змістових ракурсах і контекстах, які виражаються в категоріях «підготовка вчителів», «професійний розвиток учителів»,

«неперервна педагогічна освіта», «післядипломна педагогічна освіта», «підвищення кваліфікації вчителів» тощо. З'ясовано, що актуалізовані праці мають вузький країнознавчий спектр, який охоплює переважно держави Європейського Союзу, США та Китаю.

Визначено, що більшість комплексних студій, в яких післядипломна освіта становить основний предмет дослідження, мають схожу змістову структуру, зокрема в багатьох працях фрагментарно представлено організаційні форми, зміст та особливо методику навчання вчителів, що детермінуються черговими суспільними викликами та змінами в системі шкільної освіти.

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації вчителів, зарубіжні країни, педагогічна компаративістика.

Olha SNITOVSKA,
 Candidate of Philological Sciences,
 Associate Professor,
 Associate Professor of the Department
 of Latin and Foreign Languages,
 Lviv National Medical University
 named after Danylo Halytskyi,
 Lviv, Ukraine
 ORCID: 0000-0002-3086-9503
 e-mail: ozlotko@gmail.com

DEVELOPMENT OF POST-GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION AND IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF TEACHERS IN FOREIGN COUNTRIES IN THE RECEPTION OF UKRAINIAN COMPARATIVE STUDIES

Abstract. *The article presents a systematic analysis of representative studies on the development of postgraduate education and professional development of teachers abroad to identify the main trends, achievements, and gaps in its study by Ukrainian comparative researchers. During the exploratory and heuristic work, more than 140 diverse publications on the topic were identified. The review analysis revealed that the majority of recorded monographs, textbooks, articles, and conference materials reflected the results of dissertation research, thus focusing on their subject analysis.*

It was found that the issue is examined by Ukrainian researchers in thematic-content perspectives and contexts expressed in categories such as «teacher training», «professional development of teachers», «continuing pedagogical education», «postgraduate pedagogical education», and «teacher qualification improvement». The selected works for analysis have a narrow country-specific scope, covering mainly the European Union countries, the USA and China.

It is shown that most comprehensive studies, where postgraduate education is the main research subject, have a similar content structure. The historical and pedagogical retrospection of postgraduate education development (factors, legal support, periodization, modernization trends) is combined with the consideration of reform processes and the characterization of its main structural components with an emphasis on the specifics of certification. Researchers pay significant attention to identifying the criteria and requirements for teachers' professional activities and the competencies they need to acquire. Many studies fragmentarily present organizational forms, content, and especially the methodology of teacher training, which are determined by current societal challenges and changes in the school education system.

Key words: *continuous pedagogical education, postgraduate pedagogical education, teacher professional development, foreign countries, pedagogical comparative studies.*

Постановка проблеми. Інтеграція України у світовий та європейський простір вищої освіти

актуалізувала всебічне осмислення зарубіжного досвіду з організації та розвитку різних компонентів і складників національних освітніх систем. Зважаючи на це, вітчизняна педагогічна компаративістика нагромадила значний масив знань у вигляді різновидових студій (монографій, дисертацій, наукових статей, матеріалів конференцій, навчально-методичної літератури тощо) з проблеми розвитку вищої педагогічної освіти загалом та післядипломної освіти і підвищення кваліфікації вчителів зокрема. Результати таких наукових пошуків мають науково-теоретичну та практичну значущість для розвитку української педагогічної науки та вдосконалення національної системи підготовки педагогічних кадрів. Це зумовлює потребу систематизації та предметного аналізу наукової літератури відповідного спрямування. На розв'язання цього завдання спрямована наша історіографічна розвідка.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Позаяк представлена стаття передбачає аналіз наукового доробку про розвиток післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжних країнах, відзначимо, що окремі фрагментарні спроби її аналізу здійснювалися авторами монографічних і дисертаційних праць (В. Бойко, Я. Бондарук, Т. Вакулєнко, В. Гаманюк, Н. Євтушенко, Н. Котельнікова, Н. Муқан, Ю. Несін, С. Синенко, Ю. Правдівцева, О. Проценко, Л. Черток, Л. Юрчук та ін.), а також окремих статейних публікацій (Л. Загородня, Н. Нікончук, С. Шандрук). Утім, спеціального системного вивчення цього доробку не здійснювалося.

Мета статті полягає в систематизації та аналізі репрезентативних студій із проблеми розвитку післядипломної освіти і підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжжі задля визначення основних тенденцій, здобутків, проблемних моментів щодо її вивчення українськими компаративістами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі пошуково-евристичної праці було виявлено понад 140 різновидових публікацій із порушеної проблеми. За результатами первісного огляду з'ясовано, що вона розглядається в тематично-змістових ракурсах і контекстах, які дефініціюються в категоріях «підготовка вчителів», «професійний розвиток учителів»,

«неперервна педагогічна освіта», «післядипломна педагогічна освіта», «підвищення кваліфікації вчителів», «освіта дорослих» тощо. Також виявилось, що більшість зафіксованих монографій, навчальних посібників, статей, матеріалів конференцій відображали матеріали дисертаційних досліджень, тож фактично дублювали їхній зміст. Зважаючи на цю обставину, зосередилися на предметному аналізі їхніх результатів.

Найбільший приріст знань із порушеної проблеми презентують дисертаційні праці, в яких розвиток післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжних країнах становить основний предмет дослідження. Їхній країнознавчий вимір охоплює доволі вузьке число країн, зокрема: Німеччину (Т. Вакуленко, 1995; В. Гаманюк, 1995; І. Руденко, 2015), Велику Британію (Г. Воронка, 1997; В. Бойко, 2011), Англію, Францію, Німеччину (С. Синенко, 2002), Польщу (Л. Юрчук, 2003), Грецію (О. Проценко, 2009), Швейцарію (Л. Черток, 2011), Велику Британію, Канаду, США (Н. Мукан, 2011; Я. Бондарук, 2013; Ю. Правдівцева, 2014), Китай (Н. Котельнікова, 2012), Францію (Ю. Несін, 2013), Польщу та Україну (Н. Євтушенко, 2021) тощо. Статейні публікації урізноманітнюють означену ситуацію завдяки аналізу проблеми в загальноєвропейському ракурсі.

Більшість комплексних студій, в яких післядипломна освіта становить основний предмет дослідження, мають подібну змістову структуру. Історико-педагогічна ретроспектива (чинники, нормативно-правове забезпечення, періодизація, тенденції модернізації) поєднується з розглядом процесу її реформування та характеристикою основних компонентів з акцентом на особливостях атестації педагогічних кадрів. Значна увага приділяється з'ясуванню критеріїв і вимог до їхньої професійної діяльності та компетентностей, які мають підвищити в процесі післядипломної підготовки. У багатьох студіях фрагментарно, поверхово представляються організаційні форми, зміст та особливо методика навчання вчителів, які детермінуються суспільними викликами та змінами в системі шкільної освіти.

Слабким місцем багатьох студій про розвиток післядипломної освіти в зарубіжжі є категорійно-поняттєвий апарат. Це виявляється в синонімічному вживанні понять «післядипломна [педагогічна] освіта» та «підвищення кваліфікації [вчителів]», які, з одного боку, розрізняються у теорії та практиці вітчизняної педагогіки та освіти, а з іншого – мають особливі (відмінні) дефініції в зарубіжних освітніх системах. Наскільки складною, важливою є ця проблема, засвідчує її осмислення Н. Євтушенко в докторській дисертації про систему підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній освіті України та Польщі. З'ясувавши сутність, особливості тлумачення низки супутніх понять у їхніх національних педагогіках, науковиця на основі предметного аналізу нормативних документів та репрезентативних студій показала, що в науковому просторі України дефініція «підвищення кваліфікації» трактується як: найпоширеніший вид післядипломної педагогічної освіти; приведення педагогічних знань, умінь, компетентностей до вимог модернізації освіти; форма навчання в післядипломний період на базі

вищої освіти, що оновлює, поглиблює знання, вміння, навички, ціннісні установки, необхідні для виконання професійних обов'язків; набуття нових та вдосконалення набутих раніше компетентностей із професійної діяльності, галузі знань тощо (Євтушенко, 2021, с. 56–80).

Натомість у польському науковому й освітньому просторі набуло поширення поняття «професійне вдосконалення вчителів», що трактується як: цілеспрямований, неперервний процес розширення професійних компетенцій учителів та поліпшення їхнього професійного рівня через курси підвищення кваліфікації; форма і засіб адаптації до постійно змінюваної ситуації та збагачення кваліфікації; спосіб організації самоосвіти та підвищення педагогічної майстерності; складник системи професійної підготовки, яка допомагає вчителям-початківцям у період професійної адаптації, актуалізує їхні знання з педагогіки і предмета викладання та ін. З огляду на базові дефініції Н. Євтушенко зіставила характеристики їхніх окремих компонентів в українській та польській освіті й педагогічній науці (Євтушенко, 2021, с. 56–80).

У синтезованому вигляді вітчизняні дослідження (Євтушенко, 2021; Бойко, 2011; Бондарук, 2013; Котельнікова, 2012; Мукан, 2011; Несін, 2013; Проценко, 2009; Руденко, 2015; Синенко, 2002; Яремко, 2017 та ін.) дають предметні уявлення про спільне та відмінне в розумінні післядипломної педагогічної освіти в різних національних педагогіках та міжнародній терміносистемі. В українській науці цей феномен трактується як ланка в національній системі неперервної освіти, що забезпечує фахове вдосконалення громадян, поглиблює, оновлює професійні знання і навички, забезпечує здобуття нової кваліфікації / спеціальності / професії; галузь освіти дорослих, що дає змогу вдосконалити професійні знання, вміння, навички вчителя завдяки підвищенню кваліфікації, перепідготовці, стажуванню на основі новітніх технологій; невід'ємний складник неперервної освіти і середовище професійного розвитку педагогів; цілісна інституційна та соціальна системи з властивими інтегративними якостями і компонентами (зміст, цілі, принцип, функції, організаційні форми і методи) тощо.

У західній, передусім англомовній, терміносистемі післядипломна освіта (postgraduate education) тлумачиться як така, яку можна отримати після здобуття першого ступеня вищої освіти (бакалаврату). На відміну від українських нормативних документів і наукових студій, у цьому випадку йдеться не про формальне розширення навичок або перепідготовку в межах набутих раніше професії, спеціальності, а про здобуття звання магістра або доктора. Так, у Великій Британії, США, Канаді, інших країнах користуються популярністю програми післядипломної освіти, які дають змогу за невисокими цінами в стислі терміни (1–1,5 року) отримати сертифікат Postgraduate Certificate або диплом Postgraduate Diploma.

Загалом в українській педагогічній компаративістиці сформувався доволі чітке бачення розгляду зарубіжних національних систем післядипломної освіти та підвищення кваліфікації як важливого / основного складника / структуранта неперервної освіти, що

забезпечує професійний і особистісний розвиток педагогів на основі відповідної / окремої мережі закладів. Існує розуміння західної парадигми розвитку потенціалу вчителя, який має випереджати суспільне виробництво й технологічний прогрес і виступати провідним та активним суб'єктом цивілізаційного поступу.

Уважаємо, що в процесі вивчення післядипломної, як й інших складників зарубіжних систем вищої освіти, з'ясування особливостей національних терміносистем та їхнє зіставлення, узгодження з українською є першочерговою умовою для успішного розв'язання дослідницьких завдань.

Поряд з означеними вище загальними схемами, підходами до вивчення розвитку післядипломної педагогічної освіти більшість комплексних досліджень мають свою «родзинку», новизну, адже позначають загальний приріст знань із цієї проблеми. Так, під час вивчення системи підвищення кваліфікації вчителів Франції Ю. Несін, поряд із традиційним акцентом на соціокультурних детермінантах цього процесу, запропонував оригінальний аналіз його філософських та психолого-педагогічних засад і чинників (Несін, 2013). Відповідно Н. Котельнікова в дослідженні про розвиток післядипломної педагогічної освіти Китаю представила власні підходи і критерії її класифікації та періодизації (1951–1958 рр.; 1958–1977 рр.; 1977–1989 рр.; 1990–1999 рр.; 1999 р. – по теперішній час). Вони синтезують нормативні акти і науковий дискурс Китаю та напрацьовані українськими дослідниками методологічні засади градації і вивчення освітніх процесів (Котельнікова, 2012).

Дослідження Я. Бондарук вирізняє глибокий аналіз методичних аспектів організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів. З'ясувавши її етапи і типи сертифікатів, які педагоги отримують за стаж та інші показники професійної діяльності, дослідниця характеризувала мережу освітніх установ, що забезпечують діяльність у цьому напрямі, програми, за якими вона здійснюється, види, форми, методи професійного вдосконалення, роль ІКТ у забезпеченні її якості тощо (Бондарук, 2013). Такий панорамний підхід дає чітке цілісне уявлення про досліджувану проблему.

Це також стосується праці О. Проценко, яка схарактеризувала дві основні моделі (традиційну й інноваційну), продуктивні ідеї і форми організації системи післядипломної освіти Греції та (що доволі рідкісно для такого виду студій) реальний педагогічний досвід її функціонування (Проценко, 2009). Відповідно Л. Черток збагатила вітчизняну компаративістику дослідженням про розвиток діалогу культур у післядипломній гуманітарній освіті Швейцарії. Означений феномен пояснюється конфедеративним устроєм країни: за відсутності національного міністерства функціонування освіти забезпечує консенсус відповідальних органів кантонів. Управління нею здійснюється скоординованими зусиллями університетів, педагогічних шкіл і спеціальних закладів завдяки реалізації численних професійних програм. Продуктивним вважаємо методологічний підхід щодо інтеріоризації цього досвіду в освітній процес України на основі шести параметрів, які визначають особливості політики Швейцарії у

сфері післядипломної освіти (Черток, 2011).

Поряд зі згаданими вище «монокрайнознавчими» студіями, неабиякий інтерес становлять дослідження, що синтезують та зіставляють розвиток національних систем післядипломної педагогічної освіти різних країн. Так, спираючись на моделі диверсифікації та уніфікації, Н. Муқан здійснила наскрізний порівняльний аналіз основних компонентів (мета, принципи і функції; нормативно-правова база; умови реалізації; компетентності тощо) систем неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США. На цій основі з'ясовано етапи та елементи (змістовий, операційний, оцінювальний) кар'єрного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти на індивідуальному, інституційному, управлінському рівнях. Фундаментальність і оригінальність означеної студії зумовлює органічний синтез теорії, практики та організаційного досвіду функціонування національних моделей педагогічної освіти трьох країн у динаміці їхнього розвитку й уявлення спільного та особливого їхніх складників (Муқан, 2011).

У такому ж ракурсі відзначимо дослідження С. Синенко, яка представила результати порівняльного аналізу розвитку національних систем післядипломної освіти Англії, Франції, Німеччини в ракурсах соціально-педагогічних чинників і правової бази їхнього розвитку та теоретичних і організаційних засад функціонування. Продуктивною вважаємо характеристику основних моделей навчання (п'ятициклова технологічна; рефлексивна; проєктна) учителів Західної Європи, які визначають провідні тренди модернізації цього процесу (Синенко, 2002).

Фактографічною і теоретичною новизною відзначається дослідження Г. Яремко щодо професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл Австралії. Проаналізувавши генезу, нормативно-правову базу, систему стандартів, модернізацію програм, інші аспекти цього процесу, дослідниця показала, що основними чинниками його ефективності є співпраця університетів і загальноосвітніх шкіл, а також активне залучення педагогів до творчої й науково-дослідницької діяльності (Яремко, 2017).

Порівняно з дисертаціями, наукові статті та матеріали конференцій гнучкіше реагують на чергові освітні й наукові виклики та оперативніше відображають актуальні тренди нарощування знань про розвиток зарубіжної неперервної педагогічної освіти. У руслі загальноосвітньої тенденції активізації досліджень, пов'язаних із теорією і практикою конструювання освітніх програм і навчальних предметів, відзначимо концептуальну розвідку Л. Коваленко та І. Шевченко. Спираючись на зарубіжний та вітчизняний досвід, авторки представили моделі професійного розвитку педагогів у системі безперервної педагогічної освіти (компетентнісна, пролонгована, диверсифікована, диференційована, особистісно орієнтована) у співвідношенні до основних моделей сучасної освіти (традиційна, раціоналістична, розвивальної освіти, феноменологічна). Вважаємо, що завдяки охопленню різних концептуальних аспектів (методологічний, світоглядний, соціальний, дидактичний тощо) (Коваленко, Шевченко, 2021), такий конструкт може стати

ефективним інструментом цілісного осмислення неперервної освіти як складника професійної діяльності педагогів.

Продуктивними для розвитку вітчизняної компаративістики є, на жаль, нечисленні наукові матеріали, які синтезують положення концептуальних міжнародних документів про розвиток неперервної професійної освіти (О. Баніт). У такому ж руслі відзначимо змістовні статті, які деталізують функціонування розгалуженої мережі різних закладів та установ (державних, федеральних, муніципальних; освітніх, наукових, бізнесових тощо) підвищення кваліфікації педагогічних кадрів США (І. Руденко; З. Маляр і Л. Маляр); висвітлюють особливості державної політики (фінансування, управління, нормативне регулювання тощо) у цьому напрямі у Великій Британії, США, інших країнах (Н. Клясен); відображають інноваційні методики викладання і оцінювання діяльності вчителів тощо (Ю. Кіщенко).

У доробку українських науковців виявлено чимало дискурсних та оригінальних і перспективних підходів до вивчення різних проблем післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжжі. Їхні твердження, що розуміння підходів українських та іноземних дослідників (французьких (Несін, 2012), німецьких (Руденко, 2015), польських (Євтушенко, 1921; Юрченко, 2003), американських і британських (Мукан, 2011) та ін.) на післядипломну освіту педагогів збігаються в ключових (багатьох) питаннях загалом, є обґрунтованими. Однак це не дає підстави одностайності поглядів на цю проблему. Про це свідчить розвідка Н. Мукан, в якій аналізуються англомовні дослідження в галузі підвищення кваліфікації вчителів. Із неї випливає, що у вивченні неперервної професійної освіти, на думку зарубіжних авторів, варті уваги питання про формування вчителя як «дослідника-практика». Воно має відбуватися диференційовано, за різними моделями в галузях викладання предмета, використання новітніх технологій тощо (Мукан, 2007).

У сучасному українському педагогічному дискурсі посилюється акцент на вивчення використання ІКТ у системах неперервної педагогічної освіти окремих країн, приміром, Польщі (Г. Кедрович), Швеції (І. Капустян), Німеччини (К. Кравченко), США (І. Руденко), а також комплексне осмислення цього компонента зарубіжного освітнього досвіду (К. Колос). У синтезованому вигляді цей процес розглядається як загальноосвітня тенденція, що розвивається завдяки державній підтримці впровадження комп'ютерних засобів навчання в освітній процес та забезпечує гнучке регулювання і стимулювання участі вчителів у процесі професійного вдосконалення від полегшення доступу до різних освітніх послуг і заходів (вебінари, курси, майстер-класи, конференції) до розвитку ІКТ-компетентності, раціоналізації педагогічної діяльності та випрацювання індивідуальної траєкторії професіоналізації і самонавчання.

Висновки. Системний аналіз репрезентативних студій із проблеми розвитку післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів у зарубіжжі виявив складну архітектоніку її відображення в українській педагогічній компаративістиці. Це проявляється

у вивченні означеної проблеми в різних тематичних ракурсах (професійна підготовка / розвиток учителів, неперервна / післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації вчителів) і вузькому країнознавчому спектрі, спрямованості студій на висвітлення основних компонентів та цілісності освітнього політики зарубіжних країн у цьому напрямі. Попри певні проблемні моменти й прогалини, вітчизняна компаративістика нагромадила значний масив знань про досвід організації неперервної педагогічної освіти в зарубіжжі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці навчально-методичних матеріалів, спрямованих на творче продуктивне впровадження означеного зарубіжного досвіду в систему післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Євтушенко, Н. В. (2021). Системи підвищення кваліфікації учителів природничо-математичних предметів у післядипломній освіті України і Республіки Польща: дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАНУ. Київ. 501 арк.

Бойко, В. В. (2011). Система післядипломної педагогічної освіти у Великій Британії в контексті неперервної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Горлів. держ. пед. ін-т інозем. мов. Горлівка. 194 арк.

Бондарук, Я. В. (2013). Організація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації учителів у США: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 302 арк.

Котельнікова, Н. М. (2012). Система післядипломної освіти вчителів у Китаї: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ. 274 арк.

Мукан, Н. В. (2011). Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл у системах неперервної педагогічної освіти Великої Британії, Канади, США: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ. 40 с.

Несін, Ю. М. (2013). Система підвищення кваліфікації вчителя у Франції: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ. 247 арк.

Проценко, О. Б. (2009). Система післядипломної педагогічної освіти в Греції: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ. 270 арк.

Руденко, І. А. (2015). Організація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів у Німеччині: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси. 228 арк.

Синенко, С. І. (2002). Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т післядипл. пед. освіти АПН України. Київ. 183 арк.

Яремко, Г. В. (2017). Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Австралії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів. 281 арк.

Черток, Л. П. (2011). Діалог культур у

післядипломній гуманітарній освіті Швейцарії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса. 231 арк.

Коваленко, Л. В., Шевченко І. А. (2021). Сучасна безперервна педагогічна освіта як соціокультурний феномен. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Вип. 2. С. 89–101. doi: [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.89-101](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.89-101) (дата звернення: 12.04.2024).

Мукан, Н. В. (2007). Сучасні дослідження в галузі підвищення кваліфікації вчителів у системі неперервної професійної освіти англomовного світу. *Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики*: зб. наук. пр. Львів: Вид-во «Львівська політехніка». С. 29–36.

REFERENCES

Yevtushenko, N. V. (2021). Systemy pidvyshchennia kvalifikatsii uchyteliv pryrodnycho-matematychnykh predmetiv u pislidiplomnii osviti Ukrainy i Respubliky Polshcha [Systems of professional development of teachers of natural and mathematical subjects in post-graduate education of Ukraine and the Republic of Poland]: dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.04 / In-t ped. osvity i osvity doroslykh im. I. Ziaziuna NANU. Kyiv. 501 ark. [in Ukrainian].

Boiko, V. V. (2011). Systema pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity u Velykii Brytanii v konteksti neperervnoi osvity [The system of postgraduate pedagogical education in Great Britain in the context of continuing education]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Horliv. derzh. ped. in-t inozem. mov. Horlivka. 194 ark. [in Ukrainian].

Bondaruk, Ya. V. (2013). Orhanizatsiia navchalnoho protsesu v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii uchyteliv u SSHA [Organization of the educational process in the teacher training system in the USA]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Cherkas. nats. un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy. 302 ark. [in Ukrainian].

Kotelnikova, N. M. (2012). Systema pislidiplomnoi osvity vchyteliv u Kytai [System of postgraduate education of teachers in China]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Luhan. nats. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk. 274 ark. [in Ukrainian].

Mukan, N. V. (2011). Profesiyni rozvytok uchyteliv zahalnoosvitnikh shkil u systemakh neperervnoi pedahohichnoi osvity Velykoi Brytanii, Kanady, SSHA [Professional development of secondary school teachers in the systems of continuous pedagogical education of Great Britain, Canada, USA]: avtoref. dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.04 / In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv. 40 s. [in Ukrainian].

Nesin, Yu. M. (2013). Systema pidvyshchennia kvalifikatsii vchytelia u Frantsii [System of teacher training in France]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv. 247 ark. [in Ukrainian].

Protsenko, O. B. (2009). Systema pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity v Hretsii [The system of postgraduate pedagogical education in Greece]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / APN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. Kyiv. 270 ark. [in Ukrainian].

Rudenko, I. A. (2015). Orhanizatsiia navchalnoho protsesu v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv u Nimechchyni [Organization of the educational process in the teacher training system in Germany]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Cherkas. nats. un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy. 228 ark. [in Ukrainian].

Syenko, S. I. (2002). Rozvytok pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity v krainakh Zakhidnoi Yevropy (Anhliia, Frantsiia, Nimechchyna) [Development of postgraduate pedagogical education in the countries of Western Europe (England, France, Germany)]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / In-t pislidiplom. ped. osvity APN Ukrainy. Kyiv. 183 ark. [in Ukrainian].

Yaremko, H. V. (2017). Profesiyni rozvytok uchyteliv zahalnoosvitnikh shkil Avstralii [Professional development of secondary school teachers in Australia]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Nats. un-t «Lvivska politekhnik». Lviv. 281 ark. [in Ukrainian].

Chertok, L. P. (2011). Dialoh kultur u pislidiplomnii humanitarnii osviti Shveitsarii [Dialogue of cultures in postgraduate humanities education in Switzerland]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Pivdennoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. Odessa. 231 ark. [in Ukrainian].

Kovalenko, L. V., Shevchenko, I. A. (2021). Suchasna bezperervna pedahohichna osvita yak sotsiokulturnyi fenomen [Modern continuous pedagogical education as a sociocultural phenomenon]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. Vyp. 2. S. 89–101. doi: [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.89-101](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.89-101). (data zvernennia 12.04.2024). [in Ukrainian].

Mukan, N. V. (2007). Suchasni doslidzhennia v haluzi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv u systemi neperervnoi profesiinoi osvity anhlmovnoho svitu [Modern research in the field of professional development of teachers in the system of continuous professional education of the English-speaking world]. *Problemy lnhvistyky naukovo-tekhnichnoho i khudozhnoho tekstu ta pytannia lnhvometodyky*: zb. nauk. pr. Lviv: Vyd-vo «Lvivska politekhnik». S. 29–36. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 17.06.2024

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 378:005.2

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-14-20

Світлана КИРИЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
начальник відділу інноваційної діяльності
та дослідно-експериментальної роботи
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2701-1303
e-mail: svkirilenko1107@ukr.net

Тетяна ФЕДУНОВА,
директор спеціалізованої школи
I–III ступенів із поглибленим вивченням
англійської мови № 85 міста Києва,
віцепрезидент координаційної ради
Асоціації керівників шкіл України,
голова Асоціації керівників шкіл міста Києва,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0000-9505-8894
e-mail: fedunovath@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ ІМПЕРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ (із досвіду роботи)

Анотація. У дослідженні розглянуто особливості реформування системи вітчизняної освіти в напрямі європейського освітнього простору, умови ефективного функціонування закладів освіти щодо впровадження інноваційних освітніх систем і моделей, педагогічного та імперативного менеджменту в освітньому процесі, а також визначено основні поняття освітнього менеджменту та аспекти впливу на процес управління освітою.

Схарактеризовано умови, які сприяють урахуванню науково-методичних засад менеджменту освітніх інновацій в закладі освіти, що полягає в реалізації сукупності організаційно-управлінських, соціально-економічних, соціально-культурних цілей та забезпечується розв'язанням відповідних завдань менеджменту освітніх інновацій,

змінюю технології й методів управління тощо.

Доведено, що впровадження інноваційної діяльності в освітній практиці закладів освіти забезпечується пошуком нових чи вдосконалених підходів у змісті та формах їхньої реалізації, в управлінні освітнім процесом. Зважаючи на це, імперативний менеджмент освітніх інновацій є складником загального менеджменту, адже основою управління школою є імперативність – визначення стратегічних шляхів розвитку, мети та завдань освіти, методів і засобів їхньої реалізації, особливості різнобічного розвитку.

Ключові слова: заклад загальної середньої освіти, науково-методичне забезпечення, імперативний менеджмент, авторська школа, освітній процес.

Svitlana KYRYLENKO,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior researcher,
Head of the innovation activity department
and research and experimental work
State Scientific Institution
«Institute of education content modernization»,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2701-1303
e-mail: svkirilenko1107@ukr.net

Tetyana FEDUNOVA,
 Director of a specialized school of I–III degrees
 with in-depth study of the
 English language № 85 of the city of Kyiv,
 Vicepresident of the coordinating council
 of the Association of Managers of schools of Ukraine,
 Head of the Association of Heads of Schools of Kyiv,
 Kyiv, Ukraine
 ORCID: 0009-0000-9505-8894
 e-mail: fedunovath@gmail.com

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ENSURING THE ESTABLISHMENT OF THE AUTHOR SCHOOL OF IMPERATIVE MANAGEMENT (from work experience)

Abstract. *The peculiarities of the reform of the domestic education system in the direction of the European educational space, the conditions for the effective functioning of educational institutions regarding the introduction of innovative educational systems and models, pedagogical and imperative management in the educational process are considered, the main concepts of academic management and aspects of influence on the education management process are determined.*

The conditions that contribute to taking into account the scientific and methodological principles of the management of educational innovations in an academic institution are characterized, which consists in the realization of a set of organizational-management, socio-economic, and socio-cultural goals and is provided by the solution of the relevant tasks of the management of educational innovations, changes in technology and management methods, etc.

It was revealed that the implementation of innovative activities in the educational practice of educational institutions is ensured by the search for new or improved approaches in the content and forms of their implementation, in the management of the educational process. Imperative management of educational innovations is a component of general management because the basis of school management is imperativeness – determination of strategic ways of development, goals, and objectives of education, methods, and means of their implementation.

The features of multifaceted development, education, and socialization of an individual who is aware of himself as a citizen of Ukraine, capable of life in society, has a desire for self-improvement and lifelong learning, is ready for conscious life choice and self-realization, labor activity, civic activity and responsibility in the author's school of imperative are determined of management – an educational institution of an innovative type, in which the modernization of the educational system and the integration of innovative technologies of the author's educational process, based on the experience of research and experimental activities of the pedagogical team, took place.

Key words: *institution of general secondary education, scientific and methodological support, imperative*

management, author's school, educational process.

Постановка проблеми. Зважаючи на сучасні трансформації в освітній галузі заклади освіти опинилися перед низкою проблем, які потребують модернізації всієї освітньої парадигми. Ефективні пошуки інновацій передбачають оптимальне врахування європейських тенденцій та традицій, що склалися в історії вітчизняної освіти. Реформування освітньої системи України в напрямі інтеграції до європейського освітнього простору передбачає розробку та впровадження інноваційних освітніх систем і моделей. Значними в цьому розумінні видаються напрацювання діячів української педагогічної думки й науки, що нині можуть виступати джерелом модернізаційних процесів.

Рівень реалізації технологічного підходу є одним із найважливіших критеріїв, за якими визначаються конкурентоздатність та престиж закладу освіти, оскільки освітні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності. Завдяки технологізації освіти підвищується мотивація учасників освітнього процесу до навчання, відстежується зв'язок навчального матеріалу з реальними викликами сьогодення. За цих умов підвищення ефективного функціонування закладів освіти залежить від їхньої здатності вчасно і швидко реагувати на виклики часу й адаптуватися до безперервних змін зовнішнього середовища, оскільки ці зміни часто характеризуються непередбачуваністю та високою динамічністю, адже авторська педагогічна система може розглядатися як інноваційна діяльність конкретного педагога або окремого педагогічного колективу.

В Україні існує ціла низка авторських шкіл, що засновані талановитими директорами-новаторами, педагогічними колективами та методистами, які пропонують унікальні освітні програми та підходи до навчання, індивідуальні методики навчання й програми, адаптовані до потреб учнів. Незважаючи на складний для нашої держави воєнний час, відбувається відродження авторських закладів освіти, діяльність яких ґрунтується на основі провідних психолого-педагогічних і/або організаційно-управлінських концепцій, що

випереджають педагогічні традиції, створюють основи для формування нової української школи.

На думку вітчизняних учених Ю. Завалевського, О. Мариновської, авторські школи – це не просто носії конкретної авторської інновації, що вирізняються розвитком оригінальної ідеї, а й сприяють концептуалізації напрацювань, моделюванню цілісної системи, яка реалізує авторську концепцію розвитку закладу освіти (Завалевський, Мариновська, 2018). Особливістю авторських шкіл є їхня спроможність до саморозвитку, вивчення досвіду педагогів, які об'єднали у своїй професійній діяльності теоретичні розробки й практики їхнього авторського застосування в освітньому процесі та орієнтацію на компетентності учня і професійність учителя, тож реформування системи освіти передусім передбачає оновлення управлінської діяльності керівників закладів загальної середньої освіти; нові життєві умови виявляють потребу та необхідність будувати індивідуалізовану конкурентоспроможну освітню політику і потребу в розробці прогностичних моделей інноваційного розвитку закладів освіти. За таких умов традиційне управління закладом освіти перестає бути ефективним, потребує більшої гнучкості та швидкості реакцій на зміни, а система управління стає не тільки інструментом, а головним елементом реалізації місії закладу, механізмом, що підтримує цінності організаційної й корпоративної культури закладу.

За оцінками експертів, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, приймати конструктивні рішення, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними навичками. Тому метою повної загальної середньої освіти відповідно до Закону України «Про освіту» визначено «різномісний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатної до життя в суспільстві та готової до цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності, громадянської активності та відповідальності» (Закон України «Про освіту», 2017).

Заклади освіти визначають свої стратегічні й концептуальні пріоритети, виробляють оптимальні моделі перспективного розвитку. У багатьох із них діють свої універсалії – наявні об'єктивно загальні положення – імперативи, що дозволяють виховати усебічно розвинену особистість, здатну до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і може приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватора, що хоче змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Спеціалізована школа I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва – це заклад освіти інноваційного типу, в якому відбулася модернізація освітньої системи та інтеграція інноваційних технологій у зміст авторського освітнього процесу; заклад із достатнім рівнем розвитку інноваційного потенціалу, що є необхідною передумовою і

результатом саморозвитку його конкурентоздатності. Пріоритетними в діяльності школи є загальнолюдські та християнські цінності, вона ґрунтується на досвіді та здобутках системної дослідно-експериментальної діяльності педагогічного колективу. Педагогічний колектив на чолі із директором гнучко реагує на запити соціуму, учнів та їхніх батьків, активно взаємодіє з вітчизняними й зарубіжними науковцями, закладами вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Особливих розбіжностей у розумінні терміна «імператив» у науковій літературі наразі не спостерігається. Очевидно, що під імперативом варто розуміти об'єктивно наявний чинник детермінації явища, процесу, об'єкта, що вважається наказовою вимогою. Пошук розумного компромісу між індивідуальними, груповими та загальнолюдськими інтересами завдяки визнанню системи приписів наявний в роботах видатних вітчизняних та світових етнологів, соціологів, культурологів, логіків, психологів, етиків, антропологів, філософів. Яскравим свідченням є теоретико-світоглядні доробки М. Андроса, І. Бондарчук, Г. Горак, А. Ермоленка, Е. Ільєнкова, Д. Карнегі, С. Киселиці В. Малахова, М. Полані, М. Поповича, В. Табачковського, Ч. Тейлора, Н. Хамітова, С. Хоружого, В. Шинкарука, Д. Шуровескі, О. Яценка та ін.

У низці досліджень (В. Андрущенко, Б. Гершунський, О. Долженко, С. Клепко, В. Кремень, В. Лутай, М. Михальченко, Ф. Михайлов, І. Мосякова, Н. Піцулін, В. Розін, М. Романенко та ін.) здійснено обґрунтування гуманоцентричної та соціоцентричної переорієнтації освіти в межах ринкового суспільства на задоволення потреб особистості й суспільства, тенденції розвитку постсучасних соціальних та освітніх практик.

Розв'язанню проблем управління освітою, освітнього менеджменту, зокрема створенню такого освітнього середовища, що ефективно працює та відповідає сучасним вимогам, а також є привабливим для реального та потенційного споживача, забезпеченню синергії учасників освітнього процесу, тобто взаємозв'язку, взаємозбагачення різних дисциплін, різних позицій і педагогічного досвіду для створення ситуації успіху щодо формування всебічно розвинутої та фізично здорової особистості, присвячено праці М. Гриньової, О. Гурової, Л. Даниленко, Л. Карамушки, В. Крижко, В. Маслова, В. Шаркунової, О. Штепи та ін.

Мета статті полягає у висвітленні питань здійснення науково-методичного забезпечення становлення авторської школи імперативного менеджменту (з досвіду роботи спеціалізованої школи I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва) та врахування науково-методичних засад менеджменту освітніх інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація національної системи освіти актуалізує проблему автономності закладів освіти, формування їх конкурентоздатності, позитивного іміджу, привабливості для замовників і споживачів освітніх послуг, тому становлення авторської школи імперативного менеджменту передбачає управління інноваційними процесами, які мають системний характер і дають змогу

впорядкувати процес інноваційного пошуку педагогів, виявити ефективні технології та організувати роботу адміністрації щодо визначеної проблеми. Зважаючи на це, в управлінні закладом освіти набувають актуальності питання, пов'язані з розробкою й упровадженням сучасних освітніх інновацій, що потребують певної професійної компетентності та психологічної готовності до інноваційної діяльності педагогічних кадрів. Упровадження інноваційної діяльності в освітній практиці забезпечується пошуком нових чи вдосконалених підходів у змісті та формах їх реалізації, в управлінні закладом освіти. Імперативний менеджмент освітніх інновацій є складником загального менеджменту.

Концепти поміркованості, моральності, сумління, волі в їхній взаємодії через духовний імператив спостерігаємо в українській «філософії серця» (Г. Скворода, П. Юркевич та ін.), а також у філософських ученнях Сократа. Основою управління школою є імперативність – визначення стратегічних шляхів розвитку, мети та завдань освіти, методів і засобів їхньої реалізації. Аналіз наукових визначень імперативного менеджменту, уявлень про педагогічне проектування взаємодії закладу освіти із соціальними партнерами як предмета проектування, теоретико-методологічних розвідок та концептуальних ідей проектування і розвитку авторських шкіл в Україні Ю. Завалевського, С. Кириленко, О. Мариновської став підґрунтям для створення авторської моделі «Школа імперативного менеджменту».

Проблема джерела та критерію істинності інтелектуального та морального діяння людини гостро постала у добу Просвітництва. Саме тоді осягнення сумління перетворюється у філософську рефлексію над вчинком, тобто виникає питання «Як зробити, щоб світоглядне знання в ідеалі, стало розумною, соціально спрямованою дією?». Концепція моральної віри у філософії німецького філософа Канта допомагає нашим теоретичним дослідженням у контексті його категоричного імперативу (від латинського поняття *imperativus* – владний): дій так, щоб «максима твоєї волі могла стати моральним законом для всіх» (Кант, 2000). За цих умов імператив постає як результат абстрактно-логічного мислення з теоретичними висновками, так і регуляція конкретно практичної діяльності з принципами спілкування: поставивши Себе на місце Іншого, ти у такий спосіб визначиш ступінь духовності власної інтелектуальної та вольової дії.

Поняття «імператив» у сучасній науці та практиці є досить поширеним. Його застосовують в освіті, геополітиці та геостратегії, теорії безпеки, економіці, юриспруденції та інших галузях наукового знання. Імперативний характер мають і норми закону.

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «імператив» трактує як «беззастережну, категоричну вимогу; веління, наказ». Як категорія, це поняття має також і філологічне тлумачення. У загальноомовному розумінні «імперативний» – такий, що вимагає беззастережного підпорядкування, реагування, виконання. Імперативний метод – це імперативна норма (обов'язкова), метод владних приписів (наказів), який заснований на відносинах субординації (підпорядкування) одних суб'єктів іншим (застосовується

в кримінальному, адміністративному та ін. (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 492). Відповідно в ідеалістичній етиці Канта – це безумовне моральне веління, яке нібито притаманне розуму, є вічним і незмінним та покладене в основу моралі (Кант, 2000).

У філософії поняття «імператив» означає «безумовне моральне веління»; загальнозначущий моральний припис на противагу особистому принципу (максиму); правило, що виражає повинність (Філософія: словник термінів та персоналій, 2020).

За твердженням М. Козюбри, імперативний метод передбачає впорядкування поведінки суб'єктів суспільних відносин через її категоричну докладну регламентацію юридичними правилами, неможливість встановлення цими суб'єктами інших правил поведінки на власний розсуд (Загальна теорія права, 2015). Наголошується також, що це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на інший об'єкт управління – соціальну систему, що перебуває в стані постійного розвитку, внаслідок якого відбувається його якісна зміна на основі впровадження авторських доробок. До освітніх інновацій в управлінні належать ті, що створюють умови для прийняття колегіального оперативного й ефективного управлінського рішення.

Серед умов, які сприяють прийняттю ефективного рішення, відносять врахування науково-методичних засад менеджменту освітніх інновацій, що полягає в реалізації сукупності цілей, а саме:

- організаційно-управлінських (створення якісної нової моделі управління, єдиного інформаційного поля для учасників освітнього процесу, вироблення системи оцінювання ефективності, розробка системи контролю та зворотного зв'язку);

- соціально-економічних (створення позитивного іміджу закладу освіти, суттєве оновлення матеріальних фондів, накопичення бази даних про педагогічні інновації);

- соціально-культурних (побудова відкритої соціально-педагогічної системи, пріоритетність гуманних відносин у колективі, закріплення демократичних засад в усіх сферах діяльності, підвищення кваліфікаційного рівня та рівня ділової активності членів колективу).

Досягнення означених вище цілей забезпечується розв'язанням відповідних завдань менеджменту освітніх інновацій, зміною технологій й методів управління, що дозволяє здійснити перехід від традиційної, адміністративно-функціональної до проектно-цільової, акмеологічно спрямованої авторської моделі імперативного менеджменту з використанням андрагогічних технологій науково-методичного супроводу впровадження освітніх інновацій.

Важливу роль у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту» відіграє науково-методичне забезпечення освітнього процесу, інноваційної діяльності педагогічного колективу спеціалізованої школи I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва. Зокрема, було проведено спільне засідання творчих груп професійних спільнот учителів початкової школи, математичної та природничої галузей, а також учителів-мовників. Під

час засідання обговорювалися нові модельні навчальні програми, інноваційні практики для гнучкого та ефективного переходу учнів початкових класів до навчання в базовій школі, відпрацьовувалися інструменти для розвитку критичного мислення, підсилення мотивації учнів до навчання та сучасні засоби, які можуть застосовуватися в освітньому процесі.

Модельні навчальні програми на рівні закладу освіти конкретизуються у навчальні програми. Із цією метою педагоги у модельній навчальній програмі на власний розсуд можуть зазначити кількість годин, що необхідна на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів із відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), змісту тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо) та видів навчальної діяльності учнів. Також педагоги можуть використовувати навчальні програми, розроблені на основі модельних авторським колективом, де авторами програми визначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів із відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), змісту тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо) та видів навчальної діяльності учнів.

Міністерством освіти і науки спільно із Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» були підготовлені інструктивно-методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти (для практичного використання), які мали забезпечити можливості формування учнями / ученицями ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту», та сприяли вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа» (Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах ЗСО у 2023/2024 н.р., 2023).

Важливою ділянкою методичної роботи школи є проведення психолого-педагогічних семінарів, семінарів-практикумів та майстер-класів, які є формою поширення перспективного педагогічного досвіду.

Відповідно до підписаної з Інститутом педагогіки НАПН України угоди про співпрацю наш заклад долучився до виконання наукового дослідження відділу інновацій та стратегій розвитку освіти щодо проектування освітньо-розвивального середовища закладів загальної середньої освіти в умовах його цифровізації. Так, Т. Алексєнко, доктором педагогічних наук, професором, вивчався актуальний стан соціальних аспектів у сучасній освіті. У процесі організованого дослідження було проведено Google-опитування вчителів, учнів різних класів та їхніх батьків щодо: умов навчання і розвитку здобувачів освіти та їхньої доступності й безпечності; залученості в освітні програми та організацію самоосвіти; способів підвищення цифрової грамотності; труднощів проведення виховних та інших розвивальних заходів; особливостей міжособистісних і міжгрупових комунікацій всередині закладу освіти і з використанням мережевих систем (зокрема і з тими здобувачами освіти, які виїхали за межі країни); соціально-емоційного стану дітей; актуальних потреб соціальної взаємодії та підтримки; безпосередньої чи

бажаної участі учнів у житті школи та класу; уявлень про ідеальне освітньо-розвивальне середовище учня за різними формами навчання (традиційною, дистанційною, змішаною); готовності долучитися до покращення умов діяльності своєї школи тощо.

Упродовж навчального року для вчителів були проведені науково-практичні семінари «Використання тестових технологій на уроках інформатики» та «Використання проєктних технологій в освітньому процесі у початковій школі». У зв'язку з цим варто зауважити, що тематика означених вище заходів урахує нагальну потребу опанування педагогами комп'ютерних технологій, поглиблення знань основних принципів методики і дидактики. Питання сучасної педагогіки були опрацьовані на заняттях постійно діючого семінару-практикуму з питань вивчення, апробації та впровадження інноваційних технологій навчання в реаліях сьогодення, враховуючи наявні ризики і виклики.

На підвищення професійної майстерності педагогів, стимулювання їхньої самоосвітньої діяльності спрацьовує і низка інших заходів відповідного спрямування: методичні оперативні наради, науково-тематичні консультації, робота Клубу молодого вчителя та спеціально організовані постійно діючі семінари. Зокрема, було проаналізовано результати співпраці закладу освіти із Центром дистанційної освіти «ОПТІМА». Завдяки застосуванню мережевої форми навчання учні 9–11-х класів мали доступ до курсів «Математика», «Фізика», «Хімія» та «Інформатика» на порталі дистанційної школи «ОПТІМА». Це дало змогу здобувачам освіти більш детально та поглиблено засвоювати навчальний матеріал. Передусім цією можливістю скористалися учні з високою мотивацією до навчання, які володіють навичками самоорганізації та внутрішньою дисципліною – саме ті критерії, що прагне прищепити в здобувачів освіти та відпрацювати «Школа імперативного менеджменту».

Ще одним надбанням педагогічного колективу спеціалізованої школи I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва стала участь в інноваційному проєкті «Освіта. Діти. Майбутнє». Візія зазначеного експерименту повністю відгукується із концепцією «Школи імперативного менеджменту» – цілісність освітнього процесу, а не вивчення окремих предметів. Упродовж року виникали певні труднощі та нерозуміння підходів щодо навчання з боку деяких учителів та батьків, проте постійний зв'язок із представниками проєкту «Освіта. Діти. Майбутнє», обговорення питань, які виникають, пошук рішень та нових підходів дають змогу і надалі продовжувати цей проєкт, поглиблюючи взаємодію з партнерами.

Одним із ключових факторів успіху «Школи імперативного менеджменту» є трансформація вчительської спільноти, усвідомлення нової філософії школи та вимог сучасності. Триває пошук шляхів мотивації вчителів до трансформації в сучасних реаліях. Так, учитель англійської мови Г. Зарицька пройшла курс підготовки фасилітаторів учительських об'єднань від Британської Ради в Україні та створила на базі школи спільноту вчителів. У червні 2024 року відбулася зустріч спільноти вчителів TAG_85, присвячена темі

«Аспект гендерної рівності у викладанні мови». Учасники активно долучилися до обговорення, а директор Британської Ради в Україні Колм Макгіверн, який був присутній на заході, ділився досвідом роботи з питань гендерної рівності у Великій Британії. Варто також зазначити, що проєкт SWITLO, розроблений та реалізований спільними зусиллями Британської Ради в Україні та Міністерством освіти і науки України, спрямований на підвищення кваліфікації для вчителів англійської мови. Проєкт триває з листопада 2023 року до березня 2026 року і має на меті підготувати 1500 учителів-лідерів, які зі свого боку покликани створити локальні школи у своїх громадах для 15000 учителів. Учасники отримують усебічну підтримку в організації та управлінні групами професійної майстерності у своїх закладах освіти та громадах, що сприятиме подальшому розвитку освіти в Україні. До TAG_85 входять і вчителі інших предметів, які також зацікавлені у професійному розвитку та обміні досвідом.

Нова українська школа передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а отже, і України майбутнього, саме виховання, що ґрунтується на певних правильних життєвих орієнтирах. Завданням сучасної школи – виховати випускника як особистість із розвиненими ціннісними поглядами, орієнтаціями, установками, мотивами діяльності і поведінки. Саме такою школою, за словами начальника управління освіти Голосіївської районної у місті Києві державної адміністрації Галини Полторак, у Голосіївському районі є спеціалізована школа I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва, де в освітній процес упроваджуються інноваційні продукти, апробуються системи організації освітнього процесу, методів навчання і виховання, почесно і відповідально твориться освіта майбутнього. Завдяки цьому значний заклад освіти багато років має статус експериментального. Експеримент всеукраїнського рівня з теми «Методичні засади реалізації освітньої діяльності авторської школи «Школа імперативного менеджменту», що впроваджується на базі спеціалізованої школи I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва, є логічним продовженням експериментальної роботи, яку проводить колектив закладу, починаючи із 2010 року.

Висновки. Аналіз наукових праць та представлений власний практичний досвід роботи авторського закладу освіти – спеціалізованої школи I – III ступенів із поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва дозволяє зробити висновок, що перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці є найскладнішою сферою дотичності науки до практики. Така діяльність підтверджує, що постійна творча взаємодія наукової думки та практичного досвіду педагогів сприятиме розв'язанню завдань у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту».

Перспективи подальших досліджень з означеної проблеми вбачаємо в реалізації педагогічної ідеї щодо становлення авторської школи імперативного менеджменту шляхом науково-методичного супроводу системного стратегічного планування, що відповідає концептуальним засадам Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Завалевський, Ю., Маринівська, О. (2018). Концепція моделювання розвитку авторських шкіл в Україні. *Матеріали X Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій*: в 2 т. Т. 2. Авторські школи України / упор. Г. Назаренко. Черкаси: ЧОІПОПП. С. 11–23

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 24.07.2024).

Кант, І. (2000). Критика чистого розуму / пер. з нім. та прим. І. Бурковського. Київ: Юніверс. 506 с.

Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2005) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». С. 492.

Філософія: словник термінів та персоналій. (2020) / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова та ін. Київ: КВІЦ. 274 с.

Загальна теорія права: підручник. (2015) / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте. 392 с.

Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році: лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetiv-integrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-2023-024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 08.08.2024).

REFERENCES

Zavalevskyi, Yu., Marynovska, O. (2018). Kontseptsiia modeliuvannia rozvytku avtorskykh shkil v Ukraini [The concept of modeling the development of author schools in Ukraine]. *Materialy X Mizhnarodnoho festyvaliu pedahohichnykh innovatsii*: v 2 t. T. 2. Avtorski shkoly Ukrainy / upor. H. Nazarenko. Cherkasy: ChOIPOPP. S. 11–23. [in Ukrainian].

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (data zvernennia: 24.07.2024). [in Ukrainian].

Kant, I. (2000). Krytyka chystoho rozumu [Critique of pure reason] / per. z nim. ta prym. I. Burkovskoho. Kyiv: Yunivers. 506 s. [in Ukrainian].

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (2005) / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». S. 492. [in Ukrainian].

Filosofia: slovnyk terminiv ta personalii [Philosophy: a dictionary of terms and personalities]. (2020) / V. S. Blikhar, M. A. Kozlovets, L. V. Horokhova ta in. Kyiv: KVITs. 274 s. [in Ukrainian].

Zahalna teoriia prava [General theory of law: a textbook]: pidruchnyk. (2015) / za zah. red. M. I. Koziubry. Kyiv: Vaite. 392 s. [in Ukrainian].

Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo vykladannya navchalnykh predmetiv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity u 2023/2024 navchalnomu rotsi [Instructional and methodological recommendations for teaching subjects in general secondary education institutions in the 2023/2024 academic year]: lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.09.2023 № 1/13749-23. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetiv-integrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-2023-024-navchalnomu-roci>

Дата надходження до редакції: 14.08.2024

УДК 37.07:37.014.621]:373.5
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-20-25

Микола ЛЮШИН,
кандидат педагогічних наук,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-1523-6529
e-mail: m-ljushyn@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАСІДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Анотація. Запропоновані в статті підходи до організації діяльності педагогічної ради закладу загальної середньої освіти розглянуто в загальному контексті розвитку національної освіти та сучасного педагогічного менеджменту. Схарактеризовано технологічні аспекти підготовки та проведення засідання педагогічної ради закладу освіти, з якими пов'язана трансформація освітньої системи на інституційному рівні. Акцентовано увагу на важливості застосування інноваційних форм засідання педагогічної ради, проведенні об'єктивного самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та/або контролю, а також використанні інформаційно-комунікаційних

технологій у роботі основного постійно діючого колегіального органу.

З'ясовано, що означена технологія моделювання (проведення) засідання сприяє системному й ефективному функціонуванню педагогічної ради, спрямовує її діяльність на синергію педагогів, усіх учасників освітнього процесу в керівництві закладом загальної середньої освіти та забезпеченні його сталого розвитку.

Ключові слова: керівник закладу освіти, мікродослідження, педагогічна рада, проєкт рішення, протокол засідання, робоча (ініціативна, творча) група, самооцінювання, технологія моделювання (проведення).

Mykola LIUSHYN,
PhD in Pedagogical Sciences,
Methodist of the Education Administration Office,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1523-6529
e-mail: m-ljushyn@ukr.net

TECHNOLOGY OF PREPARING AND CONDUCTING A MEETING OF THE PEDAGOGICAL COUNCIL OF A GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION IN THE MODERN DIMENSION

Abstract. The relevance of the topic of this study is obvious, as it is conditioned by the need to improve the management system of a general secondary education institution (hereinafter – GSEI) with the possibilities of collective self-management, an integral part of which is

the pedagogical council.

The approaches to the organization of the activities of the pedagogical council of a GSEE are considered in the general context of the development of national education and modern pedagogical management. The

technological aspects of preparing and conducting a meeting of the pedagogical council of an educational institution, which are associated with the transformation of the educational system at the institutional level, are characterized. Attention is focused on the importance of applying innovative forms of meetings of the pedagogical council, conducting an objective self-assessment of the educational and management processes of the educational institution and/or control, as well as the use of information and communication technologies in the work of the main permanent collegial body, in particular, Microsoft Office (Word, PowerPoint, Publisher), remote platforms, social networks and messengers.

It has been found that this technology of modeling (conducting) a meeting contributes to the systematic and effective functioning of the pedagogical council, directs its activities to the synergy of teachers, all participants in the educational process in the management of the GSEE institution, and ensuring its sustainable development.

The study does not exhaust all aspects of the problem, in particular, the issues of adapting technologies and tools for managing the communication process in the context of the large-scale reform of general secondary education «New Ukrainian School» require further study.

Key words: head of an educational institution, microstudy, pedagogical council, draft decision, meeting minutes, working (initiative, creative) group, self-assessment, modelling technology (conducting).

*Сила педагогічного колективу – в колективній думці, в обговоренні, у народженні та втіленні задумів.
Василь Сухомлинський*

Постановка проблеми. Управління закладом загальної середньої освіти (далі – ЗСО) – це спільна діяльність усіх його суб'єктів, яка шляхом аналізу, планування, організації, керівництва і контролю забезпечує оптимальне функціонування та розвиток закладу освіти. Важливу роль у реалізації цілей розвитку відіграє педагогічна рада – основний постійно діючий колегіальний орган управління закладом ЗСО. Статус і повноваження педагогічної ради визначають ст. 40, п. 8 ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 16, ч. 3 ст. 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020), статут закладу ЗСО.

Повноваження педагогічної ради характеризують також інші нормативно-правові акти. Зокрема, щодо схвалення педагогічною радою режиму роботи групи подовженого дня та організації освітнього процесу (п. 8 Порядку створення груп подовженого дня, 2018), створення та ведення в закладі журналу практичного психолога, соціального педагога, інших журналів у разі потреби (п. 7 розд. VI Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти, 2018). Крім того, на засіданні педагогічної ради заслуховується звіт педагога-наставника спільно з інтерном про виконання програми педагогічної інтернатури (п. 12, 14 Положення про педагогічну інтернатуру, 2021).

Актуальність теми цього дослідження на сучасному етапі є очевидною, оскільки обумовлена необхідністю вдосконалення системи управління закладу

освіти можливостями колективного самоуправління, невід'ємним складником якого є педагогічна рада.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми організаційно-методичного забезпечення роботи педагогічної ради розробляло чимало науковців і практиків, зокрема Т. Дрожжина, С. Золотухіна, С. Кожемяко, О. Онипченко, О. Перехейда, А. Постельняк, О. Романенко, І. Романюк, О. Святенко, Т. Сєдова та ін. Інноваційні підходи до організації та проведення засідання педагогічної ради входять у коло професійних інтересів таких дослідників, як О. Батраченко, С. Вердіна, О. Зінов'єва, С. Касьяненко, А. Панченко, О. Саприкіна, Т. Піка, О. Ряска, В. Шелест. В умовах повноцінної реалізації реформи «Нова українська школа» менеджмент потребує цілеспрямованого дослідження діяльності педагогічної ради на основі технологій колективного прийняття управлінських рішень та налагодження проактивної комунікації в різних формах.

Мету статті вбачаємо у розкритті технологічних аспектів підготовки та проведення засідання педагогічної ради закладу ЗСО, з якими пов'язана трансформація освітньої системи на інституційному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність педагогічної ради закладу освіти спрямовується на реалізацію річного плану роботи і стратегії розвитку закладу освіти, яка розробляється не менш як на п'ять років (пп. 7 п. 5 Положення про науковий лицей, 2019). Роботу педагогічної ради планують у довільній формі відповідно до потреб закладу освіти. Кількість засідань педагогічної ради визначає їхня доцільність, але не менше чотирьох разів на рік. До вибору тематики засідань педагогічної ради належать такі вимоги: актуальність, ідейність, науковість, педагогічна доцільність, наступність, перспективність. Форма проведення має відповідати змісту, цілям і завданням педагогічної ради. Однак не варто забувати, що час диктує нові вимоги до системи роботи педагогічного колективу, а отже, традиційні форми проведення поступають інноваційним, які дають можливість у нестандартному форматі висвітлити досвід роботи, стимулювати самоосвіту, розвиток пізнавальної активності, творчої ініціативи педагогів, формувати в колективі атмосферу партнерської взаємодії. На нашу думку, серед інноваційних форм засідань педагогічної ради досить продуктивними є такі: брейнстормінг, дебрифінг, дидактичний ринг, методична студія, педагогічний аукціон, педагогічний салон, презентаційний меседж, самоосвітній вернісаж.

Ефективність роботи педагогічної ради значною мірою залежить від якості підготовки кожного засідання, постійного вдосконалення технології моделювання підготовчого періоду. Технологію в менеджменті ми розглядаємо як науково обґрунтовану систему проектування певної послідовності дій з урахуванням необхідних ресурсів, яка забезпечена управлінськими рішеннями та спрямована на розв'язання проміжних цілей і досягнення кінцевого результату (Люшин, 2017, с. 21). У підґрунті моделювання управлінського процесу щодо підготовки засідання педагогічної ради покладено ідею переважного тяжіння суб'єктів до дослідницької та інформаційно-аналітичної діяльності з урахуванням часу на її реалізацію.

Технологія проведення засідання педагогічної ради передбачає: творчий добір теми, попередню підготовку роботи, створення творчих (ініціативних) груп педагогічних працівників, роботу із громадським самоврядуванням у закладі освіти (якщо виникне потреба), оформлення інформаційних стендів, упровадження рішень педагогічної ради у повсякденну практику роботи закладу освіти.

Підготовку засідання педагогічної ради, як правило, розпочинають за півтора–два місяці до його проведення. Наказом директора «Про підготовку до засідання педагогічної ради» рекомендуємо затвердити склад робочої групи, конкретизувати завдання, строки їхнього виконання, відповідальних. Виправдовує себе створення творчої (ініціативної) групи, очоленої директором (заступником директора) закладу освіти, проблемних підгруп. Творча група добирає відповідну літературу, розробляє детальний план підготовки до засідання педагогічної ради, пам'ятки, програму спостережень, проводить анкетування, мікродослідження, аналізує відвідані уроки (навчальні заняття) та позаурочні (позанавчальні) заходи, вивчає ділову документацію, готує проєкт рішення, методичні рекомендації тощо.

Поділяємо думку С. Вердіної та А. Панченко (Вердіна, 2007, с. 19), що однією із продуктивних форм підготовки до засідання педагогічної ради є мікродослідження, під час проведення яких необхідно: чітко визначити мету, схарактеризувати реальний стан справ, об'єктивно оцінити, виявити позитивні та негативні тенденції, можливості підвищення ефективності, передбачити конкретні шляхи вдосконалення, розробити систему заходів щодо підвищення рівня навчальних досягнень і вихованості, обрати оптимальні методи дослідження. Для узагальнення результатів мікродосліджень можна використовувати спеціальні карти, таблиці, діаграми тощо. Реалізація дослідницького підходу дозволяє залучити до роботи над проблемою максимальну кількість педагогічних працівників і запропонувати раціональну програму дій.

Важливим етапом у роботі педагогічної ради є проведення засідання. З урахуванням практики роботи досвідчених керівників освіти – послідовників видатного українського педагога В. Сухомлинського – пропонуємо такий алгоритм проведення засідань педагогічної ради:

1. Повідомлення голови педагогічної ради про кількість присутніх і відсутніх членів педагогічного колективу та причини їхньої відсутності.
2. Затвердження порядку денного засідання відкритим голосуванням.
3. Встановлення процедурою голосування регламенту роботи.
4. Інформування про стан виконання рішення попереднього засідання.
5. Доповідь (вступне слово, звіт, «мозковий штурм», інформація тощо).
6. Обговорення питання. Дискусія / проблемний стіл / ділова гра та ін.
7. Прийняття рішення педагогічної ради.
8. Довідки, зауваження щодо порядку ведення засідання, оголошення (Постельняк, 2003, с. 84).

Якщо на порядку денному порушують кілька питань, обговорення кожного проводять за таким алгоритмом: повідомлення (звіт) – обговорення – ухвалення рішення. В деяких випадках проєкт рішення допрацьовують уже після засідання в установлений для цього строк (один–три дні). У такому випадку остаточний проєкт рішення доводять до всіх членів педагогічного колективу на найближчій нараді або через інформаційний стенд / вебсайт.

Про що б не йшлося на засіданні педагогічної ради, треба вміти комунікувати. Щоб виступ було сприйнято правильно, необхідно: добре знати тематику засідання, говорити по суті питання; спланувати свій виступ, викладати його доступно та лаконічно; не зневажати аргументами, вміти образно висловлюватися; прагнути привернути до себе увагу, стежити за ходом розмови; говорити правильно, без слів-паразитів, які засмічують мову; критикувати по-діловому, обґрунтовано, конструктивно; не припускатись емоційних сплесків, пам'ятати, що зайві емоції різко знижують результативність обміну думками (Палеха, 2008, с. 169–170).

Існує чимало прийомів початку ділової розмови. Жарт або тактовний комплімент допомагає зняти початкове напруження та налаштувати присутніх на продуктивну роботу. Навіть найзмістовніша та риторично досконала промова втрачає переваги, якщо своєю тривалістю стомила присутніх. Для творчого підходу до розв'язання спільних проблем необхідно здійснити такі кроки:

1. *Відокремити судження від рішення.* Оскільки критичне судження заважає уяві, необхідно відокремити процес обмірковування можливих рішень від процесу вибору між ними. Спочатку треба подумати, потім – вирішувати. Опрацювання нових ідей вимагає осмислення певних проблем, про які раніше не замислювались. Бажано в таких випадках провести творче засідання з колегами – «мозковий штурм», що допоможе запропонувати якнайбільше ідей розв'язання проблеми. Основним принципом є відмова від будь-якої критики й оцінювання людей. Немає єдино правильного способу проведення «мозкового штурму». Його необхідно пристосувати до своїх потреб і можливостей.

2. *Розширити коло підходів.* Розширити простір для творчого розгляду взаємовигідних варіантів можна шляхом бачення проблеми очима різних фахівців, розробляння різних за значенням ухвал або ж зміни обсягу запропонованої ухвали, розподіливши її на менші.

3. *Визначити взаємні зацікавлення.* Слід пам'ятати три моменти стосовно розгляду спільних інтересів: а) взаємні зацікавлення є в будь-яких обговореннях, хоча вони не одразу очевидні; б) колегіальність є реальною можливістю, а не випадковістю – треба користуватися нею; в) наголошувати на наявності сумісних інтересів. Люди, що заблукали в лісі, підкоряють свої суперечки спільній меті – знайти дорогу.

4. *Допомогти колезі прийняти рішення.* Ефективно допомагає полегшити процес прийняття рішень використання прецедентів. Треба відшукати їх, знайти певне рішення, яке інша сторона вже ухвалювала у схожій ситуації, й обґрунтувати за його допомогою власний варіант проєкту. Можна також сконцентрувати увагу колег на тому, щоб вони усвідомили ті наслідки, які

можуть виникнути після прийняття запропонованого рішення, а також корегування цих наслідків з огляду на їхні точки зору. За цих умов спрацьовує правило ефективного менеджменту організацій: «Наведіть їх на думку і нехай вони самі зроблять висновки» (Палеха, 2008, с. 207–208).

Творча винахідливість у складній ситуації необхідна, колега повинен відчувати, що ідея виходу з кризового становища та/або невизначеності належить йому.

Якість підготовки та проведення засідань педагогічної ради залежить насамперед від рівня управлінської компетентності керівника закладу освіти. Як голові педагогічної ради йому необхідно виконати низку дій:

1. Запропонувати письмово порядок денний. Упевнитись, що кожен член педагогічної ради отримав його напередодні (або був ознайомлений).

2. Запросити на засідання фахівців із відповідної проблеми: представників закладів, установ освіти, інших інституцій.

3. Перевірити готовність аудиторії до засідання. Зробити все можливе, щоб у ній було комфортно та затишно. Оформити тематичну виставку / дайджест відповідної літератури, інших освітніх ресурсів та творчих напрацювань педагогічного колективу з означеної проблеми.

4. Підготувати необхідні матеріали для колективної та групової роботи, за необхідності розкласти їх на робочих місцях.

5. Попередньо розглянути порядок денний, регламент із робочою групою. Спрогнозувати очікуваний результат щодо кожного пункту. Розподілити час за ступенем значущості кожного пункту.

6. Розпочати засідання вчасно.

7. Не допускати відступів від порядку денного, некоректних зауважень.

8. Сприяти плюралізму думок членів педагогічної ради. Не нав'язувати своїєї позиції, не тиснути наляками на своє керівне становище.

9. Стежити за невербальним спілкуванням. Намагатися зрозуміти причину пасивності учасників засідання.

10. Робити нотатки, які допоможуть аналізувати матеріали засідання педагогічної ради.

11. Установити правила, які обмежують неконструктивну поведінку. Наполягати на взаємоповазі, терпимості, виваженості, тактовності.

12. Контролювати конфліктну ситуацію, якщо вона виникла, не допустити її загострення.

13. Створити доброзичливу атмосферу, щоб усі могли спілкуватися відкрито.

14. Проаналізувати проєкт рішення, який запропонувала робоча група або розробила під час проведення засідання редакційна група.

Керівник закладу освіти як голова педагогічної ради має також подбати про якість оформлення її документації. Засідання педагогічної ради оформлюють протоколами за допомогою комп'ютерної техніки, нумерацію яких ведуть у межах навчального року. Протоколи засідань педагогічної ради складають у стислій формі за схемою «СЛУХАЛИ – УХВАЛИЛИ», фіксуючи лише прийняті рішення без деталізації перебігу

обговорення питання, реєструють у журналі внутрішніх документів (п. 2 розд. III, п. 6 розд. IV Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти, 2018). Підписи голови та секретаря педагогічної ради на протоколі є обов'язковими. У закладах ЗСО, в діяльності яких не створюються документи Національного архівного фонду, протоколи засідань педагогічної ради зберігаються 10 років.

Рішення педагогічної ради вводяться в дію наказами керівника закладу освіти. Досягненню якісного та своєчасного виконання рішень педагогічної ради сприяє проведення об'єктивного самооцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та/або контролю: збір та аналіз інформації, отриманої під час опитування учасників освітнього процесу (анкетування, індивідуальне інтерв'ю, фокус-групове дослідження), спостереження (за освітнім середовищем, проведенням навчальних занять тощо) та вивчення документації закладу освіти, зокрема протоколів засідань педагогічної ради (Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи, 2020).

Менеджмент пропонує вести картотеку виконання рішень педагогічної ради, оформляти рубрику «Виконуємо рішення педагогічної ради» на інформаційному стенді, використовувати картки / файли моніторингу (контролю):

КАРТКА / ФАЙЛ МОНІТОРИНГУ (КОНТРОЛЮ) ЗА ВИКОНАННЯМ РІШЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ

Тема засідання педради _____
Дата проведення _____
Питання, що підлягає моніторингу (контролю) _____
Виконавець _____
Строки виконання _____
Дата зняття з контролю _____
Вжиті заходи _____
Відповідальний за виконання (підпис) _____

Якщо виникне потреба, то питання «Про хід виконання рішення педагогічної ради» ставлять на нараді при директорові. Для забезпечення безумовного виконання рішення педагогічної ради всіма учасниками освітнього процесу керівник закладу на правах єдиначальності та в межах своєї компетенції видає наказ або приймає інше адміністративне рішення. Остаточню підсумки підбивають на наступному засіданні педагогічної ради та, якщо окремі пункти рішення не було виконано, визначають додаткові заходи щодо їхньої реалізації.

На підвищення значущості менеджерської функції управління закладом освіти, оптимізації роботи педагогічної ради мотивує керівників освіти застосування інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності, зокрема програм Microsoft Office:

– Word – під час написання наказу «Про підготовку до засідання педагогічної ради», оформлення протоколу засідання, наказу щодо введення в дію рішення педагогічної ради;

– PowerPoint – під час моделювання підготовки та

проведення засідання;

- Publisher – у процесі укладання буклета до проведення педагогічної ради;
- Word і PowerPoint – під час розроблення проекту рішення педагогічної ради.

У разі тривалих карантинних обмежень, в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій засідання педагогічної ради доцільно проводити у форматі онлайн за допомогою застосунків Zoom, Google Meet або з використанням інших дистанційних платформ. Як свідчить управлінська практика, оптимальну взаємодію для продуктивного обговорення питань педагогічної ради можна налагодити на сайті закладу освіти в режимі чату, а також на основі інформаційних можливостей соціальних мереж і месенджерів. Наприклад, створити групу у вайбері, телеграмі, фейсбуці з метою проведення відповідної фасилітаційної сесії.

Для модернізації змісту та форм засідання педагогічної ради адміністрація закладу освіти має систематично аналізувати свою діяльність щодо управління роботою основного постійно діючого колегіального органу. Пропонуємо скористатися орієнтовною схемою самоаналізу, висвітленою А. Постельняк і О. Романенком:

1. Відповідність тематики засідань педагогічної ради стратегії розвитку закладу, над виконанням якої працює колектив. Актуальність проблеми на певному етапі. Розуміння колективом необхідності її розв'язання.

2. Ефективність проведеної підготовчої роботи.

3. Доцільність обраної форми проведення засідання: як її сприйняли учасники засідання? Чи вдалося повною мірою реалізувати її можливості?

4. Якість основної доповіді (плану проведення, дискусії, проблемного столу, ділової гри тощо).

5. Інформаційна насиченість засідання. Висвітлення досягнень психолого-педагогічної науки. Презентація кращих освітніх практик.

6. Забезпечення ґрунтовного, аргументованого аналізу. Компетентність та об'єктивність оцінювання. Чіткість у визначенні завдань і шляхів їхнього вирішення.

7. Якість підготовленого робочою (ініціативною, творчою) групою проекту рішення. Конструктивність виступів членів педагогічної ради, урахування висловлених ними пропозицій.

8. Якість підготовки інформації про виконання рішення, прийнятого на попередньому засіданні (повнота, достовірність, об'єктивність, конкретність).

9. Культура проведення засідання, дотримання встановленого регламенту.

10. Невикористані резерви. Що необхідно врахувати під час підготовки до наступного засідання? (Постельняк, 2003, с. 86–87).

Водночас, визначені технологією процедури забезпечують оптимальність управлінських дій педагогічної ради, зосереджують адміністрацію, увесь колектив закладу ЗСО на досягнення нових якісних результатів.

Висновки. Отже, запропоновані в дослідженні підходи до підготовки та проведення засідань педагогічної ради розглянуто в загальному контексті поступу

національної освіти та сучасного педагогічного менеджменту. Означена технологія сприяє системному й ефективному функціонуванню педагогічної ради, спрямовує її діяльність на синергію педагогів, усіх учасників освітнього процесу в керівництві закладом ЗСО та забезпеченні його сталого розвитку.

Перспективи подальших досліджень з окресленої проблеми пов'язуємо з адаптацією технологій та інструментарію управління комунікаційним процесом в умовах масштабної реформи ЗСО «Нова українська школа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463–ІХ, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 21.06.2024).

Про затвердження Порядку створення груп продовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 677, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 24.07.2018 за № 865/32317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти: наказ МОН України від 25.06.2018 № 676, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.09.2018 за № 1028/32480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-18#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

Про затвердження Положення про педагогічну інтернатуру: наказ МОН України від 25.10.2021 № 1128, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 24.12.2021 за № 1670/37292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1670-21#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

Про затвердження Положення про науковий ліцей: постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 438, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).

Люшин, М. (2017). Розвиток управлінської культури як складника ефективного освітнього менеджменту: науково-методичний аспект. *Нова педагогічна думка*. № 2. С. 20–23.

Вердіна, С. В., Панченко, А. Г. (2007). Педагогічна рада: нестандартні форми. Харків: Видавнича група «Основа». 176 с.

Постельняк, А. І., Романенко, О. Г. (2003). Педагогічна рада. *Технологія підготовки і проведення*: навч.-метод. посіб. Кіровоград: ПОЛІМЕД-Сервіс. 168 с.

Палеха, Ю. І. (2008). Етика ділових відносин : навч. посіб. Київ: Кондор. 356 с.

Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти: наказ МОН України від 30.11.2020 № 1480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text> (дата звернення: 19.06.2024).

REFERENCES

Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [On Complete

General Secondary Education]: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463–IX, zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (data zvernennia: 21.06.2024). [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Poriadku stvorennia hrup podovzhenoho dnia u derzhavnykh i komunalnykh zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On Approval of the Procedure for Establishing Extended Day Care Groups in State and Communal General Secondary Education Institutions]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.06.2018 № 677, zareiestrovanyi u Ministerstvi yustytzii Ukrainy 24.07.2018 za № 865/32317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18#Text> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Instruksii z dilovodstva u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On Approval of the Instruction on Record Keeping in General Secondary Education Institutions]: nakaz MON Ukrainy vid 25.06.2018 № 676, zareiestrovanyi u Ministerstvi yustytzii Ukrainy 11.09.2018 za № 1028/32480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-18#Text> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pedahohichnu internaturu [On Approval of the Regulations on Pedagogical Internships]: nakaz MON Ukrainy vid 25.10.2021 № 1128, zareiestrovanyi u Ministerstvi yustytzii Ukrainy 24.12.2021 za № 1670/37292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1670-21#Text> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Polozhennia pro naukovyi litsei [On approval of the Regulations on the Scientific Lyceum]:

postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.05.2019 № 438, zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Liushyn, M. (2017). Rozvytok upravlinskoï kultury yak skladnyka efektyvnoho osvitnoho menedzhmentu: naukovo-metodychnyi aspekt [Development of managerial culture as a component of effective educational management: scientific and methodological aspect]. *Nova pedahohichna dumka*. № 2. S. 20–23. [in Ukrainian].

Verdina, S. V., Panchenko, A. H. (2007). Pedahohichna rada: nestandartni formy [Pedagogical council: non-standard forms]. Kharkiv: Vydavnycha hrupa «Osnova». 176 s. [in Ukrainian].

Postelniak, A. I., Romanenko, O. H. (2003). Pedahohichna rada. Tekhnolohiia pidhotovky i provedennia [Pedagogical council. Technology of preparation and conduct]: navch.-metod. posib. Kirovohrad: POLIMED-Servis. 168 s. [in Ukrainian].

Palekha, Yu. I. (2008). Etyka dilovykh vidnosyn [Ethics of business relations]: navch. posib. Kyiv: Kondor. 356 s. [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z pytan formuvannia vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On Approval of Methodological Recommendations on the Formation of an Internal System for Ensuring the Quality of Education in General Secondary Education Institutions]: nakaz MON Ukrainy vid 30.11.2020 № 1480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text> (data zvernennia: 24.06.2024). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 27.06.2024

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 37.091.113:005.963]:37.014
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-26-32

Станіслав ЛУНЯЧЕК,
аспірант Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-4073-1329
e-mail: lunyachek@gmail.com

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЕБСАЙТІВ ДЛЯ ПОТРЕБ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті окреслено сутність компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності, яка є важливим складником його цифрової компетентності, теоретично обґрунтовано її структуру та зміст. Звернено увагу на необхідність формування відповідної компетентності у педагогічних працівників як однієї з вимог, передбачених професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» й професійним стандартом керівника (директора) закладу загальної середньої освіти.

Основну увагу зацікавлено на формуванні означеної компетентності в учителів і керівників освіти, які не мають спеціальної освіти у сфері ІТ-технологій.

Доведено, що створення ними персональних вебсайтів дозволить розповсюджувати власний педагогічний досвід і розв'язувати питання створення персонального електронного портфоліо. Особливий акцент зроблено на розумінні педагогічними працівниками мети й завдань створення вебсайтів для потреб освітньої діяльності, їхніх особливостей, спроможності використовувати конструктори для створення вебсайтів освітнього спрямування, вмінні реєструвати доменне ім'я та отримувати хостинг, знанні основ вебдизайну та веббезпеки, можливості оптимізувати вебсайт у пошукових системах, орієнтуватися на потреби цільової аудиторії споживачів вебсайту.

Ключові слова: компетентність у сфері створення й використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності, освітній вебсайт, педагогічні працівники, підвищення кваліфікації, цифровізація освіти.

Stanislav LUNIACHEK,
Ph.D. student of H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4073-1329
e-mail: lunyachek@gmail.com

THE NATURE, STRUCTURE AND CONTENT OF THE TEACHER'S COMPETENCE IN THE FIELD OF CREATING AND USING WEBSITES FOR THE NEEDS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

Abstract. The article highlights the essence of a teacher's competence in the field of creating and using websites for the needs of educational activities, which is an important component of their digital competence. Its structure and content are theoretically substantiated. The author emphasises the need to develop the relevant competence of pedagogical staff as one of the requirements

of the professional standard for the professions of «Primary school teacher at a general secondary school», «Teacher at a general secondary school», «Primary school teacher (with a junior specialist diploma)» and the professional standard of the principal (director) of a general secondary school. In particular, the work focuses on developing the competence of teachers and educational

leaders who do not have specific training in IT. The creation of personal websites and blogs will allow them to share their own pedagogical experiences and solve the problem of creating a personal e-portfolio. On the basis of the analysis of scientific and theoretical sources, it is proved that most authors focus on the content of educational websites, creation and use of search engines, etc., while a small number of works are devoted to the formation of competence of teachers in the creation of personal websites or blogs. Particular emphasis is placed on teachers' understanding of the purpose and tasks of creating websites for educational purposes, their features, ability to use templates to create educational websites, awareness of how to register domain names and obtain hosting, knowledge of the basics of web design and web security, ability to optimise a website for search engines, and focus on the needs of the target audience of website users. The issues raised in the paper shift the emphasis in the development of digital literacy among teachers, making them active participants in the digitisation of the education system. The proposed approaches are aimed at changing the mentality of teachers and educational leaders and improving the quality of educational services in Ukraine.

Key words: competence in creating and using websites for the needs of educational activities, educational website, pedagogical staff, professional development, digitalisation of education.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників є одним із нагальних питань поліпшення якості освіти в Україні. Одним зі складників означеної компетентності вважається здатність педагогічних працівників створювати персональні вебресурси для потреб освітньої діяльності. Їхнє створення дає можливість не тільки розповсюджувати передовий педагогічний досвід та освітні інновації, а й розв'язати проблему формування власного електронного портфоліо. В означеному контексті на порядку денному постає питання теоретичного обґрунтування сутності, структури та змісту компетентності у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності. Детальний розгляд означеної вище професійної компетентності дозволить скорегувати й удосконалити процеси її формування у педагогічних працівників.

Про необхідність формування відповідної компетентності у педагогічних працівників окреслено і у вимогах, передбачених професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), а також професійним стандартом керівника (директора) закладу загальної середньої освіти, іншими нормативно-правовими актами (2021).

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проведений нами у ході роботи аналіз наукової літератури свідчить, що проблеми формування цифрової компетентності педагогічних працівників висвітлені певною мірою секторально. Серед напрямів, що потребують подальшого вивчення та створення

теоретико-методичного й методологічного підґрунтя, – питання формування компетентності педагогічних працівників щодо створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності. Зокрема, дослідниками окреслено загальні питання роботи з вебсайтами для різних галузей економіки та соціальної сфери. Так, О. Мазур не лише розглядає питання доступу до застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління України, наголошуючи на актуальності архівування вебсайтів органів публічного управління для відстеження динаміки роботи відповідних структур, з'ясування сталих тенденцій у їхньому розвитку, а й наводить приклади із закордонної практики (Мазур, 2022).

М. Острога, В. Шамоля, О. Шершень розглядають цифрові освітні платформи як інструмент реалізації неформальної освіти, аналізують основних розробників освітніх ресурсів в Україні, що представлені закладами вищої та загальної середньої освіти, органами управління освітою, громадськими організаціями, приватними компаніями тощо, зазначаючи, що такі ресурси розміщуються на офіційних сайтах відповідних структур і створюються операторами інтернет-ресурсів, які пропонують досить широкий набір інтернет-сервісів. Також автори надають стислий огляд відкритих освітніх ресурсів MIT OpenCourseWare, EdX, Coursera, Udemy, EdEra, Prometheus (Острога, Шамоля, Шершень, 2022). Однак варто зауважити, що окреслена тематика не розглядається ними з позицій формування відповідної компетентності в педагогічних працівників, які є безпосередніми провайдерами освітніх послуг. Наявність у них компетентності щодо створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності є каталізатором якості послуг, що надаються.

С. Іванова, А. Кільченко зі свого боку пропонують ознайомитися із матеріалами проведеного ними дослідження за допомогою системи Google Analytics, зокрема вони здійснили моніторинг використання вебсайти закладів освіти та наукових установ із мобільних пристроїв. Як приклад, було взято електронну бібліотеку НАПН України. Дослідження проведено з позицій користування цими ресурсами і не розглядає споживачів інформації з освітніх сайтів як активних учасників, які спроможні створювати і розміщувати відповідний контент. Крім того, в роботі зроблено акцент на запитах власників вебресурсів закладів освіти і наукових установ щодо формування ефективної контент-стратегії (Іванова, Кільченко, 2020).

Актуальним у контексті нашого дослідження є напруження Ю. Білик, яка розглядає освітній вебсайт як засіб формування готовності майбутніх учителів початкових класів до організації дистанційного навчання та інструмент, що сприяє поліпшенню надання якісних освітніх послуг майбутнім вчителям, в умовах, коли освітня система України, зважаючи на нинішню ситуацію, передусім повинна працювати в дистанційному режимі. Дослідження Ю. Білик належать до тих небагатьох робіт, які акцентують увагу не тільки на вимогах до освітніх вебсайтів, а й діях майбутнього вчителя в процесі їхнього використання, зокрема аналіз здійснюється на основі розробленого авторкою вебсайту «Дистанційне навчання у початковій школі» (Білик,

2023). Разом із тим, варто наголосити, що в роботі не зроблено акцент на вчителів як активному учасникові процесів створення вебсайтів і їхнього змістовного наповнення власними науково-методичними розробками, що, з одного боку, формує в майбутнього вчителя відповідну компетентність, а з іншого – дозволяє йому оприлюднити власні напрацювання.

У процесі аналізу наукових джерел з теми дослідження особливу увагу ми звернули на роботу авторки А. Сухіх, яка окреслила питання активної участі учнів у виборі електронних навчальних матеріалів і ресурсів, що сприятиме індивідуалізації освітнього процесу, а також ролі вчителя, який повинен мотивувати учнів до здобуття нових знань на спеціально підібраних вебресурсах та самому мати відповідну компетентність (Сухіх, 2023).

Дослідник В. Гой розглядає правовий режим використання вебсайтів. Так, особливий акцент робиться на захисті прав інтелектуальної власності, тобто матеріалів, розміщених на вебсайтах, що безпосередньо стосується проблематики нашого дослідження, адже компетентність, яка буде сформована у педагогічного працівника, передбачає зокрема й оприлюднення ним створеного персонального контенту у вигляді його особистих напрацювань. Крім того, автор звертає увагу, що вебсайт є складним об'єктом інтелектуальної власності (Гой, 2021).

Важливою в контексті нашого дослідження є також дослідження Л. Мороз, І. Пашко, В. Ковалюк. Це одна з небагатьох робіт, що присвячені ефективності використання інтернет-блогів у навчанні. Зокрема, авторами надано визначення інтернет-блогу, під яким вони розуміють «сайт, сторінку / ресурс або онлайн-журнал, опублікований у всесвітній мережі «Інтернет» для обговорень або інформаційних цілей, публікації в якому розміщуються у зворотному хронологічному порядку». Наголошується, що читачі блогів можуть залишати

коментарі та повідомлення його автору, а в самому блозі можна розміщувати інтернет-покликання на інші ресурси або текстові публікації, які створюються окремими авторами, групами авторів або авторськими колективами. Ми вважаємо цю роботу важливою, адже саме в ній звертається увага на необхідність формування в педагогічних працівників відповідної компетентності. Особливу увагу автори акцентують на теоретичному обґрунтуванні застосування інтернет-блогів в освітньому контексті, що безпосередньо впливає на оптимізацію освітнього процесу (Мороз, Пашко, Ковалюк, 2024).

Також варто наголосити, що деякі аспекти з означеної проблематики висвітлено в наших попередніх роботах (Лунячек, 2023а; Лунячек, 2023b).

Метою статті є висвітлення сутності компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності, її структури та змістовного наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи структуру та зміст компетентності у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності, ми виходили зі структури компетентності, що окреслена в Законі України «Про освіту». У документі означена компетентність розглядається як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України «Про освіту», 2017).

У представленій нижче таблиці нами запропоновано авторське бачення структури та змісту компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності. У зв'язку з цим варто наголосити, що висвітлені нами у попередніх дослідженнях матеріали свідчать про брак відповідної компетентності у більшості педагогічних працівників (Лунячек, 2023b).

Таблиця

Структура та зміст компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності

Структура компетентності	Зміст
Знання	<ul style="list-style-type: none"> – розуміння мети й завдань створення вебсайтів для потреб освітньої діяльності, їхніх особливостей; – знання основ використання конструкторів вебсайтів; – знання процесу реєстрації доменного імені та хостингу; – розуміння основ вебдизайну; – знання основ веббезпеки; – знання основ оптимізації вебсайту для пошукових систем SEO (Search Engine Optimization); – розуміння потреб цільової аудиторії споживачів вебсайту
Уміння	<ul style="list-style-type: none"> – уміння орієнтуватися в користувацькому інтерфейсі; – уміння використовувати конструктори вебсайтів у практичній діяльності; – уміння застосовувати основи вебдизайну в практичній діяльності; – уміння редагувати контент; – здатність зареєструвати доменне ім'я й отримати хостинг для розміщення вебсайту; – уміння реалізовувати базові заходи з безпеки вебсайту; – уміння оптимізувати вебсайт для пошукових систем; – здатність аналізувати відвідуваність вебсайту й уміння використовувати ці дані для покращення його ефективності

Продовження таблиці

<p>Навички</p>	<ul style="list-style-type: none"> – здатність обрати естетичні кольори та шрифти, що відображають стиль автора, спроможність створювати логотипи; – здатність створювати і редагувати вебсторінки; – спроможність створювати спільноти; – спроможність проводити маркетингову і рекламну діяльність
<p>Способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості</p>	<ul style="list-style-type: none"> – творчість і візіонерство; – терпіння і наступність; – здатність до самоосвіти; – здатність до комунікації; – сприйняття потреб користувачів; – організаційні навички; – емпатія і чуйність; – гнучкість і адаптивність; – відповідальність

Схарактеризуємо представлене у таблиці детальніше. Отож **знансвий блок** у структурі компетентності щодо створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності передбачає розуміння мети й завдань щодо створення вебсайтів для потреб освітньої діяльності, їхніх особливостей, насамперед класифікацій вебсайтів, чинних технологій їхнього створення тощо. Крім того, важливим є знання основ використання конструкторів вебсайтів, що дозволить уникнути вивчення HTML (мови розмітки) / CSS (мови стилів), адже це досить трудомісткий і достатньо тривалий процес. Замість написання коду «з нуля» педагогічні працівники можуть скористатися інтерфейсами конструкторів, що дозволяють створювати вебсайти за допомогою перетягування елементів і налаштування параметрів.

Важливим є також знання процесу реєстрації доменного імені та хостингу. Доменне ім'я – це адреса сайту в інтернеті, а хостинг відповідно – місце, де зберігаються файли вебсайту, зокрема й персонального, педагогічного працівника. Важливо знати, як зареєструвати домен та обрати надійного хостинг-провайдера, адже їхній перелік як в Україні, так і за її межами досить значний. Педагогічним працівникам необхідно також знати основи вебдизайну, бо саме розуміння його базових принципів дозволить створити привабливий та зручний у користуванні вебсайт. Зазначене вище передбачає розміщення тексту, зображень та інших медіаелементів на сторінці.

Знання основ веббезпеки (використання надійних паролів, оновлення програмного забезпечення, захист від зловмисників тощо) дозволить у майбутньому уникнути проблеми щодо несанкціонованого втручання в діяльність педагогічного працівника в процесі створення і підтримки ним функціонування власного вебсайту. Крім того, слід зацентувати увагу і на необхідності знання основ оптимізації вебсайту для пошукових систем, щоб створений педагогічним працівником вебсайт був зручним для пошукових систем і з'являвся у результатах пошуку (SEO – Search Engine Optimization). Проте одним із ключових аспектів є знання цільової аудиторії споживачів вебсайту. Саме це дозволяє створювати контент вебсайту, який буде відповідати запитам та очікуванням усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів).

Для педагогічних працівників, які не є

професійними веброзробниками, також важливо схарактеризувати низку **вмінь**, що є складниками компетентності у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності. Передусім – це вміння орієнтуватися в користувацькому інтерфейсі, тобто розуміння того, як користувачі взаємодітимуть із вебсайтом педагогічного працівника, що дозволить зробити його зручним для використання. Важливо також трансформувати знання щодо конструкторів вебсайтів в уміння їх використовувати, що допоможе створювати вебсайти без спеціальних знань основ програмування. До них відносять такі конструктори, як Wix, WordPress, Squarespace та ін.

Окремою групою вмінь є вміння, що формуються на основі знань із вебдизайну. Це передусім – уміння обирати кольори, шрифти та розміщення елементів на сторінці так, щоб вона була професійно привабливою. Важливим є також уміння редагування контенту, що передбачає здатність створювати та редагувати текст, додавати зображення та інші медіаелементи на сторінках вебсайту. Уміння щодо здатності зареєструвати доменне ім'я й отримати хостинг для розміщення вебсайту вважаємо ключовим для оприлюднення створеного вебресурсу. Педагогічний працівник повинен не тільки вміти реалізувати це вміння на практиці, а й розуміти економічне підґрунтя подібних процедур, що загалом не потребують значних фінансових витрат. У цьому контексті, з нашої точки зору, доцільним є кооперування (об'єднання) педагогічних працівників у створенні вебсайтів, адже це дозволить їм зменшити свої фінансові витрати у процесі розміщення персональних портфоліо та інших матеріалів, що стосуються їхньої власної педагогічної діяльності.

Уміння реалізувати базові заходи з безпеки вебсайту, наприклад, використання надійних паролів та оновлення програмного забезпечення для захисту від зловмисників, є надзвичайно важливим у цифровому світі та забезпечить захист авторського контенту вебсайту. Необхідно також трансформувати знання із SEO в уміння оптимізувати вебсайт для пошукових систем, аби зробити його більш видимим для потенційних відвідувачів. Важливим для педагогічного працівника є і здатність аналізувати відвідуваність вебсайту й здатність використовувати ці дані для покращення його ефективності. Це вміння передбачає не тільки аналіз загальної відвідуваності, а й структурування її за

певними користувачами, щоб розуміти, хто з учасників освітнього процесу є більш активним.

Для педагогічного працівника, який не є професійним веброзробником, важливими є також низка **навичок**, які будуть корисними для створення власного вебсайту. Серед них варто виокремити здатність обирати естетичні кольори та шрифти, що відображають стиль автора вебсайту, його креативність, а також вміння створювати логотипи. Навичка щодо створення й редагування вебсторінок передбачає можливість внесення змін у текст і зображення безпосередньо на вебсторінці. Як свідчить практика, контент освітніх вебсайтів є достатньо динамічним, що додатково актуалізує формування відповідної навички.

Однією з основних навичок є спроможність «будувати» спільноту, яка допомагатиме взаємодії учасників освітнього процесу та безпосередньо вплине на кількість відвідувань вебсайту. По суті, спільноту варто розглядати, як групу прихильників педагогічного досвіду певного фахівця. Формування професійних спільнот є однією з важливих складників оприлюднення авторських матеріалів конкретного педагогічного працівника, що передбачає не тільки їхнє використання, а й наявність відповідного зворотного зв'язку, що зі свого боку сприятиме самовдосконаленню вчителів і керівників освіти.

Сьогодні є безліч прикладів діяльності професійних освітніх спільнот, які налічують тисячі прихильників і певним чином (непрямо) впливають на формування освітньої політики в Україні. Навичка щодо здійснення маркетингової й рекламної діяльності дозволяє не лише поширювати передовий педагогічний досвід, а в деяких випадках й комерціалізувати його у разі оформлення авторських прав на контент вебсайту в установленому порядку. Зауважимо, що більшість українських педагогів мають досить обмежений досвід комерціалізації розробленої ними інтелектуальної власності на відміну від їхніх колег із розвинених країн світу.

Щодо інших **професійно важливих якостей**, які мають бути сформовані, як складники відповідної компетентності педагогічного працівника, то пропонуємо розглянути їх нижче. До таких якостей передусім варто віднести творчість і візіонерство, тобто здатність візуалізувати те, яким має бути вебсайт та які функції він має виконувати, аби досягнути мети, яку ставить перед собою педагогічний працівник. У зв'язку з цим, на нашу думку, важливим є терпіння й наступність. Річ у тім, що вебсайт створюється поетапно, а деякі аспекти можуть вимагати часу та терпіння для розв'язання проблем і вдосконалення його дизайну чи функціональності. У ході цього процесу одним із ключових факторів вважаємо здатність педагогічного працівника до самоосвіти, його готовність вчитися новому і самостійно досліджувати питання щодо вирішення конкретних технічних або дизайнерських завдань. Означене вище можливо досягти лише за умови здатності до комунікації. Її ефективність пов'язана не тільки зі спроможністю чітко висловлювати свої ідеї й сприймати відгуки від учнів, батьків або колег для покращення вебсайту. За своєю суттю персональний вебсайт є передусім засобом комунікації з учасниками освітнього

процесу. Тільки завдяки спілкуванню реалізується така якість, як сприйняття потреб користувачів. Створення вебсайту – не лише вимагає значних затрат часу й зусиль, а ще й уміння управляти часом і ресурсами для його створення та підтримки, що досить складно поєднувати з основними вчительськими обов'язками чи обов'язками керівника закладу освіти й потребує певних організаційних навичок. Окремо слід наголосити на ролі керівника закладу освіти у цьому процесі, адже саме від нього загалом залежить організація цієї роботи в закладі освіти, її систематичність й ефективність, використання методів стимулювання.

Важливу роль у процесі створення вебсайту відіграють емпатія та чуйність, зокрема здатність розуміти те, які інформаційні ресурси і функції будуть корисні для аудиторії, на яку розраховано сайт конкретного педагогічного працівника та чи враховує він їхні потреби й сподівання у процесі розробки вебсайту, а також гнучкість й адаптивність, тобто готовність вносити зміни до вебсайту залежно від змін в освітніх запитах споживачів.

В умовах тотальної цифровізації суспільства особливу роль у процесі створення вебсайту відіграє така якість, як відповідальність, тобто спроможність відповідати за інформацію, що розміщена автором на персональному вебсайті або блозі. На жаль, сучасне суспільство все частіше стикається з проблемами розміщення на вебсайтах неякісної інформації, яка впливає на формування світогляду не лише учнів, а й педагогічних працівників. Це передусім непоодинокі випадки розміщення контенту з ознаками плагіату, що не відповідає правилам академічної доброчесності. До речі, дотримання правил академічної доброчесності у процесі створення контенту для освітніх вебсайтів є окремим, надзвичайно важливим напрямом педагогічних досліджень. Формування в системі освіти культури академічної доброчесності – важлива умова нової ментальності як педагогічних працівників, так і здобувачів освіти.

Отож наголосимо, що набуття педагогічними працівниками всіх наведених вище складників компетентності у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності не потребують глибоких технічних знань у сфері веброзробок, може бути сформована в процесі підвищення кваліфікації й стати ключовим складником професійного розвитку педагогічного працівника.

Зважаючи на представлене нами в дослідженні, визначимо, що *компетентність педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності* передбачає насамперед опанування комплексу знань, умінь, навичок та інших професійно важливих якостей, що забезпечують його здатність створювати й розміщувати персональні вебсайти (зокрема й власні електронні портфоліо) для потреб освітньої діяльності, що є важливою умовою його цифрової компетентності, про що наголошується у професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» й професійним стандартом керівника

(директора) закладу загальної середньої освіти.

Висновки. Зважаючи на представлений вище матеріал, нами були зроблені такі висновки:

1. Проведений теоретичний аналіз наукової літератури з питань створення й використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності продемонстрував обмеженість відповідного наукового поля. Зокрема, більшість робіт з означеної тематики переважно стосуються вимог до самих вебсайтів, їхнього змістовного наповнення, аналізу відвідування тощо. Суттєвою прогалиною є питання створення науково-теоретичного підґрунтя формування компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності.

2. Формування компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності є нагальною вимогою часу й потребує розробки відповідної педагогічної технології, що буде впроваджена в процес підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

3. Ефективне формування у педагогічних працівників компетентності у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності дозволить значною мірою забезпечити виконання вимог, окреслених у професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», а також професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти. Зазначене сприятиме прагматичному виконанню вимог стандартів і зменшить їхню декларативну складову.

4. Формування компетентності педагогічного працівника у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності має набути системного характеру, що передбачає суттєве коригування програм підвищення кваліфікації всіма суб'єктами означеного процесу в умовах диверсифікації відповідних освітніх послуг. Розробку таких програм необхідно стимулювати й відбирати їх на конкурсній основі.

5. І надалі залишається актуальним проведення науково-комунікативних заходів для педагогічних працівників, зокрема вчителів закладів загальної середньої освіти, щодо створення, наповнення, просування освітніх вебсайтів. Проведення таких заходів дозволить не тільки популяризувати вимоги професійних стандартів та ознайомитися з досвідом колег, а й усунути «страхи» вчителів у відповідній царині, допоможе педагогічним працівникам відрізнити якісний контент від неякісного, а як наслідок – вплине на якість надання освітніх послуг. За цих умов важливим є проведення майстер-класів відомих в Україні дослідників, науковців, вчителів-методистів.

Перспективами подальших досліджень в означеному напрямі вважаємо розробку інструментів для оцінювання рівня сформованості компетентності педагогічних працівників у сфері створення та використання вебсайтів для потреб освітньої діяльності; розробку і впровадження програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що спрямовані на формування відповідної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ МОН України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 25.05.2024).

Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти: наказ МОН України від 17.09.2021 № 568-21. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh-standartu-keriv.22.09.pdf> (дата звернення: 28.05.2024).

Мазур, О. (2022). Доступ до застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління України. *Аспекти публічного управління*. Т. 10. № 2. С. 61–69. doi: <https://doi.org/10.15421/152213> (дата звернення: 02.06.2024).

Острога, М., Шамоля, В., Шершень, О. (2022). Цифрові освітні платформи як інструмент реалізації неформальної освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. № 10 (4). С. 27–36. doi: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i4-004> (дата звернення: 05.06.2024).

Іванова, С., Кільченко, А. (2020). Моніторинг використання вебсайтів закладів освіти та наукових установ із мобільних пристроїв засобами Google Analytics. *Нова педагогічна думка*. № 3 (103). С. 41–47. doi: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2020-103-3-41-47> (дата звернення: 03.06.2024).

Білик, Ю. (2013). Освітній вебсайт як засіб формування готовності майбутніх учителів початкових класів до організації дистанційного навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 70. doi: [10.31652/2412-1142-2023-70-5-13](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-5-13) (дата звернення: 10.06.2024).

Сухих, А. (2023). Використання сервісів відкритої науки для вдосконалення дистанційної, комбінованої та сімейної форм навчання у ЗЗСО. *Фізико-математична освіта*. № 38 (5). С. 39–45. doi: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-006> (дата звернення: 17.06.2024).

Гой, В. В. (2021). Введення у господарський обіг вебсайтів: проблеми ідентифікації та облікового відображення. *Фінансовий простір*. № 3 (43). С. 102–111. doi: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(43\).2021.100112](https://doi.org/10.18371/fp.3(43).2021.100112) (дата звернення: 01.06.2024).

Мороз, Л., Пашко, І., Ковалюк, В. (2024). Використання інтернет-блогів у навчанні іноземних мов. *Інноватика у вихованні*. № 1 (19). С. 120–125. doi: [10.35619/iiv.v1i19.600](https://doi.org/10.35619/iiv.v1i19.600) (дата звернення: 15.06.2024).

Луначек, С. В. (2023а). Формування компетентності педагогічних працівників щодо роботи з освітніми вебсайтами. *Теорія та методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. Вип. 54. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С. 85–98. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/methodics/article/view/12808> (дата звернення: 27.06.2024).

Луначек, С. В. (2023б). Створення персонального вебсайту педагогічного працівника: потреби та

можливості. *Нова педагогічна думка*. Рівне: РОІППО. № 4 (116). С. 33–38. doi: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-116-4-33-38> (дата звернення: 02.07.2024).

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 03.07.2024).

REFERENCES

Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [On Approval of the Professional Standard for the Professions of Primary School Teacher of a General Secondary Education Institution, Teacher of a General Secondary Education Institution, Teacher of Primary Education (with a Junior Specialist Degree)]: nakaz MON Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (data zvernennia: 27.05.2024). [in Ukrainian].

Profesiyni standart kerivnyka (dyrektora) zakladu zahalnoi serednoi osvity [Professional standard for the head (director) of a general secondary education institution]: nakaz MON Ukrainy vid 17.09.2021 № 568-21. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> (data zvernennia: 28.05.2024). [in Ukrainian].

Mazur, O. (2022). Dostup do zastariloho vmistu veb-saitiv orhaniv publichnoho upravlinnia Ukrainy [Access to outdated content of websites of public administration bodies of Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. T. 10. № 2. S. 61–69. doi: <https://doi.org/10.15421/152213> (data zvernennia: 02.06.2024). [in Ukrainian].

Ostroha, M., Shamonia, V., Shershen, O. (2022). Tsyfrovі osvіtnі platformy yak instrument realizatsii neformalnoi osvity [Digital educational platforms as a tool for implementing non-formal education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*. № 10 (4). S. 27–36. doi: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i4-004> (data zvernennia: 05.06.2024). [in Ukrainian].

Ivanova, S., Kilchenko, A. (2020). Monitorynh vykorystannia veb-saitiv zakladiv osvity ta naukovykh ustanov iz mobilnykh prystroiv zasobamy Google Analytics. Use Google Analytics to monitor mobile usage of education and research websites. *Nova pedahohichna dumka*. № 3 (103). S. 41–47. doi: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2020-103-3-41-47> (data zvernennia: 03.06.2024). [in Ukrainian].

Bilyk, Yu. (2013). Osvitnii veb-sait yak

zasib formuvannia hotovnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv do orhanizatsii dystantsiinoho navchannia [Educational website as a means of training future primary school teachers to organize distance learning]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. Vyp. 70. doi: [10.31652/2412-1142-2023-70-5-13](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-5-13) (data zvernennia: 10.06.2024). [in Ukrainian].

Sukhikh, A. (2023). Vykorystannia servisiv vidkrytoi nauky dlia vdoskonalennia dystantsiinoi, kombinovanoi ta simeinoi form navchannia u ZZSO [Use of open science services to improve distance, blended, and family forms of education in general education institutions]. *Fizyko-matematychna osvita*. № 38 (5). S. 39–45. doi: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-006> (data zvernennia: 17.06.2024). [in Ukrainian].

Hoi, V. V. (2021). Vvedennia u hospodarskyi obih veb-saitiv: problemy identyfikatsii ta oblikovoho vidobrazhennia [The economic circulation of websites: Problems of Identification and Accounting Reflection]. *Finnansovyi prostir*. № 3 (43). S. 102–111. doi: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(43\).2021.100112](https://doi.org/10.18371/fp.3(43).2021.100112) (data zvernennia: 01.06.2024). [in Ukrainian].

Moroz, L., Pashko, I., Kovaliuk, V. (2024). Vykorystannia internet-blohiv u navchanni inozemnykh mov [Using Internet blogs in teaching foreign languages]. *Innovatyka u vykhovanni*. № 1 (19). S. 120–125. doi: [10.35619/iiv.v1i19.600](https://doi.org/10.35619/iiv.v1i19.600) (data zvernennia: 15.06.2024). [in Ukrainian].

Luniachek, S. V. (2023a). Formuvannia kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv shchodo roboty z osvitnimy veb-saitamy [Development of teacher competence in the use of educational web sites]. *Teoriia ta metodyky navchannia ta vykhovannia: zb. nauk. pr. Vyp. 54*. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody. S. 85–98. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/methodics/article/view/12808> (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Luniachek, S. V. (2023b). Stvorennia personalnoho veb-saitu pedahohichnoho pratsivnyka: potreby ta mozhlyvosti [Creating a personal website for a teacher: needs and opportunities]. *Nova pedahohichna dumka*. Rivne: ROIPPO. № 4 (116). S. 33–38. doi: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-116-4-33-38> (data zvernennia: 02.07.2024). [in Ukrainian].

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> (data zvernennia: 03.07.2024). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 26.07.2024

УДК 159.91:004.738
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-33-38

Надія МЕЛЬНИК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2692-2030
e-mail: nadia_melnyk@ukr.net

Наталія БАСАРАБА,
методист кабінету
ліцензування та навчальної роботи
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0000-2702-2494
e-mail: n.basaraba@roippo.org.ua

ЦИФРОВИЙ ДЕТОКС: БАЛАНС МІЖ ЦИФРОВИМ СВІТОМ ТА МЕНТАЛЬНИМ ЗДОРОВ'ЯМ

Анотація. На основі аналізу наукових праць, здійснених досліджень і нормативно-правових документів у галузі загальної середньої освіти окреслено особливості освітнього процесу закладу освіти в контексті компетентнісної освіти. Акцентовано увагу на основних трендах розвитку цифрової гігієни, зростанні популярності цифрового детоксу, усвідомленні негативного впливу надмірного використання цифрових пристроїв на психічне та фізичне здоров'я учасників освітнього процесу в закладах освіти, зростанні популярності практик цифрового детоксу, появи нових програм та інструментів, що допоможуть обмежувати час використання гаджетів як під час освітнього процесу, так і в позанавчальний час. Звернено увагу на потенційні переваги цифрового детоксу в умовах сьогодення, на ознаки, коли він є необхідний, на особливості його проведення для зниження високого рівня

тривожності учасників освітнього процесу. Наголошено на важливості застосування окремих форм цифрового детоксу, їх значенні для учасників освітнього процесу в умовах активного використання ІКТ як визначального фактора збереження ментального здоров'я в умовах сьогодення, на використання цифрових технологій детоксикації для регулювання цифрових потоків. Доведено, що використання сучасних форм та технологій цифрового детоксу – це спосіб збереження ментального здоров'я як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників для досягнення очікуваних результатів навчання, визначених державними освітніми стандартами.

Ключові слова: інформаційні технології, компетентнісна освіта, ментальне здоров'я, цифрові пристрої, цифрова гігієна, цифровий детокс.

Nadia MELNYK,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor Department
of Pedagogical and Educational Innovations,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2692-2030
e-mail: nadia_melnyk@ukr.net

Natalia BASARABA,
Methodologist of the Office of
Licensing and Educational Work,
Rivne Regional Institute of
Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0000-2702-2494
e-mail: n.basaraba@roippo.org.ua

DIGITAL DETOX: BALANCE BETWEEN DIGITAL WORLD AND MENTAL HEALTH

Abstract. *The article deals with the analysis of scientific works that carried out research and legal documents in the field of general secondary education and the peculiarities of the educational process of the educational institution in the context of competence education. It has been focused on the main trends in the development of digital hygiene, the growing popularity of digital detox, awareness of the negative impact of excessive use of digital devices on the mental and physical health of participants in the educational process in educational institutions, the growing popularity of digital detox practices, the emergence of new programs and tools that will help limit the time of using gadgets both during the educational process and in extracurricular time.*

Attention is drawn to the potential advantages of digital detox in today's conditions, to the signs when it is necessary, to the peculiarities of its implementation to reduce the high level of anxiety of participants in the educational process. Emphasis are placed on the importance of using certain forms of digital detox, their importance for participants in the educational process in the context of the active use of ICT as a determining factor in preserving mental health in today's conditions, and the use of digital detoxification technologies to regulate digital flows.

It has been proven that the use of modern forms and technologies of digital detox is a way to preserve the mental health of both education seekers and pedagogical workers to achieve the expected learning outcomes defined by state educational standards.

Key words: *information technologies, competence education, mental health, digital devices, digital hygiene, digital detox.*

Постановка проблеми. Система освіти України зазнає докорінних змін у контексті викликів XXI століття. Сучасний інформаційний світ із його установкою на технологічний прогрес та економічну ефективність зумовив прийняття Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року і нових законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» з чітко визначеними першочерговими завданнями сучасної школи, серед яких реалізація компетентнісної моделі навчання, розбудова нової системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, впровадження цифрових технологій у систему управління закладом ЗСО, в освітній процес, перехід на навчання з використанням дистанційних технологій тощо (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016). Серед завдань сучасної освіти – не лише навчання здобувачів освіти вчитися, працювати, сформувані вміння оволодівати та оперувати найрізноманітнішою інформацією для набуття необхідних компетентностей, наскрізних умінь та ставлень, а й формування цифрової гігієни, свідомого та відповідального використання цифрових технологій, усвідомлення негативного впливу надмірного

використання цифрових пристроїв на психічне та фізичне здоров'я. Питання застосування ефективних форм цифрового детоксу, його значення для учасників освітнього процесу є особливо актуальним в умовах активного використання цифрових технологій, реалізації завдань компетентнісної освіти, спрямованої на навчання громадян для суспільства майбутнього, на підвищення якості освіти, яка стає основним індикатором життя, інструментом досягнення економічного, соціального та культурного розвитку країни. Потребує усвідомлення важливості застосування сучасних цифрових технологій та їхнього впливу на людину, особливо на учнів, під час нескінченної роботи за комп'ютером, у соціальних мережах, скролінгу новин, постійної комунікації в інтернеті. Саме тому цифровий детокс повинен стати не просто модною тенденцією, а важливим елементом турботи про ментальне здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання цифровізації освітнього процесу та цифрового детоксу як визначального фактора збереження ментального здоров'я в умовах сьогодення є досить актуальним у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Про те, що під час діяльності у цифровому освітньому просторі не можна ігнорувати ризики цифровізації освітнього процесу, наголошує Н. Б. Стрєкалова, акцентуючи увагу на втраті базових когнітивних навичок (уміння читати, рахувати, писати), зниженні якості навчання, зменшенні особистісних контактів, зростанні конфліктів. Істотним недоліком онлайн-освіти, на думку А. Р. Зенкова, є спрямованість її на задоволення короткострокових завдань, відсутність фундаментальної базової підготовки, а також валеологічних і психолого-педагогічних вимог, попередження можливих ризиків в умовах цифровізації освіти тощо. Проблема сприйняття мережевої інформації згадується в роботах Дж. Хабермаса, Х. Арндт, Е. Дюркгейм, які висловлюють думку про негативні наслідки технологій для підлітків.

Питання ментального здоров'я стали фокусом уваги О. Ткачишина (вивчає психологічні аспекти проблеми ментального здоров'я), О. Ярдловської (досліджує суспільні програми щодо формування культури ментального здоров'я), О. Васильєвої (аналізує вплив ментального здоров'я на життєдіяльність особистості), Г. Чепурко та А. Соболева, С. Гозак, О. Єлізарова, Т. Станкевич (досліджують ментальне здоров'я українців у контексті викликів воєнного часу).

С. О. Сисоєва звертає увагу на потребу поглибленого дослідження актуальних проблем розвитку цифрової освіти в Україні відповідно до завдань державної політики та загроз цифровізації освітньої діяльності. Значної уваги, на її думку, потребує визначення особливостей цифрового світу та збереження фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей та молоді, а також партнерської взаємодії батьків і педагогічних працівників щодо попередження негативних

впливів цифрового середовища на здобувачів освіти.

Мега статті – окреслити важливість застосування цифрового детоксу як визначального фактора збереження ментального здоров'я всіх учасників освітнього процесу в умовах сучасних викликів та активного використання цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ неможливо уявити без цифрових технологій, які різко змінюють економічні та соціальні умови життя людини. Їхній стрімкий розвиток чинить значний вплив на людину, всі сфери життя, її життєвий ритм, що змінює інтереси, цілі, потреби, мотиви людини, її активність та стиль мислення. Наукові дослідження свідчать про те, що пересічна людина використовує електронні пристрої понад 13 годин на добу. Іншими словами, три чверті всього часу, коли ми не спимо, ми проводимо в цифровому світі. У своїх працях Мануель Кастельс, іспанський соціолог, стверджує, що лише ті, хто зрозуміє цю трансформацію, зможуть адаптуватися, гармонійно співіснувати в інформаційному просторі. Проте багато хто не розуміє, що попри беззаперечну зручність, користь та екологічність, які притаманні ІКТ, вони можуть стати загрозою для здоров'я і розвитку.

В умовах становлення нової компетентнісної парадигми освіти цифрові технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу та управління закладом освіти, завданням яких є забезпечення високої якості освіти і конкурентоспроможності всіх здобувачів. Заклади освіти повинні грамотно та системно готувати молоде покоління до успішного функціонування в умовах, коли цифрові технології є ефективним інструментом створення освітнього середовища з новими можливостями і напрямками застосування, інструментом навчання і розвитку особистості, оскільки сучасна дитина пізнає світ не лише через пізнання навколишнього, навчання в закладі освіти та сімейний вплив, а й за допомогою цифрових пристроїв. Така ситуація зумовлює особливості й специфіку навчання, виховання і розвитку дитини у цифровому просторі, а також зміни в усталених методичних практиках як на рівні закладу освіти та сім'ї, так і освітньої системи загалом. Сучасні діти відрізняються від попередніх поколінь як цифровою обізнаністю, так і цифровою залежністю, що впливає на їхні особистісні й соціальні характеристики, спосіб життя. Заклади освіти повинні передбачати в стратегіях розвитку напрями, стратегічні та операційні цілі, заходи, реалізація яких допоможе і здобувачам освіти, і педагогічним працівникам набутти необхідних умінь та навичок цифрової гігієни, усвідомити негативний вплив надмірного використання цифрових пристроїв на психічне та фізичне здоров'я, опанувати сучасні практики, форми та технології цифрового детоксу як важливого фактора збереження ментального здоров'я.

Важливою умовою балансу між цифровим світом та ментальним здоров'ям в умовах сьогодення є розуміння трендів розвитку цифрової гігієни: усвідомлення важливості цифрової гігієни та її особливостей, необхідності захисту себе та своїх даних; персоналізація цифрової гігієни, оскільки не існує єдиного підходу до цифрової гігієни, який би підходив усім; адаптація

наявних практик цифрової гігієни до індивідуальних потреб, застосування нових інструментів та ресурсів, що допомагали б створювати індивідуальний план цифрової гігієни; покращення цифрової гігієни через застосування нових технологій та методів для захисту даних та безпеки в інтернеті; зростання популярності цифрового детоксу, усвідомлення негативного впливу надмірного використання гаджетів на здоров'я, розроблення та використання нових програм та інструментів, які допомагатимуть обмежувати час використання гаджетів. Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що цифрова гігієна – це постійний процес, тому необхідно систематично оновлювати свої знання та практики, щоб залишатися в безпеці в інтернеті. Саме таких знань та вмінь потребують сьогодні всі учасники освітнього процесу нової української школи.

Нескінченна робота за комп'ютером, скролінг новин, постійна комунікація у соціальних мережах призводять до вигорання, стресу та багатьох інших проблем. Технологічна залежність поки що офіційно не визнана розладом, однак низка експертів погоджуються, що надмірне використання технологій та пристроїв може призвести до фізичних, психологічних і соціальних проблем.

Важливим елементом турботи про ментальне здоров'я стає інформаційний детокс. Термін «діджитал детокс» є абсолютно новим, він з'явився в Оксфордському словнику тільки в 2013 році, однак важливість терміну зростає з року в рік. Згідно з основним визначенням, цифровий детокс – це період часу, коли людина свідомо відмовляється від використання смартфонів, комп'ютерів, планшетів та інших пристроїв із метою зняття стресу, для «інвестування» свого часу в реальне спілкування, творчість, навчання і роботу (English Oxford Living Dictionaries, 2013).

Отже, цифровий детокс – це перерва у використанні електронних пристроїв, що стали невід'ємною частиною життя, це можливість налагодження живого спілкування з оточуючими і зменшення стресу, що виникає через постійне перебування в мережі. Мета цифрової детоксикації – відчутти реальне життя, не відволікаючись на технології, відновити стосунки з людьми особисто, а не через екран, знайти час, щоб зняти стрес, поповнити ресурс. Опитування молодіжної аудиторії свідчать, що половина з-поміж опитаних підлітків відчувають залежність від своїх мобільних пристроїв, а 78% з них перевіряють свої пристрої щодня (Томі, Херенстам, Хагберг, 2011).

Справжній цифровий детокс не обов'язково означає повну відмову від усіх цифрових пристроїв і соціальних мереж. Йдеться про встановлення меж і використання пристроїв на користь особистому психічному та фізичному здоров'ю. Завдання полягає в тому, щоб пристосувати детокс до особистого графіка та способу життя. На цьому акцентує увагу Т. Круаз у книзі «Як вижити без інтернету після передозування», зазначаючи, що «найкращий спосіб переосмислити використання технологій – це відрізати себе від мережі, зрозуміти, які переваги це дає, а також встановити межі майбутнього перебування в інтернеті».

Постійний зв'язок, який пропонують цифрові пристрої, може розмити межі між роботою, навчанням

та особистим життям. На думку освітян, їм важко втриматися від перевірки робочої електронної пошти вдома, а особистих соціальних мереж – на роботі. Вплив інтернету та мобільних технологій на задоволеність роботою, стрес на роботі та відчуття перевтоми визначено в дослідженні, опублікованому в журналі *Applied Research in Quality of Life*, де наголошено, що саме цифровий детокс може допомогти встановити більш здоровий баланс між роботою та особистим життям (Нам, 2014).

Потреба у цифровому детоксі в здобувача освіти, на нашу думку, виникає тоді, коли він відчуває інформаційне перевагнення нескінченним потоком новин і спілкуванням онлайн; постійно перевіряє свій телефон на наявність сповіщень і публікацій у соціальних мережах; з'являється втрата концентрації уваги, що призводить до зниження рівня навчальних досягнень; виникає незрозуміле занепокоєння, тривога, смуток, злість; порушується сон після використання соціальних мереж; з'являється зацикленість на вподобайках, коментарях чи поширенні власних постів тощо. У висновках окремих досліджень зазначено, що до 14–18 років практично всі підлітки 60–70% часу проводять онлайн. Тобто вони відправляють свій сервер мислення в сплячку або він у них просто не формується. Для того, щоб включалися дефолт-система і людина почала думати, потрібен певний час – 23 хвилини. Уже в 2016 році середньостатистичний підліток щодня здійснював 76 контактів із телефоном. Це означає, що він переривався кожні 15 хвилин. У нього не було 23 хвилини для запуску системи, відповідальної за мислення (Курпатов, 2020).

Дослідження, проведене у Швеції, свідчить, що інтенсивне використання технологій серед учнів пов'язане із проблемами зі сном, депресивними симптомами, підвищенням рівнем стресу, втратою тощо. Активне використання цифрових пристроїв, особливо перед сном, може негативно вплинути на якість і тривалість сну. Також дослідження доводить, що діти, які використовують цифрові пристрої перед сном, гірше сплять і мають вищий індекс маси тіла. Крім того, використання соціальних мереж перед сном пов'язане з тривожністю, безсонням і скороченням тривалості сну (Бхат, Упадхьяй, Полос, 2018). Інше дослідження, опубліковане в журналі *Child Development*, також підтвердило зв'язок між інтенсивним щоденним використанням технологій і проблемами психічного здоров'я у підлітків. Збільшення використання цифрових технологій пов'язане із симптомами СДУГ, розладом поведінки та поганою саморегуляцією.

З огляду на висновки проведених досліджень, особливий уваги потребує не лише усвідомлення особливостей цифрового детоксу, а насамперед формування в учасників освітнього процесу практичних умінь та навичок його проведення, застосування відповідних технологій і форм. Кел Ньюпорт, викладач інформатики, експерт в освіті, автор методики *deer work*, у книзі «Цифровий мінімалізм. Фокус і усвідомленість у гасливому світі» рекомендує використання цифрових технологій обернути собі на користь, контролювати цифрові звички та перестати виснажуватися, навчитися знаходити час для тих занять, які справді важливі

для кожного (Ньюпорт, 2019).

Цифровий детокс може набирати різноманітних форм, зокрема можна спробувати повну відмову від усіх цифрових пристроїв на день або тиждень; щотижневий день без пристроїв; обмеження використання певного додатку або пристрою; певний період детоксикації соціальних мереж тощо. Деніел Сіберг у книзі «Цифрова дієта. Як перемогти залежність від гаджетів і технологій» також акцентує увагу на проблемах багатозадачності та фільтрації справ, «електронного дня» як метриці взаємодії з гаджетами, описує небезпеку зростання «індексу віртуальної ваги» (сукупності всіх наших гаджетів, соцмереж і цифрових активностей), надає покроковий спосіб боротьби з інтернет-залежністю та поверненням до реального життя (Сіберг, 2011).

Звертаємо увагу, що нині напрацьовано низку порад та рекомендацій щодо проведення цифрового детоксу. Щоб скоротити своє цифрове життя і більше зосередитися на реальному світі, варто: скласти відповідний план дій, визначити причину негативного впливу, конкретні цілі на щодень (пообідати з сім'єю без використання пристроїв; відпочити від Instagram чи TikTok на день чи тиждень, встановити денний ліміт часу на використання соціальних мереж; вимкнути сповіщення, щоб звести до мінімуму бажання постійно перевіряти свій пристрій тощо); поговорити про детокс із друзями та рідними; оцінити свої результати (емоційний та фізичний стан, наявність психологічного ресурсу і бажання займатися улюбленою справою, дотримання розпорядку дня, відчуття сконцентрованості на конкретній справі, тощо); зробити зміни постійними, переконавшись у позитивних результатах; ставити на перше місце своє ментальне здоров'я і вчасно звертати увагу на можливість виникнення стресу та вигорання.

Серед сучасних практик цифрового детоксу – відключення гаджетів на певний час або проведення днів без технологій. Таня Гудін, засновниця руху цифрового детоксу *Time To Log Off* та авторка книжки «*Off and Stop Staring at Screens*» («Вимкніться та припиніть дивитися в екран»), щоб зменшити тривожність, пов'язану з використанням технологій, наголошує на потребі проведення чіткої межі між корисним часом онлайн та його марнуванням.

Нині з'являються нові програми та інструменти, що допомагають обмежувати час використання гаджетів. Щоб знизити час, який витрачається на смартфон, у нього вбудовують інструмент контролю проведення часу поза екраном, спеціальні додатки, зокрема: інструмент для iPhone (вбудована опція «Екранний час», що дозволяє налаштувати, скільки часу на день ви працюватимете в тому чи іншому додатку, допомагає не відволікатися на повідомлення з Facebook, Telegram та інших програм, поки ви спите чи працюєте; використовуючи режим «Спокій», можна відключитися від непотрібних дзвінків та повідомлень); інструмент для Android (вбудована опція «Цифровий добробут», що дозволяє побачити, скільки годин ви проводите в соцмережах, мобільних іграх та листуванні з друзями, налаштувати таймер, після закінчення якого доступ до обраної програми буде закрито, використати режим

«відпочинок / нічний режим»); Android-додатки від Google для збереження «цифрового здоров'я» (Post Box, We Flip, Desert Island, Morph, Unlock Clock, Paper Phone; програма ActionDash, що допомагає боротися із залежністю від смартфона, у режимі фокусування повідомлення програм зупиняються в один клік, щоб легше концентруватися на навчанні; програма StayFree, що дозволяє отримувати сповіщення, якщо час перебування у мережі надто затягнувся, дізнатися, які додатки забирають найбільше часу та призупинити їхню роботу в певні години дня, а також містить налаштування для сну, щоб месенджери та дзвінки не заважали у нічний час.

Серед інших способів подолати цифрову залежність виокремлюють: контроль робочого часу та КРІ; тримання телефону якомога далі від себе; влаштування чищення за Ньюпортом (професор Кел Ньюпорт рекомендує повністю відмовитися від соціальних мереж на 30 днів); придбання футляра з особливого металізованого матеріалу, який блокує радіосигнал; перехід на живе спілкування, заняття спортом або фізичними вправами. Означені поради особливо корисними будуть для здобувачів освіти, оскільки заняття фізичними вправами, участь у спортивних секціях і клубках, короткі походи чи краєзнавчі екскурсії є надзвичайно важливими для збереження ментального здоров'я в майбутньому.

Висновки. Зважаючи на викладене нами в дослідженні, варто зауважити, що в умовах сучасного інформаційного світу високотехнологічне середовище негативно впливає на ментальне здоров'я особи, особливо дитини, на її моральну цілісність та духовно-етичні установки. Багато людей набувають практичних умінь щодо регулювання споживання інформації та використання електронних засобів спілкування, на зразок того, як регулюються харчові звички чи режим сну, проте надзвичайно важливо навчити встановлювати баланс між справжнім життям і життям «онлайн» здобувачів освіти. Проблема перевтоми, з якою вони стикаються при тривалому використанні цифрових пристроїв щодня на заняттях та у позаурочний час, потребує усвідомлення необхідності і важливості цифрової детоксикації. Учасників освітнього процесу важливо ознайомити з програмами і додатками, що обмежують доступ до інтернету, залучати до заходів із практичної усвідомленості проблеми, до тренінгів для зменшення стресу від технологій, рекомендувати книги про самопомогу в епоху цифровізації, знайомити з роботою цифрових детоксикаційних центрів тощо. Оскільки цифрова детоксикація – це ефективна стратегія для встановлення меж і зменшення тривоги, психологам варто напрацювати рекомендації, за допомогою яких учні змогли б самостійно діагностувати рівень тривожності, відстежувати ситуації, що її провокують, і вибирати відповідні способи її подолання. Здобувачі освіти повинні набути вміння обмежувати час роботи за комп'ютерами, планшетами та іншими гаджетами для уникнення ризиків для здоров'я, вибудувати стосунки з технологіями, встановлювати межі між віртуальним світом і реальністю.

Перспективи подальших досліджень в означеному напрямі передбачають визначення сучасних

форм та технологій цифрового детоксу як способу збереження ментального здоров'я здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016) / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 16.06.2024).

English Oxford Living Dictionaries. (2013). URL: https://web.archive.org/web/20161225155856/https://en.oxforddictionaries.com/definition/digital_detox (дата звернення: 26.06.2024).

Томі, С., Херенстам, А., Харберг, М. (2011). Використання мобільного телефону та стрес, розлади сну та симптоми депресії серед молодих дорослих – проспективне когортне дослідження. URL: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-1-66> (дата звернення: 20.06.2024).

Нам, Т. (2014). Використання технологій і баланс роботи та особистого життя. URL: <https://doi.org/10.1007/s11482-013-9283-1> (дата звернення: 22.06.2024).

Курпатов, А. (2020). Епідемія «цифрового аутизму»: смартфон вбиває мозок. URL: <https://novakahovka.city/articles/65806/epidemiya-cifrovogo-autizmu-smartfon-vbivaе-mozok-> (дата звернення: 24.06.2024).

Бхат, С., Упадхьяй, Х., Полос, П. (2017). «Спати, можливо, твітнути»: використання електронних соціальних мереж у ліжку та його зв'язок із безсонням, денною сонливістю, настроєм і тривалістю сну у дорослих. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sleh.2017.12.004> (дата звернення: 24.06.2024).

Ньюпорт, К. (2019). Цифровий мінімалізм. Фокус і усвідомленість у галасливому світі. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=83556&p=1 (дата звернення: 19.06.2024).

Сіберг, Д. (2011). Цифрова діста. Як перемогти залежність від гаджетів і технологій. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/top-5-knig-pro-te-yak-pozbutisya-cifrovoyi-zalezhnosti-ta-vikoristovuvati-socmerezhi-na-blogo-mDkVt#heading-3-710> (дата звернення: 24.06.2024).

REFERENCES

Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016) / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 22.02.2024). [in Ukrainian]

English Oxford Living Dictionaries. (2013). URL: https://web.archive.org/web/20161225155856/https://en.oxforddictionaries.com/definition/digital_detox (data zvernennia: 26.06.2024). [In Ukrainian].

Tomi, S., Kherenstam, A., Khahberh, M. (2011). Vykorystannia mobilnoho telefonu ta stres, rozlady snu ta symptomy depresii sered molodykh doroslykh – prospektyvne kohortne doslidzhennia [Mobile phone use and stress, sleep disturbances and depressive symptoms among young adults – a prospective cohort study]. URL:

<https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-66> (data zvernennia: 20.06.2024). [In Ukrainian].

Nam, T. (2014). Vykorystannia tekhnolohii i balans roboty ta osobystoho zhyttia [Technology use and work-life balance]. URL: <https://doi.org/10.1007/s11482-013-9283-1> (data zvernennia: 22.06.2024). [In Ukrainian].

Kurpatov, A. (2020) Epidemiia «tsyfrovoho autyzmu»: smartfon vbyvaie mozok [The epidemic of «digital autism»: the smartphone is killing the brain]. URL: <https://novakahovka.city/articles/65806/epidemiya-cifrovogo-autizmu-smartfon-vbivae-mozok-> (data zvernennia: 24.06.2024).

Bkhat, S., Upadkhai, Kh., Polos, P. (2017) «Spaty, mozhlyvo, tvitnuty»: vykorystannia elektronnykh sotsialnykh merezh u lizhku ta yoho zviazok iz bezsonniam, dennoiu sonlyvistiui, nastroiem i tryvalistiui snu u doroslykh [«To sleep, perchance to tweet»: in-bed electronic

social media use and its associations with insomnia, daytime sleepiness, mood and sleep duration in adults]. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sleh.2017.12.004> (data zvernennia: 24.06.2024). [In Ukrainian].

Niuport, K. (2019). Tsyfrovyi minimalizm. Fokus i usvidomlenist u halaslyvomu sviti [Digital minimalism. Focus and awareness in a noisy World]. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=83556&p=1 (data zvernennia: 19.06.2024). [In Ukrainian].

Siberh, D. (2011). Tsyfrova diieta. Yak peremohty zalezhnist vid hadzhetiv i tekhnolohii [Digital diet. How to overcome addiction to gadgets and technology]. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/top-5-knig-pro-te-yak-pozbutisya-cifrovoyi-zalezhnosti-ta-vikoristovuvati-soc-merezhi-na-blago-mDkVt#heading-3-710> (data zvernennia: 24.06.2024). [In Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 27.06.2024

УДК 378:004.8

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-38-43

Андрій ОЗАРЧУК,

старший викладач кафедри

психології та інклюзивної освіти

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти,

науковий співробітник відділу технологій STEM

та штучного інтелекту в освіті

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0009-0001-5909-7279

e-mail: a.ozarchuk@roippo.org.ua

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В НАВЧАННІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті досліджується роль штучного інтелекту у навчанні осіб з особливими освітніми потребами. Розглянуто актуальність упровадження інклюзивної освіти та виклики, пов'язані із забезпеченням рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює інклюзивну освіту в Україні, та окреслено основні принципи її реалізації. Особлива увага приділяється потенціалу штучного інтелекту в покращенні освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами. Розглянуто такі напрями застосування штучного інтелекту, як адаптивне навчання, асистивні технології, моніторинг прогресу, емоційний інтелект, віртуальні асистенти та прогностична аналітика. Описано методи машинного навчання, глибокого навчання, обробки природної мови та комп'ютерного зору, що є основою означених технологій. У статті також висвітлюються можливості використання

мовних моделей штучного інтелекту, таких як ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot для персоналізації навчального контенту, інтерактивної підтримки, мовної адаптації та оцінювання. Особливий акцент зроблено на необхідності міждисциплінарного підходу та етичного використання штучного інтелекту в освіті. Водночас у роботі розглядаються виклики та обмеження застосування штучного інтелекту в інклюзивному навчанні, зокрема проблеми розуміння контексту, етичні питання та вплив на роль учителів. Стаття окреслює перспективи подальших досліджень у цій галузі, зокрема розробку спеціалізованих алгоритмів, інтеграцію з нейротехнологіями та вдосконалення методів персоналізації освітніх траєкторій.

Ключові слова: штучний інтелект, інклюзивна освіта, особливі освітні потреби, мовні моделі, персоналізація навчання.

Andrii OZARCHUK,
 Senior Lecturer of the Department
 of Psychology and Inclusive Education
 of the Rivne Regional Institute
 of Postgraduate Pedagogical Education,
 Researcher of the Department of STEM Technologies
 and Artificial Intelligence in Education
 of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine,
 Rivne, Ukraine
 ORCID: 0009-0001-5909-7279
 e-mail: a.ozarchuk@roippo.org.ua

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION OF LEARNERS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. This article explores the role of artificial intelligence in educating individuals with special educational needs. The author examines the relevance of implementing inclusive education and the challenges associated with ensuring equal access to quality education for all learners. The paper analyzes the regulatory framework governing inclusive education in Ukraine and outlines its key principles. Particular attention is paid to the potential of AI in enhancing the educational process for individuals with special needs. The article discusses various applications of AI, including adaptive learning, assistive technologies, progress monitoring, emotional intelligence, virtual assistants, and predictive analytics. The author describes the methods of machine learning, deep learning, natural language processing, and computer vision that underpin these technologies. The paper also highlights the possibilities of using AI language models, such as ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot, for personalizing educational content, providing interactive support, language adaptation, and assessment. The author emphasizes the need for an interdisciplinary approach and ethical use of AI in education. The study examines the challenges and limitations of AI application in inclusive learning, including issues of context understanding, ethical concerns, and the impact on teachers' roles. The article outlines prospects for further research in this field, including the development of specialized algorithms, integration with neurotechnologies, and improvement of methods for personalizing educational trajectories. The author concludes that AI has significant potential to enhance the quality and accessibility of education for individuals with special educational needs, contributing to their full integration into the educational environment and society as a whole. However, the paper also stresses the importance of addressing ethical considerations and ensuring that AI technologies are developed and implemented in a way that respects the diversity of learners and promotes inclusive educational practices.

Key words: artificial intelligence, inclusive education, special educational needs, language models, personalized learning.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції

розвитку освіти свідчать про перехід від традиційної до інклюзивної моделі навчання, що фокусується на забезпеченні рівних можливостей для навчання та розвитку всіх дітей без винятку. Інклюзивна освіта визнає унікальність кожного учня, його сильні та слабкі сторони, стиль навчання, відповідний темп розвитку. Це педагогічна парадигма, що ґрунтується на визнанні гетерогенності учнівського контингенту та прагне до забезпечення рівних можливостей для навчання й розвитку всіх дітей без винятку. Її концептуальне ядро зосереджене на створенні освітнього середовища, що враховує індивідуальні особливості кожного школяра, гарантує його соціальну інтеграцію, підтримку та повагу (Порошенко, 2019, с. 12).

У сучасній освіті важливою є проблема забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів освіти, зокрема для тих, хто має особливі освітні потреби. Традиційні методи навчання не завжди повністю відповідають індивідуальним потребам здобувачів, що може призвести до їхньої академічної та соціальної ізоляції. В означеному контексті використання штучного інтелекту (далі – ШІ) відкриває нові можливості для персоналізації навчального процесу та подолання навчальних бар'єрів.

Однак виникають певні питання щодо впровадження штучного інтелекту в освіту людей з особливими потребами, зокрема:

– Як адаптувати технологію ШІ до особливих потреб здобувачів освіти?

– Як забезпечити етичне та відповідальне використання штучного інтелекту в інклюзивних закладах освіти?

– Як допомогти вчителям ефективно використовувати технології штучного інтелекту для допомоги учням з особливими потребами?

Вирішення означених проблем є критично важливим для реалізації потенціалу ШІ у підвищенні якості та доступності освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх особливостей.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питанням упровадження та застосування технологій штучного інтелекту в освітньому процесі присвячені праці багатьох українських та іноземних науковців.

Серед вітчизняних фахівців варто відзначити роботи Н. Буглай, І. Візнюк, В. Кливник, Л. Куцак, О. Магвійчука, Т. Мужанової, С. Подласова, А. Поліщук, О. Пруса, О. Слободянюк, О. Спіріна, В. Старжинського, С. Терещука, Ю. Щавінського, Ю. Якименка.

Варті уваги також дослідження іноземних науковців, які окреслювали різноманітні аспекти використання штучного інтелекту в освіті. Зокрема, значний внесок у дослідження штучного інтелекту в освітньому процесі зробили Е. Адамопулу, Д. Корм'є, Р. Лакін, Дж. Мур, Л. Муссіадес, Д. Пірс, Д. Сіменс, С. Трун, А. Хатавей та інші.

В Україні проблема використання штучного інтелекту у процесі навчання осіб із особливими освітніми потребами є малодослідженою. У ході Міжнародної наукової конференції «Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024)» нами було розглянуто деякі питання щодо впровадження технологій штучного інтелекту в інклюзивному освітньому середовищі (Озарчук, 2024, с. 202–204). Також слід зазначити, що серед іноземних досліджень є чимало таких, що детально висвітлюють можливості та переваги використання штучного інтелекту для навчання осіб із особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Серед найвагоміших варто відзначити напрацювання Джеремі Нокса (досліджує філософсько-теоретичне підґрунтя розуміння штучного інтелекту в освіті), Ючен Вана (визначає ключові виклики для майбутнього розвитку штучного інтелекту, спрямованого на інклюзивне навчання) та Майкла Галлахера (наводить конкретні приклади досліджень і розробок штучного інтелекту для програм інклюзивної освіти).

Мета статті полягає в дослідженні впливу штучного інтелекту на навчання осіб із особливими освітніми потребами, а також огляд інструментів штучного інтелекту, які можуть бути корисними у процесі навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах трансформації освітнього процесу в Україні організація інклюзивного простору спрямована на забезпечення дітей з особливими освітніми потребами (*далі – ООП*) повноцінним і рівноправним доступом до освітніх послуг. Ключову роль у забезпеченні функціонування та впровадження програм інклюзивної освіти відіграє держава. Основні положення та визначення, що стосуються інклюзивної освіти та дітей з ООП, визначені в Законі України «Про освіту» (2017), відповідно до якого особа з особливими освітніми потребами – це «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту».

За сучасних умов у сфері освіти загалом та інклюзивної зокрема неабиякої популярності набуває штучний інтелект – галузь науки, що займається створенням комп'ютерних систем, які можуть імітувати людські здібності: розуміння мови, навчання, розв'язання проблем, творчість тощо (Фокс, 2024). ШІ покликаний зробити навчання ефективнішим і доступнішим для учнів, а також полегшити роботу вчителю. Він може використовуватися для аналізу даних про навчання, адаптації навчального контенту, надання зворотного зв'язку і підтримки мотивації, створення асистивних

технологій, нагляду за онлайн-тестуванням, генерації контенту тощо (Moog, 2006, с. 87).

Нині розвиток обчислювальних потужностей і доступність величезних обсягів даних призвели до відродження інтересу до штучного інтелекту, ця галузь стрімко розвивається та передбачає створення інтелектуальних машин, здатних конкурувати з людським інтелектом і навіть перевершити його. Крім того, штучний інтелект відкриває широкий спектр можливостей для оптимізації та персоналізації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами.

Ключовими аспектами застосування ШІ у сфері інклюзивного навчання є:

- адаптивне навчання (аналіз індивідуальних особливостей сприйняття інформації, специфічних потреб кожного учня) (Прус, 2024);

- асистивні технології (наприклад, розпізнавання мовлення та перетворення його на текст для учнів із вадами слуху, або навпаки – синтез мовлення для осіб із порушеннями зору);

- моніторинг прогресу в навчанні (відстеження успіхів здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, виявлення проблемних областей, автоматичне пропонування додаткових вправ або альтернативних методів навчання для подолання труднощів);

- емоційний інтелект (розвиток технологій розпізнавання емоцій дозволяє створювати системи, здатні ідентифікувати емоційний стан учня та адаптувати навчальний процес відповідно до нього, що особливо важливо для учнів із емоційно-поведінковими розладами);

- віртуальні асистенти (ШІ-асистенти можуть надавати цілодобову підтримку здобувачам освіти з особливими освітніми потребами, відповідаючи на запитання, пояснюючи складні концепції та допомагаючи у виконанні завдань) (Adamopoulou, Moussiades, 2020);

- прогнозна аналітика (аналізуючи великі обсяги даних, ШІ може передбачати потенційні труднощі у навчанні та рекомендувати превентивні заходи для їхнього попередження);

- розширення доступності (ШІ-технології можуть забезпечити доступ до якісної освіти для учнів, які з різних причин не можуть відвідувати традиційні навчальні заклади, через віртуальні класи та персоналізовані онлайн-програми).

Штучний інтелект в освіті, зокрема й в інклюзивній, досить часто використовує такі методи, як машинне навчання та аналіз даних із метою покращити процес навчання.

Машинне навчання, мабуть, найвідоміший тип штучного інтелекту, що передбачає введення великих обсягів даних в алгоритм або модель, а потім робити прогнози або приймати рішення на основі цих даних. Процес машинного навчання включає кілька етапів, зокрема: підготовку даних, навчання моделі, оцінку моделі та розгортання. Означений тип ШІ має широкий спектр застосувань, зокрема розпізнавання зображень та мови, обробку природної мови та прогнозу аналітику (Knox, Wang, Gallagher, 2019).

Глибинне навчання – це прогрес машинного навчання, що використовує додаткові кроки у процесі використання нейронних мереж для виявлення

закономірностей у даних і підвищення точності результатів з часом (Goodfellow, Bengio, Courville, 2016). Нейронні мережі призначені для імітації функціонування людського мозку, що дозволяє машинам навчатися та приймати рішення, подібні до людей. Глибинне навчання використовується в таких програмах, як розпізнавання зображень і мови, обробка природної мови та безпілотні автомобілі.

Обробка природної мови є ключовим аспектом ШІ, що дозволяє комп'ютерам розуміти та інтерпретувати людську мову, а також генерувати природні відповіді. Означена технологія використовується в різних додатках, таких як віртуальні асистенти та чат-боти (наприклад, ChatGPT, Gemini, Copilot, Claude, Poe), що можуть взаємодіяти із користувачами природним чином та надавати інформацію або допомогу (Подласов, Матвійчук, 2023, с. 162). Обробка природної мови передбачає кілька етапів: токенизація, синтаксичний аналіз, семантичний аналіз та генерація.

Ще однією важливою ділянкою роботи штучного інтелекту, що набуває нині популярності, зокрема й у навчанні осіб з особливими освітніми потребами, є комп'ютерний зір (Чапліч, 2023). Він дає змогу комп'ютерам і системам отримувати корисну інформацію із цифрових зображень, відео, візуальних даних та виконувати дії або давати рекомендації на основі отриманої інформації. Комп'ютерний зір дозволяє машинам бачити, спостерігати й розуміти, наприклад, означена технологія застосовується під час розпізнавання облич. Технологія комп'ютерного зору передбачає кілька основних етапів, як-от: отримання зображень, обробка зображень, виокремлення ознак, розпізнавання об'єктів. Комп'ютерний зір сприяє створенню інклюзивного навчального середовища, де кожен учень має рівний доступ до знань та можливість розвивати власні можливості та потенціал.

Мовні моделі штучного інтелекту, серед яких ChatGPT, Gemini, Claude та Copilot, також відкривають нові можливості для адаптивного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Основними напрямками їхнього застосування є:

- персоналізація навчального контенту – генерація адаптованих текстів відповідно до рівня розуміння учня, створення індивідуальних завдань з урахуванням персональних потреб, розробка альтернативних пояснень складних концепцій;
- інтерактивна підтримка – надання миттєвих відповідей на запитання учнів, постійний діалоговий режим для уточнення та роз'яснення матеріалу, емуляція репетитора для індивідуальних занять;
- мовна адаптація – спрощення складних текстів для учнів із когнітивними порушеннями, перефразування інформації для кращого розуміння, генерація контенту різними мовами для учнів-білінгвів;
- підтримка розвитку різноманітних навичок – створення вправ для покращення навичок читання та письма, генерація завдань для розвитку критичного мислення, розробка сценаріїв для соціальних взаємодій, передусім для учнів із розладами аутичного спектра;
- оцінювання та зворотний зв'язок – аналіз відповідей учнів та надання конструктивного зворотного

зв'язку, відстеження прогресу та виявлення ділянок, що потребують додаткової уваги, генерація індивідуальних звітів про успішність;

- допоміжні інструменти – автоматичне створення конспектів занять, візуалізація навчального контенту, розробка мнемонічних прийомів для покращення запам'ятовування тощо;

- емоційна підтримка – розпізнавання емоційного стану учня на основі аналізу тексту, надання мотиваційних повідомлень та підтримки, адаптація комунікаційного стилю відповідно до емоційних потреб учня з особливими освітніми потребами (Старжинський, 2024).

Означені вище можливості мовних моделей можуть неабияк покращити доступність та ефективність освіти для осіб з особливими освітніми потребами, забезпечуючи індивідуальний підхід та постійну підтримку у навчальному процесі. У зв'язку з цим варто наголосити, що впровадження ШІ в освіту осіб з особливими освітніми потребами вимагає міждисциплінарного підходу, який передбачає експертизу в галузях педагогіки, психології, інформаційних технологій та інклюзивної освіти. Крім того, слід забезпечити етичне використання ШІ, захист персональних даних учнів та постійну оцінку ефективності впроваджених технологій.

Однак, незважаючи на всі переваги та можливості штучного інтелекту, існують і певні виклики щодо використання означеної технології в інклюзивному освітньому середовищі, а саме:

- обмеження в розумінні контексту, нюансів, емоцій, культури, цінностей та ін., що вимагає від учнів і вчителів критичного мислення, перевірки інформації, етичної свідомості. Зазвичай це призводить до певних помилок, неточностей, невідповідностей, стереотипів, упередженостей;

- деякі технології штучного інтелекту можуть викликати страх, недовіру, конфлікти тощо в інклюзивному навчальному середовищі, що пов'язано з незнанням, нерозумінням, небезпекою, загрозою, конкуренцією тощо, а отже, вимагає від учнів та вчителів діалогу, співпраці, підтримки, освіти

- штучний інтелект може впливати на роль, функції, компетенції, статус, ідентичність учителів та учнів, що пов'язано передусім зі зміною вимог, очікувань, відповідальності, авторитету, впливу тощо. Це вимагає від усіх учасників освітнього процесу адаптації, розвитку, навчання, інновацій.

Загалом штучний інтелект, незважаючи на деякі негативні моменти у використанні, має неабиякий потенціал у процесі підвищення якості та доступності освіти для осіб з особливими освітніми потребами, сприяючи їхній повноцінній інтеграції в освітнє середовище зокрема та суспільство загалом.

Висновки. Зважаючи на викладене в статті, значимо, що штучний інтелект має чимало переваг та можливостей для інклюзивного навчання. Передусім означені технології спроможні адаптувати навчальні матеріали, темп, стиль і рівень складності відповідно до індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти, враховуючи його потенціал, інтереси, здібності та потреби. Це дозволяє педагогам створювати

індивідуальні навчальні траєкторії, що сприяють розвитку учнів та підвищенню їхньої академічної успішності. Крім того, ШІ може допомогти особам з особливими потребами виконувати певні дії, які їм важко або взагалі неможливо робити без додаткової підтримки (розпізнавання мови, синтез мовлення, переклад мови, аналіз тональності, відповідь на запитання та ін.), що неабияк поліпшить комунікацію та покращить доступність інформації, самостійність і самовираження учнів; полегшить роботу педагогам, звільнивши їх від підготовки рутинних і часозатратних завдань (перевірка робіт, оцінювання, планування та ін.), допомагають зосередитися на творчих аспектах навчання та індивідуальній роботі з учнями.

Перспективи подальших досліджень з означеної проблеми охоплюють широкий спектр напрямків, ключовими серед яких є етичні аспекти впровадження штучного інтелекту в освітньому процесі, психологічні особливості використання технологій ШІ у процесі навчання осіб з особливими освітніми потребами, а також використання інструментів штучного інтелекту для адаптивного та персоналізованого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Порошенко, М. (2019). Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: Агенство «Україна». 302 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (дата звернення: 26.06.2024).

Озарчук, А., (2024). Технології штучного інтелекту у навчанні учнів з особливими освітніми потребами. Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024): збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1–2 березня 2024 р.) / упоряд.: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко. Київ: УкрІНТЕІ. С. 202–204. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/13508/1/tezy_AI_2024.pdf (дата звернення: 27.06.2024).

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.06.2024).

Фокс, С. (2024). Штучний інтелект: визначення та основні принципи роботи. *Mediacom*: вебсайт. URL: <https://mediacom.com.ua/shtuchnyy-intelekt-vyznachennya-ta-osnovni-pryntsyru-roboty/> (дата звернення: 27.06.2024).

Moor, J. (2006). The Dartmouth College Artificial Intelligence Conference: The Next Fifty Years. American Association for Artificial Intelligence. 27 (4), pp. 87–91. Available at: https://www.researchgate.net/publication/220605256_The_Dartmouth_College_Artificial_Intelligence_Conference_The_Next_Fifty_Years (Accessed: 27.06.2024).

Прус, О. В. (2024). Використання штучного інтелекту в адаптивних навчальних системах: перспективи розвитку освіти України. *ЛІІІ Всеукраїнська науково-технічна конференція факультету інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії* (м. Вінниця, 20–22 березня 2024 р.). URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41952/20967.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 27.06.2024).

Adamopoulou, E., Moussiades, L. (2020). Chatbots: History, technology, and applications. *ScienceDirect*. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.mlwa.2020.100006> (Accessed: 27.06.2024).

Knox, J., Wang, Y., Gallagher, M., eds (2019). Introduction: AI, Inclusion, and «Everyone Learning Everything». *Artificial Intelligence and Inclusive Education. Perspectives on Rethinking and Reforming Education*. Springer. Singapore. Available at: https://doi.org/10.1007/978-981-13-8161-4_1 (Accessed: 27.06.2024).

Goodfellow, I., Bengio, Y. та Courville, A., (2016). Deep Learning. *MIT Press*. 781 p. URL: <https://www.deeplearningbook.org/> (Accessed: 27.06.2024).

Подласов, С. О., Матвійчук, О. В. (2023). Застосування Chat GPT у навчанні фізики бакалаврів технічного університету. *Information Technologies and Learning Tools*. № 97(5). С. 149–166. URL: https://www.researchgate.net/publication/375136134_zastosuvanna_chatgpt_u_navcanni_fiziki_bakalavriv_tehnicnogo_universitetu (дата звернення: 27.06.2024).

Чапліч, С. (2023). Комп'ютерний зір – технологія, яка допомагає створити безпечне середовище на виробництві. *ProIT: медіа для профі в IT*. URL: <https://proit.org.ua/kompiuternii-zir-tiekhnologhiia-iakadopomaghaie-stvoriti-biezpiechnie-sieriedovishchie-navirobnitstvi/> (дата звернення: 27.06.2024).

Старжинський, В. Ю. (2024). Використання штучного інтелекту в освітньому процесі: переваги та недоліки. *Репозитарій Вінницького національного технічного університету*. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41967/20413.pdf?sequence=3> (дата звернення: 27.06.2024).

REFERENCES

Poroshenko, M. (2019). Inklusivna osvita [Inclusive education: a manual]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Ahenstvo «Ukraina». 302 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Ozarchuk, A., (2024). Tekhnolohii shtuchnoho intelektu u navcanni uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [AI Technologies in Teaching Students with Special Educational Needs]. *Shtuchnyi intelekt u nautsi ta osviti (AISE 2024): zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 1–2 bereznia 2024 r.) / uporiad.: A. Yatsyshyn, V. Matusевич, V. Kovalenko. Kyiv: UkrINTEI. S. 202–204. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/13508/1/tezy_AI_2024.pdf (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 26.06.2024). [in Ukrainian].

Foks, S. (2024). Shtuchnyi intelekt: vyznachennia ta osnovni pryntsyru roboty [Artificial intelligence: definition and basic working principles]. *Mediacom*: vebсайт. URL: <https://mediacom.com.ua/shtuchnyy-intelekt-vyznachennya-ta-osnovni-pryntsyru-roboty/> (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Moor, J. (2006). The Dartmouth College Artificial Intelligence Conference: The Next Fifty Years. *American*

Association for Artificial Intelligence. 27 (4), pp. 87–91. Available at: https://www.researchgate.net/publication/220605256_The_Dartmouth_College_Artificial_Intelligence_Conference_The_Next_Fifty_Years (Accessed: 27.06.2024). [in English].

Prus, O. V. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v adaptivnykh navchalnykh systemakh: perspektyvy rozvytku osvity Ukrainy [The use of artificial intelligence in adaptive learning systems: prospects for the development of Ukrainian education]. *LIII Vseukrainska naukovo-tekhnicna konferentsiia fakultetu informatsiinykh tekhnologii ta kompiuternoї inzhenerii* (Vinnytsia, 20–22 bereznia 2024 r.). URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41952/20967.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (data zvernennia 27.06.2024). [in Ukrainian].

Adamopoulou, E., Moussiades, L. (2020). Chatbots: History, technology, and applications. ScienceDirect. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.mlwa.2020.100006> (Accessed: 27.06.2024). [in English].

Knox, J., Wang, Y., Gallagher, M., eds (2019). Introduction: AI, Inclusion, and «Everyone Learning Everything». *Artificial Intelligence and Inclusive Education. Perspectives on Rethinking and Reforming Education*. Springer. Singapore. Available at: https://doi.org/10.1007/978-981-13-8161-4_1 (Accessed: 27.06.2024). [in English].

Goodfellow, I., Bengio, Y. ta Courville, A., (2016).

Deep Learning. *MIT Press*. 781 p. URL: <https://www.deeplearningbook.org/> (Accessed: 27.06.2024). [in English].

Podlasov, S. O., Matviichuk, O. V. (2023). Zastosuvannia Chat GPT u navchanni fizyky bakalavriv tekhnichnoho universytetu [Application of Chat GPT in physics teaching for technical university bachelors]. *Information Technologies and Learning Tools*. № 97(5). S. 49–166. URL: https://www.researchgate.net/publication/375136134_zastosuvanna_chatgpt_u_navchanni_fizyki_bakalavriv_tehnicnogo_universitetu (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Chaplich, S. (2023). Kompiuternyi zir – tekhnologhiia, yaka dopomahaie stvoryty bezpechne seredovyshche na vyrobnytstvi [Computer vision – a technology that helps create a safe work environment]. *ProIT: media dlia profi v IT*. URL: <https://proit.org.ua/kompiutiernii-zir-tiekhnologhiia-iaka-dopomagaie-stvoriti-biezpiechnie-sieriedovishchie-na-virobnitstvi/> (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Starzhynskiy, V. Yu. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v osvithnomu protsesi: perevahy ta nedoliky [The Use of artificial intelligence in the educational process: advantages and disadvantages]. *Repozytarii Vinnytskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41967/20413.pdf?sequence=3> (data zvernennia: 27.06.2024). [in Ukrainian].

Дата надхоження до редакції: 28.06.2024

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81'373.45:81.111
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-44-48

Ольга САПРИКІНА,
старший викладач кафедри
методики викладання і змісту освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-9229-5760
e-mail: olya.rv@gmail.com

Леся ЗАВОДНА,
методист кабінету
інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-3659-7799
e-mail: l.zavodna@roippo.org.ua

Мирослава МАЗУРОК,
завідувач кабінету
інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-5303-2661
e-mail: m.mazyrok@roippo.org.ua

ЛЕКСИЧНІ АНГЛІЦИЗМИ ЯК ПОКАЗНИК СУЧАСНИХ МОДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто основні аспекти використання англiцизмiв в українському розмовно-му мовленні, а також здійснено аналіз семантичних груп означених номiнацій. Окреслено основні причини запозичення англійських відповідників сучасною українською мовою, зокрема виокремлено мовні та позамовні чинники досліджуваного явища. Обґрунтовано процес поширення англiцизмiв у сучасному мовному просторі, простежено причини їхньої популярності й закономірності вживання. Англiцизми розглянуто не лише як мовне явище, а й як номiнацію підкреслення модних та трендових елементів у мовленні. Виокремлено певні тематичні групи англійських запозичень, зокрема у сфері комп'ютерних технологій і соцмереж,

спортивній сфері, галузі культури, політики, економіки та торгівлі, а також у побуті та модних тенденціях сучасності. Наголошено на активізації входження англiцизмiв у військову сферу, що набули популярності з початком російсько-української війни. Проаналізовано процес еволюції англійських запозичень в українському мовному просторі, підкреслено, що він відбувається відповідно до закономірностей української мови на фонетичному, графічному, граматичному та семантичному рівнях.

Ключові слова: англiцизми, іноземні запозичення, сучасна українська мова, англійська мова, суспільні процеси.

Olga SAPRYKINA,
*Senior Lecturer of the Department
 Methods of teaching and content of education,
 Rivne Regional Institute
 of Postgraduate Pedagogical Education,
 Rivne, Ukraine*
 ORCID: 0000-0002-9229-5760
 e-mail: olya.rv@gmail.com

Lesya ZAVODNA,
*Methodologist of the Information Communications
 and Publishing Activities Department,
 Rivne Regional Institute
 of Postgraduate Pedagogical Education,
 Rivne, Ukraine*
 ORCID: 0000-0002-3659-7799
 e-mail: l.zavodna@roippo.org.ua

Myroslava MAZUROK,
*Head of the Information Communications
 and Publishing Activities Department,
 Rivne Regional Institute
 of Postgraduate Pedagogical Education,
 Rivne, Ukraine*
 ORCID: 0000-0001-5303-2661
 e-mail: m.mazyrok@roippo.org.ua

LEXICAL ANGLICISMS AS AN INDICATOR OF MODERN FASHION TRENDS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Abstract. *The article examines the main aspects of the use of anglicisms in Ukrainian colloquial speech, as well as an analysis of the semantic groups of the specified nominations. The main reasons for borrowing English equivalents in the modern Ukrainian language are outlined, in particular, linguistic and extramural factors of the phenomenon under study are singled out. The process of the spread of anglicisms in the modern language space is substantiated; the reasons for their popularity and the regularity of their use are traced. The authors presented a number of researches and publications outlining the relevance and debatable aspects of the presented issues. The definition of the concept of «Anglicism» is presented and its influence on all spheres of social life in Ukraine is characterized. Anglicisms are considered not only as a language concept, but primarily as a nomination for emphasizing fashionable and trendy elements in speech. Certain thematic groups of English loanwords are singled out, in particular in the field of computer technology and social networks, sports, culture, politics, economy and trade, as well as in everyday life and modern fashion trends. Emphasis is placed on the intensification of anglicisms in the military sphere, which gained popularity with the beginning of the Russian-Ukrainian war. The process of evolution of English loanwords in the Ukrainian language space is analyzed, it is emphasized that it occurs in accordance with the laws of the Ukrainian language at the phonetic, graphic, grammatical and semantic levels.*

The attitude of modern linguists to the use of anglicisms in the Ukrainian language is substantiated, and the influence of the process of their borrowing on modern culture in general is characterized. It is summarized that in the information society, where technological development is a decisive factor, anglicisms are widely used to denote new technologies, software and other social innovations.

Key words: *Anglicisms, foreign borrowings, modern Ukrainian language, English language, social processes.*

Постановка проблеми. Кожна епоха диктує власну моду в будь-якій сфері людського життя. Не є винятком й сучасна українська мова, що визначає динаміку розвитку та загальний мовний смак суспільства, специфіку суспільної свідомості на певному етапі її історичного розвитку. Так, кінець ХХ – початок ХХІ століть ознаменувався модою на активне використання у повсякденному і офіційному мовленні англійських слів і словосполучень – так званих англіцизмів. Передусім це зумовлено позамовними чинниками, зокрема суспільно-політичними, економічними змінами в країні, інтеграцією в міжнародні та інформаційні сфери, а нині – ще й російсько-українською війною, що змушує абстрагуватися від усього, що пов'язано з країною-агресоркою. Курс на інтеграцію України у Європейський Союз, процес глобалізації, перебудова економіки, орієнтація на країни Заходу спричинили тісну культурну, політичну та соціально-економічну

взаємодію українського народу з народами світу, яка не могла не відобразитися й на мовному рівні.

Сьогодні важко знайти сферу життя, в якій не було б слів, запозичених з англійської мови. *Акаунт, булінг, гаджет, дедлайн, дрін, коуч, лайк, лук, скріншот, спам, стартап, тьютор, фейк, фітнес, чекін, шопінг* – це лише невеликий перелік англіцизмів, що стали звичними в українській мові. Звичайно, на позначення подібних реалій в нашій мові існують власне українські слова, звичні й зрозумілі її носіям, проте стрімкий технологічний прогрес постійно вимагає нових слів, які, не встигнувши з'явитися чи розвинутися в мові, просто запозичуються в оригіналі. Разом із тим, на сучасному етапі англійська мова є засобом міжнародного спілкування та мовою провідних засобів масової інформації: великих радіо- та телекомпаній, світової мережі «Інтернет», багатьох газет та журналів, а тому ігнорувати її вплив на нашу мову неможливо.

З одного боку, мовознавці наголошують, що запозичення слів з іноземних мов – це природний процес, що збагачує лексичний запас будь-якої мови та дозволяє точніше описати світ, однак з іншого – виникає проблема зловживання запозиченнями, що в випадку з англійською мовою є досить поширеним явищем. Зважаючи на зазначене вище, окреслена проблема є досить актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства та спричиняє чимало дискусій, мовних протиріч та упереджень.

Мета статті – обґрунтувати процес поширення англіцизмів в українській мові, простежити причини їхньої популярності та закономірності вживання в сучасному мовному просторі.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Значна кількість досліджень щодо розвитку лексичного складу української мови та невинного зростання в ній англіцизмів свідчить про неабияку актуальність представленої тематики. Зокрема, поширення в українській медіамові запозиченої англійської лексики досліджували О. Стишов, Л. Архипенко, О. Зеленін, Г. Зимовець, Я. Битківська, І. Дьолог, Я. Голдованський, Є. Карпілловська, О. Лисенко, С. Караванський, О. Муромцев, Б. Ажнюк, С. Федорець, І. Коробова та ін. Новітнім запозиченням-англіцизмам присвячено публікації В. Леснової, О. Йолкіної, Н. Поліщук. Сучасне засвоєння українською мовою англіцизмів розглядали С. Семчинський, Г. Гудима та Ю. Слодиницька.

Варто також зауважити, що проникнення англіцизмів у сучасну українську мову хвилює не лише лінгвістів, а й журналістів, фахівців у сфері ІТ-технологій і навіть лікарів. Означена проблематика викликає чимало дискусій у сучасному українському дискурсі, а отже, потребує виняткової уваги та додаткових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес запозичення нових номінацій в українську мову відбувається постійно, віддзеркалюючи нові реалії нашого життя та даючи їм нові найменування. Взаємодія мов та наявність систематичних і тісних контактів спричинили появу значної кількості англіцизмів, які, зважаючи на низку причин, міцно вкоренилися в новому середовищі та по-різному оцінюються носіями мови.

Що ж варто розуміти під поняттям «англіцизм»? Так, цей термін трактують як «слово чи зворот, запозичені з англійської мови» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001, с.18), «різновид мовного запозичення: слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені чи перекладені з англійської мови, також утворені за її зразком» (Вікіпедія, 2024).

Англіцизми стали не просто явищем, що впливає на мову, а своєрідним трендом, який охоплює значну кількість людей, передусім молодь. Загалом це пов'язано з тим, що люди стали більше подорожувати, з'явився інтернет, розвиваються зв'язки між країнами, посилився культурний обмін, англійська мова стала міжнародною мовою спілкування. Під впливом цих процесів у корпоративному середовищі, в медіа, щоденному спілкуванні молоді часто можна почути такі слова, як: дедлайн (англ. *deadline*) – крайній термін; мітинг (англ. *meeting*) – зустріч; кейс (англ. *case*) – проєкт; бриф (англ. *brief*) – письмова згода між сторонами щодо майбутнього проєкту; фідбек (англ. *feedback*) – зворотний зв'язок; скіл (англ. *skill*) – здібність, майстерність; воркшоп (англ. *workshop*) – захід практичного спрямування; апдейт (англ. *update*) – оновлення тощо (Подряк, 2023).

Крім того, теле- та радіомовлення щоденно пропонує рекламу численних іноземних товарів, на позначення яких досить часто в українській мові немає відповідників. Однак нерідко під англійською назвою маскуються звичні для нас поняття, які мають водночас і українські найменування, наприклад: *дайджест* (огляд), *спрей* (розприскувач), *фрістайл* (вільний стиль), *ньюзреліз* (випуск новин), *паркінг* (стоянка), *ліфтинг* (підтяжка), *флаєр* (листівка), *дистриб'ютор* (розповсюджувач), *фастфуд* (швидка їжа), *дефростер* (розморожувач), *секонд-хенд* (вживані речі), *фризер* (морозильник), *дисконт* (знижка), *лізинг* (оренда) тощо. Безумовно, щодо цього серед знавців української мови виникає чимало дискусій, адже вживання модних іншомовних слів є доцільним саме з погляду рекламування товарів, однак із лінгвістичної точки зору досить часто запозичення іншомовних номінацій такого типу є недоцільним, оскільки в українській мові на позначення подібних реалій існують власні слова, звичні й зрозумілі її носіям (Дьолог, 2020).

Різноманітні процеси, що відбуваються в сучасному світі, охопили практично всі сфери суспільного життя, тому важко окреслити межі вживання й активного запозичення англіцизмів. У зв'язку з цим нам неабияк імпонує підхід дослідниці К. Павелків стосовно їхнього розподілу на певні тематичні групи. Так, до запозичень у **сфері комп'ютерних технологій та соцмереж** належать такі слова: *інтерфейс, фоловер, інфлюенсер, буфер, вебсторінка, відеоплеєр, дисплей, драйвер, імейл, спам, кіберпростір, крекінг, курсор, ноутбук, онлайн, принтер, форум, хакер, хонінгування, чат та ін.*

Спортивна сфера охоплює, приміром, такі іноземні дефініції: *хавбек, рефері, голкіпер, аут, байкер, бодібілдинг, боксер, боулінг, ватерполо, дайвінг, нокаут, раунд, спаринг, скейтбординг, сноубординг, фітнес, форвард, шейпінг та ін.*

У **сфері культури** спостерігаємо використання

таких слів, як-от *бодіарт, блокбастер, вестерн, кліпмейкер, памфлет, панк, пірсинг, прайм-тайм, промоушн, ремікс, рیمейк, саундтрек, сингл, скінхед, трек, фан-клуб, фокстрот, хіт, хол, шоубізнес тощо*.

Політика, економіка та торгівля також переназначені словами іноземного походження, з-поміж яких: *банкнота, блеф, блокада, бойкот, бюджет, гангстер, демпінг, долар, інтерв'ю, лідер, локаут, мітинг, чек та ін.*

Серед назв на позначення **їжі та питва** знаходимо такі дефініції англословного походження: *біфштекс, кекс, пудинг, пуши, ром, ростбіф, сандвіч тощо; техніки: блюмінг, бульдозер, буфер, грейдер, диспетчер, ескалатор, каупер, кренінг, радар, телетайп, форсунка тощо; одягу й тканини: бязь, вельвет, джемпер, піджак, смокінг, френч тощо*.

Сучасні реалії, зокрема російсько-українська війна, також посприяли розширенню переліку англіцизмів у нашій мові. Більшість із них стосуються **військової сфери**, як-от: «*кібервійна*» (*cyber warfare*) – використання комп'ютерних систем і мереж для проведення військових операцій або атак; «*інформаційна війна*» (*information warfare*) – застосування інформаційних технологій та засобів для маніпулювання інформацією та впливу на ворожі структури та населення; «*дрон*» (*drone*) – безпілотний літальний апарат, що використовується для розвідки, спостереження або ведення атак; «*рекон*» (*recon*) – скорочення від «рекonnaісанс» (*reconnnaissance*), що означає розвідку, збір інформації про ворожі дії та позиції; «*контрснайпер*» (*counter-sniper*) – фахівець, який займається виявленням та нейтралізацією снайперів противника; «*тактичний ракетний комплекс*» (*tactical missile system*) – збройна система, призначена для нанесення точних ракетних ударів по стратегічних або тактичних цілях; «*джавелін*» (*Javelin*) – протитанкова ракетна система середньої дальності (Павелків, 2023, с. 126).

Мовознавці наголошують, що запозичення слів з іноземних мов – це природний процес, який не лише збагачує лексичний запас певної мови, а й дозволяє точніше описувати навколишній світ. Проблема виникає тоді, коли відбувається зловживання запозиченнями, що у випадку з англійською мовою є досить поширеним явищем. Однак у зв'язку зі стрімким технологічним прогресом ми постійно потребуємо нових слів, які, не встигнувши розвинути в українській мові, просто запозичуються в оригіналі. Також досить часто це пов'язано із бажанням авторів звучати модно, відчувати приналежність до сучасного прогресу. Вживання іноземних запозичень залежить і від потреби мовця вирізнитися, продемонструвати ерудицію та навички володіння іноземною мовою. Крім того, не менш вагомим чинником є так звана «мовна економія» серед носіїв мови, наприклад, вживання таких слів, як *шопер*, замість сумка для покупок, *фідбек* – замість зворотний зв'язок, відгук, *лайфхак* – замість порада, хитрість, *фейк* – замість брехня, неправдива інформація тощо.

Еволюція англійських запозичень у нашій мовній системі відбувається відповідно до закономірностей української мови на фонетичному, графічному, граматичному та семантичному рівнях. Зважаючи на це,

дослідники А. Стадній та І. Зозуля відзначають, що вони відтворюються в нашій мові по-різному:

1) латиницею – на першому етапі в текстах відтворюють оригінальну назву графічною системою мови-першоджерела відповідно до орфографічних правил англійської: *USB, skill, meeting, skype, nice, lol, cool, what, sure*;

2) транслітеровані (відбиття графічної форми його прототипу в мові-джерелі, часто використовують для власних назв) англіцизми механічно відтворюють українською графікою – кирилицею, нехтуючи звуковою точністю адаптованого слова, крім того, відбувається лексико-семантична адаптація слова: *android – андроїд, bag – баг, benefit – бенефіт, development – девелопмент, developer – девелопер, content – контент, level – левел, link – лінк, spam – спам*;

3) транскрибовані англословні одиниці, в яких фонетичне звучання відтворене за допомогою графічної системи мови-реципієнта: *лайк, коучсерфінг, репостити, імейл* (Стадній, Зозуля, 2022, с. 31).

Зважаючи на зазначене вище, можемо стверджувати, що процес запозичення іншомовних слів неоднозначно впливає на розвиток нашої мови. Так, з одного боку, відбувається її збагачення, тоді як з іншого – витісняються власні елементи, що замінюються на слова з подібним значенням. Ставлення сучасних лінгвістів до таких дефініцій також різниться – одні вважають, що засилля англіцизмів в українській мові позбавляє її унікальності, інші ж упевнені, що процес запозичення слів англословного походження позитивно впливає на сучасну культуру. Аналізуючи означену проблематику, варто зважати на тісну культурну, політичну та соціально-економічну взаємодію українського народу з народами світу, яка не могла не відобразитися на мовно-му рівні. Це, безумовно, свідчить про життєздатність та гнучкість української мови, її спроможність пристосовуватися до глобалізаційних змін сучасності.

Висновки. Отже, англіцизми, без сумніву, є показником сучасних модних тенденцій в українській мові. Хоча навколо означених дефініцій і точиться чимало дискусій, все ж, на наш погляд, вони відображають постійну динаміку, зміну та адаптацію мови до нових реалій. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову є наслідком глобалізації та міжнародної взаємодії. Розширення нормативних меж нашої мови дозволяє її носіям використовувати англійські слова в різноманітних сферах суспільної діяльності, зокрема на позначення нових технологій, програмного забезпечення та інших суспільних інновацій. Однак, зважаючи на дискусійні аспекти означеної проблематики, відкритим залишається питання доцільності використання деяких неолексем в українському мовленні та визначення місця запозиченої лексики, її меж у нормах української мовної системи. Крім того, відкритим залишається питання щодо дотримання балансу між використанням англіцизмів та збереженням унікальних рис української мови як національного культурного скарбу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності більш ґрунтовного дослідження англіцизмів, що увійшли в українську мову з початком російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2005) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун». С. 29.

Англiцизм. (2024). *Вікіпедія*: вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 15.07.2024).

Подоляк, І. (2023). Англiцизми в українській мові. *LiveXP*. URL: https://livexp.com/ua/blog/anhlytsyzy-v-ukrainskii-movi/?utm_source=blog-ua&utm_medium=article&utm_campaign=%2Fua%2Fblog%2Fanhlytsyzy-v-ukrainskii-movi%2F (дата звернення: 17.07.2024).

Дьолог, О. (2020). Лексичні англiцизми як особливість сучасної мовної моди. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 13. Т. 1. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/22784> (дата звернення: 14.07.2024).

Павелків, К. (2023). Вплив англiцизмів на сучасну українську мову: сфери проникнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 63. Т. 2. С. 126.

Стадній, А., Зозуля, І. (2022). Неанглiцизми в сучасній українській літературній мові. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 22. Т. 2. С. 29–33. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.5> (дата звернення: 18.07.2024).

REFERENCES

Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big explanatory dictionary of the modern

Ukrainian language]. (2005) / uklad. i hol. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: KTF «Perun». S. 29. [in Ukrainian].

Anhlytsyzy [Anglicism]. (2024). *Вікіпедія*: websait URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (data zvernennia: 15.07.2024). [in Ukrainian].

Podoliak, I. (2023). Anhlytsyzy v ukrainskii movi [Anglicisms in the Ukrainian language]. URL: https://livexp.com/ua/blog/anhlytsyzy-v-ukrainskii-movi/?utm_source=blog-ua&utm_medium=article&utm_campaign=%2Fua%2Fblog%2Fanhlytsyzy-v-ukrainskii-movi%2F (data zvernennia: 17.07.2024). [in Ukrainian].

Doloh, O. (2020). Leksychni anhlytsyzy yak osoblyvist suchasnoi movnoi mody [Lexical anglicisms as a feature of modern language fashion]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 13 T. 1. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/22784> (data zvernennia: 14.07.2024). [in Ukrainian].

Pavelkiv, K. (2023). Vplyv anhlytsyzyv na suchasnu ukrainsku movu: sfery pronyknennia [The influence of Anglicisms on the modern Ukrainian language: areas of penetration]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 63. T. 2. S. 126. [in Ukrainian].

Stadnii, A., Zozulia, I. (2022). Neoanhlytsyzy v suchasni ukrainskii literaturnii movi [Neologisms in the modern Ukrainian literary language]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 22. T. 2. S. 29–33. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.5> (data zvernennia: 18.07.2024). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 15.07.2024

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 780.641(477)
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-119-3-49-53

Роман ДЗВІНКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного фольклору
Інституту мистецтв
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0008-5178-4307
e-mail: roman_dzvinka@ukr.net

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК МИХАЙЛА ТИМОФІЙВА В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СОПЛКОВОГО ВИКОНАВСТВА (до 80-річчя від дня народження)

Анотація. У статті в ракурсі становлення та розвитку сучасного сопілкового виконавства досліджується творчість віртуозного музиканта-мультиінструменталіста, майстра духових етноінструментів Михайла Миколайовича Тимофіїва, який зробив значний внесок у розвиток українського сопілкового виконавства.

Обґрунтовано феномен видатного гуцульського митця, зокрема доведено, що в його багатогранній особистості органічно поєдналися дослідник та знавець традиційної культури, винахідник і чудовий майстер етнодухових інструментів, неперевершений виконавець творів академічної музики на фрілці та сопілці, а також автентичної музики в її первинному вигляді та вторинних формах побутування, популяризатор

традиційної інструментальної гуцульської музики не лише в Україні, а й за кордоном.

Наголошено, що Михайло Тимофіїв не лише досконало володів грою на багатьох етнодухових інструментах, а й відіграв особливу роль у пошуках і розробці оптимальної конструкції сопілкових інструментів, що стало початком нової фази розвитку сопілкарства та професіоналізації сопілкового виконавства в Україні; розширив інструментарій оркестру народних інструментів та збагатив його репертуаром і техніко-виконавським рівнем ансамблювання.

Ключові слова: сопілкове виконавство, фрілка, сопілка, етнодухові інструменти, професіоналізація сопілкарства.

Roman DZVINKA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Musical Folklore of the Institute of Arts,
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0008-5178-4307
e-mail: roman_dzvinka@ukr.net

CREATIVE WORKS OF MYKHAILO TYMOFIYIV IN THE CONTEXT OF THE PIPE PERFORMING EVOLUTION (to the 80th-anniversary of the date of birth)

Abstract. The article deals with the study of the creativity of the famous artist of Mykhailo Tymofiyiv in the process of formation and development of modern pipe performing. The most important aspects of the authentic

and secondary performance of the virtuoso multi-instrumentalist and master of wind ethno-instruments are revealed.

The relevance of this topic is to study the significant

creative work of M. Tymofiyiv, a virtuoso multi-instrumentalist, master of ethno-blue wind instruments, who made a significant contribution to the development of Ukrainian pipe performance. The phenomenon of a great Hutsul artist is that his personality organically combines a researcher and an expert in traditional culture, an inventor and a great master of ethno-brass instruments. Mykhailo Tymofiyiv is a masterful performer of authentic music in its original shape and secondary forms of existence, an unsurpassed performer of academic music on the frilka (Ukrainian musical instrument) and pipe. An outstanding multi-instrumentalist, he was proficient in playing many ethno-brass instruments and popularized traditional instrumental Hutsul music not only in Ukraine but also abroad.

M. Tymofiyiv played an important role in the search and development of the optimal design of pipe instruments, which marked the beginning of a new phase in the development of pipe-making and the professionalisation of pipe performance in Ukraine.

The creative work of the outstanding multi-instrumentalist, innovator and designer of ethno brass instruments of Mykhailo Tymofiyiv puts him in the same line with the famous Ukrainian masters of pipe instruments and virtuoso performers. The artist will go down in history as the author of the idea of the ten-hole pipe and an innovator and designer of numerous ethnic wind instruments, as well as the first virtuoso performer and populariser of authentic and classical music on the frilka.

Key words: *pipe performance, frilka (Ukrainian musical instrument), pipe, ethno-brass instruments, professionalisation of pipe-making.*

Постановка проблеми. Одним із визначних відкриттів у сфері народного інструментального виконавства другої половини ХХ століття став винахід хроматичної сопілки. Удосконалення етнодухових інструментів передусім стосується проблем виконавського й конструкторського аспектів. Ключову роль в історії хроматизації сопілки відіграли відомі постаті української музичної культури Михайло Тимофіїв та Дмитро Демінчук, які своїм винаходом перевершили свисткові флейти інших народів. Зокрема, наполегливими пошуками у формуванні свого мистецького світогляду та невпинними прагненнями професіоналізації сопілкарства відзначається творчий доробок Михайла Миколайовича Тимофіїва.

Михайло Тимофіїв належить до нової генерації мультиінструменталістів, який поєднав у собі риси дослідника-фольклориста, автентичного носія гуцульської традиції та новатора-конструктора численних етнодухових інструментів. Він як майстер музичних інструментів є ще й винахідником хроматичної фрільки та її активним популяризатором. Мистецький талант і неймовірна працелюбність митця відіграли важливу роль у відродженні традиційної народномузичної культури та творенні новітнього етапу професіоналізації сопілкарського виконавства.

Вивчення творчого доробку Михайла Тимофіїва є актуальним як із погляду практичного освоєння багатогранної мистецької спадщини гуцульського митця,

так і з метою осмислення інтеграційних процесів українського сопілкарського виконавства у європейську музичну культуру.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідженню музично-акустичних, технічних, художніх проблем виконавства на сопілці та етнодухових інструментах присвячено низку мистецтвознавчих, музично-методичних праць науковців, митців, майстрів музичних інструментів (І. Скляр, Є. Бобровников, І. Мацієвський, М. Хай, П. Круль, В. Гуцал, М. Тимофіїв, М. Корчинський, Б. Яремко, Я. Мазур, А. Кондрашевський, Р. Дверій, Б. Корчинська-Яскевич, Р. Дзвінка та ін.).

Друга половина ХХ століття позначена стрімким розвитком сопілкарського виконавства, яке має давню історію – від архаїчних і традиційних форм до академізованого сопілкарського мистецтва, заснованого на музиці писемної традиції. Його зародження, як стверджує М. Тимофіїв, пов'язане з низкою постатей української музичної культури ХХ ст., роль яких у контексті розвитку сопілкарства була надзвичайно вагомою. Серед них – Є. Бобровников, В. Зуляк, Н. Матвеев, І. Скляр, М. Тимофіїв, О. Шльончик (Тимофіїв, 2012).

Роль Михайла Тимофіїва як фольклориста, музиканта-мультиінструменталіста, майстра-новатора духових етноінструментів, педагога, керівника оркестру висвітлено в низці видань, зокрема джерельною базою передусім стали його праці з питань фольклористики й етноінструментознавства (Тимофіїв, 1972; Тимофіїв, 1981; Тимофіїв, 1994; Тимофіїв, 1999; Тимофіїв, 2012). Також творчість митця є предметом дослідження таких науковців, як Б. Корчинська-Яскевич, Л. Філоненко, О. Німилович (Філоненко, Німилович, 2008; Філоненко, 2012; Філоненко, Німилович, 2014). Сторінку митця представлено і у вільній енциклопедії «Вікіпедії» (Тимофіїв Михайло Миколайович: сторінка митця у Вікіпедії, 2024).

Мета статті – дослідити творчий доробок видатного митця, музиканта-інструменталіста Михайла Миколайовича Тимофіїва, довести його значущість у контексті розвитку українського сопілкарського виконавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосередня дотичність Михайла Тимофіїва до початків популяризації сопілкарства та еволюції сопілкарського виконавства полягає в його винахідницькій діяльності майстра-конструктора та виконавській творчості як талановитого музиканта-самородка.

Михайло Миколайович зростав у родині музикантів, що сприяло ранньому виявленню в хлопчика активного інтересу до музики. Першим його музичним інструментом стала фрілька, на якій він почав грати з шестирічного віку. З 11 років малий Михайлик уже був учасником шкільних троїстих музик та почав грати на фрільці (сопілці) у весільній капелі родини Кавацуків. Зростаючи в сім'ї, де неабияк цінувалося народне мистецтво, М. Тимофіїв ще в молоді роки сформувався як професійний народний музикант, осягнувши всі тонкощі народної музики й народних інструментів. Цей талант він перейняв у спадок від сільсько-музичної родини – діда «Дудчака» (Філоненко, Німилович, 2008).

Із юнацьких літ для Михайла не існувало в музиці жодних дрібниць: він усе обмірковував і прагнув

зробити якнайкраще. Добре освоївши навички гри на фрілці, він неодноразово замислювався над тим, як удосконалити цей інструмент. Робота з пошуку хроматичної будови фрілки розпочалася із поступового збільшення кількості отворів та обчисленням їхньої величини.

Виготовлення та вдосконалення народних духових інструментів проходить «червоною ниткою» в усій творчій діяльності М. Тимофіїва. Так, свою роботу з удосконалення фрілки він продовжував навіть під час служби в армії і у 1964 році вже мав інструмент із десятима отворами. Демобілізувавшись з армії, майстер працює над удосконаленням флюяри, виготовляючи інструменти різних розмірів.

У 1967 році Михайло Тимофіїв стає студентом музично-педагогічного факультету Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка, де знайомиться з Д. Демінчуком. Дослідниця сопілкового виконавства Б. Корчинська, називаючи Михайла Миколайовича «першим відомим винахідником безклапанної хроматичної аплікатурної системи, застосованої на інструментах флейтового типу» (Тимофіїв, 2012), водночас відзначає і його вплив на формування Дмитра Демінчука – конструктора концертної хроматичної сопілки, який запозичив в майстра ідею десятиотвірного інструмента (Тимофіїв, 2012), тобто М. Тимофіїв відіграв вагомий роль у появі хроматичної десятиотвірної сопілки, яка стала початком нової фази розвитку сопілкарства та професіоналізації сопілкового виконавства.

Навчаючись та працюючи у Дрогобичі, Михайло Тимофіїв проводив активну творчу діяльність. Молодий музикант, який на той час був неперевершеним виконавцем автентичної музики, захопився й академічним виконавством, що дозволило йому грати в численних оркестрах і ансамблях та концертувати як соліст-сопілкар. У його концертному фольклорному музикуванні наслідуються орнаментально насичені традиції автентичної гуцульської музики, що базуються на високій техніко-аплікатурній майстерності.

Упродовж наступних років Михайло Миколайович як концертуючий музикант успішно репрезентує й класичні твори. Зокрема, в репертуарі Тимофіїва-соліста були «твори класиків та сучасних українських композиторів у супроводі камерного оркестру чи фортепіано, а саме Й. Гайдна, Ж. Б. Сеняє, К. Глюка, Й. С. Баха, Р. Глієра, Л. Обера, М. Лисенка, М. Корчинського, І. Вимера та ін. Знаковою подією стало те, що гру Михайла у 1984 році записала фірма «Мелодія», а у 1987 році – спільне канадсько-українське підприємство «Кобза» (магнітоальбом «Музичні інструменти Гуцульщини»)» (Тимофіїв, 1999).

У дрогобицькому періоді творчої діяльності М. Тимофіїва варто відзначити один важливий момент, що стосується початків академізації сопілкарства: активна творча діяльність молодого митця не лише сприяла впровадженню у навчальний процес етнодухових інструментів, а й відкриттю у Дрогобицькому педінституті класу гри на фрілці та сопілці (Філоненко, Німолевич, 2008). У подальшому методико-педагогічна діяльність митця успішно вилилася у багаторічну роботу на посаді викладача музичного відділу Коломийського педучилища (із 1999 р. – педагогічний інститут

– філія При-карпатського університету ім. В. Стефаника). Слід наголосити, що за цей час за чужого керівництва Михайла Миколайовича з'явилася ціла плеяда відомих українських музикантів (Філоненко, 2012).

Високий професіоналізм Михайла Тимофіїва, його популярність серед музичної еліти Галичини як репрезентатора автентичної культури та академічної музики зблизили його зі знайомими музикантами Західної України, зокрема із початку 1970-х років Михайло Миколайович співпрацює із Мирославом Корчинським, засновником Львівської академічної виконавської сопілкової школи, підтримує творчі зв'язки з «подвижниками» сопілкового виконавства.

26 грудня 1975 року у Львівській консерваторії відбулося розширене засідання кафедри народних інструментів, на якому обговорювалося питання щодо відкриття в музичному закладі класу сопілки, а також перспективи сопілкового виконавства загалом. В особистому архіві М. Тимофіїва зберігся аудіозапис цього засідання, що стало справжньою історичною подією. Так, в обговоренні брали участь знамі в Україні митці Ярослав Мазур та Ігор Хитра (Львів), Богдан Яремко (Рівне), Василь Петрованчук (Дрогобич) та ін. Михайло Тимофіїв, блискучий виконавець на етнодухових інструментах, був запрошений для музичної демонстрації гри на фрілці. Присутні дали високу оцінку професійного виконання митцем «Скерцо» Й. С. Баха, а автентичний орнаментально насичений твір «Гуцульські мелодії» справив на всіх без винятку слухачів незабутнє враження (Тимофіїв, 1994).

Упродовж багатьох років Михайло Миколайович із глибоким усвідомленням історичної значимості здійснював фонові записи не тільки фольклористичних експедицій, науково-творчих проєктів, а й низки концертних виступів, презентацій, студентських іспитів тощо.

Численні фольклористичні експедиції Галичиною, очолені М. Тимофіївим, стали основою глибинного знання народного інструментарію, що згодом знайшло відображення в його наукових розвідках та практичних порадах і рекомендаціях із виготовлення музичних інструментів. Від народних музикантів Михайло Миколайович успадкував численні традиційні гуцульські твори й інструментарій, а також принципи орнаментування й імпровізації. Він не лише вивчав народну музику, історію, культуру і побут, а й збирав етнографічні колекції. Використовуючи різноманітні джерела (як давні, так і сучасні) музикант чимало сил та праці вклав також і у вивчення народних інструментів рідного краю, зокрема він є автором понад 30-ти статей до «Енциклопедії Коломийщини» (Тимофіїв, 1972; Тимофіїв, 1981).

Плідно працюючи в експедиціях та залишаючись викладачем педагогічного коледжу, митець також бере участь у численних міжнародних та всеукраїнських науково-творчих проєктах (фестивалях, конкурсах, конференціях, симпозіумах тощо), популяризує сопілкове виконавство та традиційну музичну культуру України.

Серед індивідуальних рис митця передусім варто відзначити артистичність, урівноважений характер, феноменальну пам'ять, про що свідчить відтворення

ним у деталях подій 50-річної діяльності. Він надзвичайно вимогливий до себе, фанатично ставиться до професійної діяльності й завжди з неабиякою старанністю доводить розпочату справу до завершення.

Варто також нагадати, що захоплення М. Тимофіївим у ранньому віці етнодуховими інструментами (фрілька, тилинка, зозуля, дрімба), спонукало його самостійно оволодівати прийомами гри на них, поступово пізнаючи їхні особливості – стрій, будову, музикування, а згодом осмислювати технологію їхнього виготовлення та можливості вдосконалення.

Понад пів століття Михайло Тимофіїв проводив експерименти з етноінструментами сопілкової групи, докладаючи значних зусиль для їхньої професіоналізації, адже майстра-новатора народних музичних духових інструментів неабияк турбували інтонаційна нестійкість, тональна і технічна обмеженість, малий діапазон, акустичні звукові вади. Зважаючи на це, митця сміливо можна назвати людиною проникливого, світлого розуму, яка завдяки власній ерудиції, допитливості й майстерності доклала неабияких зусиль для вдосконалення музичних інструментів, втілювати свої задуми на практиці.

Нині видатний митець Михайло Тимофіїв як носій традиційних та автор новітніх технологій виготовляє сопілкові інструменти не лише з дерева, а й із ебоніту, пластмаси, глини (окарина, зозуля). На його сопілках грають артисти філармоній, музиканти професійних та самодіяльних колективів, учні та вчителі музичних шкіл, студенти й педагоги музичних закладів вищої освіти, а також українці Канади, США, Польщі, Білорусі, Чехії та інших країн.

М. Тимофіїва визнано одним із кращих майстрів-конструкторів народних духових інструментів. З-під його легкої руки «вийшли у світ» близько 1000 етнодухових інструментів, які були і надалі залишаються досить затребуваними. Майстер так дбайливо вдосконалив їх, що тепер на них можна виконувати не тільки народну, а й симфонічну музику. До речі, приватна колекція Михайла Миколайовича нараховує понад 200 експонатів етноінструментів, серед яких – давні та сучасні авторські зразки сопілкових інструментів кращих майстрів Гуцульщини. Його колекція народних інструментів, за твердженням Л. Філоненка, – це збереження глибинних пластів народної культури, які несуть невичерпні духовні сили багатьох поколінь (Філоненко, 2012).

Михайло Тимофіїв як видатний виконавець-мультиінструменталіст та фрількар репрезентував традиційну гуцульську музику в Україні, Румунії, Польщі, зробивши завдяки цьому вагомий внесок в історію та розвиток українського сопілкарства. Його численні концерти, виступи на радіо і телебаченні знаходили схвальні й захопливі відгуки у пресі упродовж багатьох років (Тимофіїв, 1999).

Багатогранна творча діяльність митця спрямована на творення сучасного етапу історії українського сопілкарства в сузір'ї видатних українських майстрів-конструкторів сопілкових інструментів І. Скляра, В. Зуляка, Д. Демінчука, С. Іларіонова та віртуозних виконавців-сопілкарів В. Попадюка, Д. Демінчука, Д. Левицького, М. Маркевича, М. Блощачака,

М. Бабчука, Ю. Гвоздя, О. Журавчака.

Слід також відзначити вагому працю Михайла Миколайовича як керівника оркестрів народної музики. Він докладав значних зусиль для відродження і розвитку народного музичного інструментарію та традицій виконавства, аби зберегти їх максимально наближеними до побутування гуцульської музики. Митець не тільки розширив інструментарій оркестру народних інструментів, а й збагатив його репертуаром та техніко-виконавським рівнем ансамблювання. Із розвитком форм колективного музикування (оркестри, ансамблі народної музики) давні (а нині вдосконалені) інструменти покликані темброво збагатити колективну творчість. На основі зібраних кращих зразків музично-інструментальних мелодій митець створював оригінальні композиції, які складали творчий доробок керованих ним оркестрів. До найбільш яскравих, віртуозних творів М. Тимофіїва слід віднести «Гуцульську фантазію» для фрільки з оркестром, що увійшла до виконавської практики професійних музикантів, а також майбутніх музикантів-сопілкарів, які навчаються в музичних закладах вищої освіти.

Висновки. Підсумовуючи викладене в дослідженні, зауважимо, що Михайло Тимофіїв як представник нової генерації інструменталістів-універсалів, що формувалася в Коломийській частині Галицької Гуцульщини впродовж 1970–1980-х років, і надалі залишається одним із найяскравіших її представників як виконавець та майстер музичних етнодухових інструментів, серед яких фрілька, дідик, дводенцівка, зозуля, ребро, сопілка, тилинка, вабці та ін., більшість з яких він виготовив власноруч. Він і сьогодні, на початку XXI століття, не зупиняється на досягнутому, перебуваючи у творчому пошуку нових якостей етноінструментів, докладаючи чимало зусиль для їхнього поширення і використання у виконавській практиці молодих музикантів.

У публікації про мультиінструменталіста Михайла Тимофіїва нами була зроблена спроба показати універсального митця, який поєднав у собі автентичного носія гуцульської традиції та майстра музичних інструментів, дослідника-фольклориста і виконавця різножанрової музики на духових етноінструментах. Митець увійде в історію як автор ідеї десятиотвірної сопілки та новатор-конструктор численних духових етноінструментів, а також як перший віртуозний виконавець і популяризатор автентичної та класичної музики на фрільці.

Перспективи подальших досліджень. Попри те, що українське сопілкове виконавство нині активно проникає у різні жанри музики, викладені в статті позиції варто продовжувати у подальших наукових розвідках щодо використання українського музичного фольклору як засобу навчання гри на етнодухових інструментах. Означений підхід має бути визначальним на різних рівнях музичної освіти та в усіх можливих напрямках виховання підростаючого покоління засобами традиційної музичної культури. Зокрема, робота та публікація авторських методик навчання гри на етнодухових інструментах сприятиме не лише науковому осмисленню форм і методів творчої музичної діяльності, а й збереженню та передачі унікальної

народномузичної культури молодому поколінню українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тимофіїв, М. М. (2012). Гуцульські музичні інструменти з обертоновим інтонуванням: тилинка, трембіта, дримба. *Фольклористична діяльність Михайла Тимофіїва* / Л. Філоненко, О. Німилевич. 2-ге вид., випр. і доп. Івано-Франківськ: Місто НВ. С. 44–47.

Тимофіїв, М. М. (1972). Троїсті музики. *Музика*. № 3.

Тимофіїв, М. М. (1981). Оркестр «Гуцулія». *Вісті з України*. 3 вересня. № 36.

Тимофіїв, М. М. (1994). Самозвучні й ударно-перетинкові музичні інструменти гуцулів. *Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні*: матеріали наукової конференції першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17–18 серпня 1993 року. Івано-Франківськ – Коломия. С. 51–54.

Тимофіїв, М. М. (1999). Музичні інструменти Гуцульщини: група самозвучних. *Musika Galiciana*. Львів: Сполом. С. 209–234.

Філоненко, Л., Німилевич, О. (2008). Михайло Тимофіїв – педагог, учений-фольклорист, виконавець-віртуоз. *Молодь і ринок*. № 12 (47). С. 13–16.

Філоненко, Л. (2012). Фольклористична діяльність Михайла Тимофіїва. Івано-Франківськ: Місто НВ. 196 с.

Філоненко Л., Німилевич, О. (2014). Михайло Тимофіїв: невтомний популяризатор народної творчості (в 70-ту річницю від дня народження). *Українська музика* / за ред. Ю. Ясіновського. Львів. № 4. С. 68–71.

Тимофіїв Михайло Миколайович. (2024). *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тимофіїв Михайло Миколайович/](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тимофіїв_Михайло_Миколайович/) (дата звернення: 04.04.2024).

REFERENCES

Tymofiiiv, M. M. (2012). Hutsulski muzychni instrumenty: z obertonovym intonuvanniam tylynka, trembita, drymba [Hutsul musical instruments with overtone

intonation: tylinka, trembita, drymba]. *Folklorystychna diialnist Mykhaila Tymofiiva* / L. Filonenko, O. Nimylovych. 2-he vyd., vypr. i dop. Ivano-Frankivsk: Misto NV. S. 44–47. [in Ukrainian].

Tymofiiiv, M. M. (1972). Troisti muzyky [The trio of musicians]. *Muzyka* № 3. [in Ukrainian].

Tymofiiiv, M. M. (1981). Orkestr «Hutsuliia» [Orchestra «Hutsulia»]. *Visti z Ukrainy*. 3 veresnia. № 36. [in Ukrainian].

Tymofiiiv, M. M. (1994). Samozvuchni y udarno-peretynkovi muzychni instrumenty hutsuliv [Self-sounding and percussion-membrane musical instruments of the Hutsuls]. *Hutsulshchyna: perspektyvy yii sotsialno-ekonomichnoho i dukhovnoho rozvytku v nezalezhnii Ukraini*: materialy naukvoi konferentsii pershoho svitovoho konhresu hutsuliv v Ivano-Frankivsku 17–18 serpnia 1993 roku. Ivano-Frankivsk – Kolomyia. S. 51–54. [in Ukrainian].

Tymofiiiv, M. M. (1999). Muzychni instrumenty Hutsulshchyny: hrupa samozvuchnykh [Musical instruments of the Hutsul region: a group of self-sounding instruments]. *Musika Galiciana*. Lviv: Spolom. S. 209–234. [in Ukrainian].

Filonenko, L., Nimylovych, O. (2008). Mykhailo Tymofiiiv – pedahoh, uchenyi-folkloryst, vykonavets-virtuoz [Mykhailo Tymofiiiv – teacher, folklore scholar, virtuoso performer]. *Molod i rynek*. № 12 (47). S. 13–16. [in Ukrainian].

Filonenko, L. (2012). Folklorystychna diialnist Mykhaila Tymofiiva [Mykhailo Tymofiiiv's folklore activity]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 196 s. [in Ukrainian].

Filonenko, L., Nimylovych, O. (2014). Mykhailo Tymofiiiv: nevtomnyi populiaryzator narodnoi tvorchosti (v 70-tu richnytsiu vid dnia narodzhennia) [Mykhailo Tymofiiiv: tireless promoter of folk art (on the 70th anniversary of his birth)]. *Ukrainska muzyka* / za red. Yu. Yasinovskoho. Lviv. № 4. S. 68–71. [in Ukrainian].

Tymofiiiv Mykhailo Mykolaiovych [Mykhailo Tymofiiiv]. (2024). *Vikipediia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тимофіїв Михайло Миколайович/](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тимофіїв_Михайло_Миколайович/) (дата звернення: 04.04.2024). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 27.06.2024

УКРАЇНСЬКЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано специфіку становлення національного хорового мистецтва доби сучасності під кутом зору осмислення постмодернових моделей його вираження. Відслідковуються ключові особливості творчого почерку митців зонайменше трьох поколінь українського композиторського бомонду, а саме сучасних композиторів-класиків, композиторів зрілого покоління, а також представників наймолодшої генерації історичного періоду від 60-х років ХХ століття до сьогодні.

Окреслено ключові концепти творчого почерку українських сучасних композиторів-класиків з їхнім модерновим улаштуванням стильових, жанрових та інших особливостей хорового письма, композиторів зрілого покоління періоду 80-х – 90-х років ХХ століття, а також наймолодших авторів хорової музики.

Доведено, що різнобарвна орнаментальність

української сучасної хорової музики є свідченням того, що досліджуваний феномен, попри свою розмаїту унікальність, залишається цілісною моделлю національного хорового музикування доби сучасності, що стане своєрідним історичним містком між минулим і прийдешнім у сфері пізнання прекрасного засобами хорової культури українства.

Ключові слова: українська сучасна хорова музика, сучасний етап національного культуротворення, новітні тенденції в хоровій музиці, сучасний етап національного відродження України, фундаментальні основи національного хорового мистецтва, українські сучасні композитори-класики, композитори зрілого покоління, представники наймолодшого українського композиторського бомонду, сучасні вокально-хорові формації, академічне вокально-хорове виконавство.

Ihor KHARYTON,
PhD in Philosophy, Associate Professor,
Head of the department of choral conducting
Institute of Arts
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3182-6924
e-mail: Kharyton_Ihor@i.ua

UKRAINIAN CHORAL ART AT THE PRESENT STAGE OF NATIONAL CULTURAL CREATION

Abstract. The article analyzes the specifics of the formation of the national choral art of the modern era from the point of view of understanding the postmodern, newest models of its expression. In this system of coordinates, the key features of the creative handwriting of a number of artists, representatives of at least three generations of the Ukrainian composer beaumont – modern classical composers are traced (L. Dychko, E. Stankovich, V. Sylvestrov, I. Karabyts, M. Skoryk, etc.), composers of the mature generation (V. Kaminsky, I. Kirilina, O. Kozarenko, V. Poleva, I. Shcherbakov, V. Stepurko, M. Shuh, O. Yakovchuk, etc.), as well as representatives of the youngest generation (M. Shalygin, S. Lunyov,

O. Retynskiy, M. Kolomiets, etc.) of the historical period from the 60s of the 20th century and to the present day.

First of all, we consider a number of defining concepts, in our opinion, characteristic of the most relevant work of modern Ukrainian classical composers, which are manifested at the level of style, genre, timbral and a number of other ways of its arrangement.

We do not leave out the creative searches of Ukrainian modern composers of the mature generation of the period of the 80s–90s of the 20th century, who at the highest level of the national demand of modernity produce the most diverse schemes of musical thinking, aimed at the formation of connecting elements between the tradition

of choral music-making according to the authorship of modern classical composers and the work of domestic composers of the youngest generation.

In the proposed context, we interpret a number of the most modern techniques of composer writing, characteristic of the youngest domestic generation of composers, designed to overcome the «canonical» barriers of Ukrainian choral traditionalism of previous decades, affirming the regularity of the continuity of the progress of the phenomenon we are investigating in the coordinate system of its national, socio-historical emphasis.

Key words: *Ukrainian modern choral music, the modern stage of national cultural creation, the latest trends in choral music, the modern stage of the national revival of Ukraine, the fundamental foundations of the national choral art, Ukrainian modern classical composers, composers of the mature generation, representatives of the youngest Ukrainian composer generation, modern vocal choral formations, academic vocal and choral performance.*

Постановка проблеми. Українська хорова музика доби сучасності – надскладний феномен, виразний дівістю низки чинників, співзвучних як із константними утвореннями його фундаментальних основ, так і з каскадом найрезультативніших постмодернових технік композиторського письма на кшталт ознак мінімалізму, мікрополіфонії, спектралізму, сакрального мінімалізму, нової простоти, нової складності тощо. Саме відслідковування окреслених особливостей, властивих сучасному національному хоровому музичуванню, наповненому новою стилістикою під кутом зору її трансформаційних процесів, інтерпретованих авторським почерком щонайменше трьох поколінь українського композиторського бондунду сьогочасної доби, й стане предметом нашого дослідження у пропонованій розвідці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Сучасне академічне хорове мистецтво в Україні – новітній суспільно-історичний феномен, що розвивається в системі координат прекрасного, продукуючи смисли гуманізму, жертвності, естетичної довершеності, художньо-образної невідкупності. Означений процес було започатковано ще у 60-х роках ХХ століття, проте на другому етапі національного відродження у ХХ столітті, що охопив Україну з початку 90-х років, хорове мистецтво отримує неабиякий історичний шанс щодо модернізації його буттєвості буквально за всім периметром життєдіяльності явища.

У цей період активізується і стан наукової аналітики, приуроченої тлумаченню найрізноманітніших аспектів побутування українського хорового музичування як явища фактично з часу його витоків й до сьогодні (Б. Батюк, О. Бенч-Шокало, І. Бермес, Є. Білявський, Н. Белік-Золотарьова, В. Буличов, Н. Герасимова-Персидська, С. Горбенко, Н. Горюхіна, Г. Григор'єва, І. Гулеско, К. Дмитревська, Г. Дмитревський, О. Єгоров, В. Живов, Я. Кириленко, П. Ковалик, М. Копитман, Л. Корній, Н. Кошкар'єва, В. Краснощоков, Г. Кулешова, А. Лашенко, П. Левандо, А. Мархлевський, Т. Мдівані, Ю. Мостова, Ю. Паїсов, Л. Пархоменко, К. Пігров, А. Смагін, І. Харитон, А. Терещенко та ін.).

Ми зі свого боку у пропонованій розвідці намагатимемося схарактеризувати окремі важливі, на нашу думку, сторони досліджуваного феномена крізь призму осмислення творчої діяльності сучасних композиторів-класиків, композиторів сьогочасного зрілого покоління, а також митців наймолодшого композиторського вишколу.

Метою статті є дослідження феномена хорового мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століть під кутом зору постмодернових та новітніх моделей його побутування.

Вклад основного матеріалу дослідження. Вдаючись до осмислення виокремленого нами ракурсу наукового зацікавлення, зауважимо, що українське хорове мистецтво як явище є винятково унікальним носієм тих чи інших смислів, формалізованих символікою художньої образності музично-естетичної природи у межах суспільно-історичної буттєвості його вияву.

У цій системі координат найперше слід звернути увагу на ознаку унікальності предмета нашого дослідження, що зумовлена дівістю низки чинників, котрі у своїй сукупності, з одного боку, виступають константними утвореннями фундаментальних основ національного хорового мистецтва як культурно-ціннісного, багатоговікового явища, а з іншого – започатковують систему відліку, в якій ще у зародковому, чи то пак в ембріональному вияві, зароджуються новітні схеми музичного мислення – носія постмодернового музичного світогляду, що виразнюється на теренах вітчизняного соціокультурного простору доби сучасності.

Піддаючи осмисленню досліджуваній нами феномен під запропонованим кутом зору, зауважимо, що українська сучасна хорова музика, започаткована ще у 60-ті роки ХХ століття за авторства митців, яких нині іменуємо сучасними композиторами-класиками (Л. Дичко, Є. Станкович, В. Сильвестров, І. Карабиць, М. Скорик та ін.), окреслює ключові параметри вітчизняного побутування, що проявилось стилевими особливостями такої музики крізь призму її жанрової та музично виразової різнобарвності. Так, саме в цей період спостерігається неабияка зацікавленість композиторів кантатно-ораторіальним жанром (ораторія-симфонія, кантата-поема, хорова симфонія) та низкою інших жанрово-синтетичних музичних творинь.

Прикладом такої музики можуть слугувати: хорові симфонії «Вітер революції» Л. Дичко, «Я стверджуюсь», «Симфонія диптих», феєрія опера-балет «Цвіт папороті» Є. Станковича, фольк-опера «Ятранські ігри» І. Шамо, опера-ораторія «Київські фрески» І. Карабиця та ін. (Сенченко, 2002). Саме в цей час, як стверджують дослідники, українській сучасній хоровій музиці була притаманна творча взаємодія з фольклором (Сенченко, 2002, с. 18–72), зокрема особливої популярності набувають фольклорні кантати згаданих нами вище митців Л. Дичко, І. Шамо, В. Сильвестрова та ін., музичне мислення яких ґрунтується передусім на мелодиці національного народно-пісенного надбання.

Відродження фольклорної архаїки на сучасному етапі національного культуротворення започаткувала в камерних кантатах «Червона калина» та «Пори року» Леся Дичко. У своїх хорових композиціях на основі

поетичних текстів історичних пісень мисткиня створила оригінальні авторські музичні теми, відмовившись від цитування тих чи інших народних мелодій. Зокрема, важливу роль у структурній побудові кантат композиторки відіграє імпровізаційність, у процесі якої кризь призму логіки її музичного мислення відбувається структурування музичного матеріалу, що відзначається широкою народною розспівністю, варіантною повторністю, експресивністю тощо. Особливістю гармонічної мови цієї музики стає її насичення різнобарв'ям музично-виразових засобів, для яких характерні розщеплення звуків, варіантність тоніки, каскад кластерних нашарувань та низка інших прийомів гармонічної й вокально-хорової природи. Як стверджує Л. Пархоменко, дослідник творчості Л. Дичко, «такий підхід до формування музичного мислення композиторки символізує початок осучаснення жанру кантати та переоснащення хорового виконавства прийомами постмодерної стилістики й техніками сучасного композиторського письма» (Пархоменко, 1979, с. 78).

Лінію «Червоної калини» Л. Дичко підхоплює представник зрілого покоління сучасного українського композиторського бомонду Володимир Зубицький (до речі, сюди також варто віднести таких митців, як В. Камінський, І. Кириліна, О. Козаренко, В. Польова, І. Щербаків, В. Степурко, М. Шух, О. Яковчук та ін.). Так, у кантаті-симфонії «Чумацькі пісні», поетична фабула якої зводиться до використання літературних текстів народних, обрядових, ліричних, історичних пісень, старовинних балад та плачів, музична компонента сповнюється новітніми техніками композиторського письма, наприклад, домінуючого вияву набуває сонорика – техніка, для якої притаманне виведення на перший план збагаченого фонічного способу звучання хору, що забезпечує свободу інтонування вокально-композиційних побудов виконавцями, створюючи сприятливі умови для цілісного сприйняття твору реципієнтом, незважаючи на його багаточастинне структурування.

Аналізуючи творчість представника когорти українських сучасних композиторів зрілого покоління В. Зубицького, зауважимо, що його творчий доробок є яскравим зразком значного наближення можливостей вокально-хорового музикування до умов інструментальності, насиченої логікою мікротематизму в межах хорової фактури. Основними прийомами письма цього композитора, на думку дослідників, є використання коротких мотивних утворень, властивих фольклорній мові, а також варіантних поєднань послівок із рухливою ритмічною структурою, перемінних ладових контурів (поліладовості) (Іваницький, 2004, с. 165–174).

Поглиблюючи наші міркування щодо специфіки адаптації новітніх тенденцій у хоровій музиці (як за авторства сучасних композиторів-класиків, так і в інтерпретації подібних моделей сучасного хорового музикування творцями-композиторами сьогодення зрілого покоління) зауважимо, що така музика знаходить своє яскраве вираження на рівні вокально-хорового виконавства доби сучасного національного відродження України, представленого низкою хорових колективів високопрофесійного виконавського рівня, серед яких: академічний камерний хор ім. В. Палкіна (Харківська

обласна філармонія); муніципальна хорова капела «Орея» (м. Житомир); академічний камерний хор «Кантус» (м. Ужгород); муніципальний камерний хор «Київ» (м. Київ); Архієрейський хор Свято-Воскресенського кафедрального собору (м. Рівне) та інші, які є яскравими носіями нового постмодерного вітчизняного хорового виконавства.

Специфічних новаторських ознак набуває й українська сучасна хорова музика початку XXI століття, представлена наймолодшим поколінням національного композиторського бомонду (М. Шалигін, С. Луньов, О. Ретинський, М. Коломієць та ін.). Представники останнього, вдаючись до найсучасніших технік композиторського письма, долають «канонічні» бар'єри класико-романтичної «рудиментальності» українського хорового музикування за авторства попередніх поколінь національної композиторської спільноти (Морозова, 2017).

Музика цих та інших авторів наймолодшого українського композиторського покоління популяризується завдяки старанню сучасних вокально-хорових формацій, серед яких, на наш погляд, особливе місце посідає вокальний ансамбль сучасної музики «Alter Ratio» (керівник Ольга Приходько) – один із найвідоміших в Україні хорових колективів, пріоритетом якого є виконання постмодернових сольних, ансамблевих і хорових творів сучасності, розширення меж академічного вокально-хорового виконавства, демонструючи новітні, передусім нетрадиційні вокальні техніки. Найновіший проект колективу представлений циклічною композицією «Mariologia» (автори С. Луньов, М. Коломієць, О. Ретинський, М. Шалигін). Так, М. Коломієць у цій композиції створює художню образність, насичену синкретизмом, сповненим взаємопроникненням тих чи інших інтонацій, властивих зображальності тибетських співаючих чаш в інтонаційно-ритмічну сферу моделі кравецьких ножиць, поданих засобом природного звучання людського голосу в поєднанні з гобоєм – дерев'яним духовим музичним інструментом сопранового регістру («Alma Redemptoris mater»), О. Ретинський додає до вокально-хорової виразності композиції групу ударних інструментів – вібрафон, оркестрові дзвони, литаври («Ave regina caelorum»), С. Луньов доповнює партитуру арфою («Regina caeli»), а М. Шалигін виконує свій фрагмент («Salve Regina») а cappella, демонструючи виключно людськими голосами ефект тембральної спорідненості зі звучанням органу та струнного оркестру. Загалом «Маріологія», як стверджує І. Рибачук, є «глибоким, складним та цікавим проектом, не просто музикою, а душею сучасної людини, вираженою новітніми музичними засобами» (Рибачук, 2018).

Отож представлена нами в загальних рисах модель сучасного хорового виконавства на прикладі циклічної композиції «Mariologia» яскраво демонструє зародження найновішого способу музичного мислення в межах національного хорового музикування, що створює підґрунтя для появи постмодернових моделей художньої образності доби сучасності, збагачених сповненими смислами, не тлумаченням найрізноманітніших імітацій, чи то пак деформацій людського життєвого простору, а передусім увиразненням інтенцій,

спрямованих на його реальне художнє відображення.

Загалом модель української сучасної хорової музики, представленої трьома поколіннями національного композиторського бомонду, є музично-естетичним виразом буття українства доби сучасності, яке, на наше глибоке переконання, стане, з одного боку, єдиною елементом між моделями традиційного хорового музикування класико-романтичної традиції, а з іншого – прикладом новітніх музичних формацій дня прийдешніх поколінь.

Висновки. Узагальнюючи наші міркування щодо процесу адаптації національного хорового музикування в сучасний український соціокультурний простір, наголосимо, що українська хорова музика новочасної доби надзвичайно багата на свою музично-виразову різнобарвність, актуалізовану суспільно-історичними реаліями кінця ХХ – початку ХХІ століть. Останні стали фундаментальною основою для появи новітньої моделі національного хорового музикування, об'єднаною щонайменше трьома поколіннями митців-сподвижників (сучасні композитори-класики, творці зрілого покоління та представники наймолодшого композиторського бомонду), які завдяки специфічним засобам музичної мови розширюють світогляд українця, наповнюють його «орнаментом прекрасного». Митці-класики, як і сучасні композитори зрілого покоління, насамперед зосереджують свої зусилля на продукуванні музично-естетичних схем, в основу яких покладено синкретичні схеми взаємопроникнення низки технік сучасного композиторського письма (аліаторика, додекафонія, атональна музика, серійна музика, паунтілізм, кластер, полістилістика тощо) у схемі класико-романтичного традиціоналізму, тоді як творці музики наймолодшого покоління вдаються до практики застосування найсучасніших технік композиторського письма з ознаками мінімалізму, мікрополіфонії, спектралізму в межах постмодернової стилістики (на зразок сакрального мінімалізму, нової простоти, нової складності тощо).

Отже, представлена нами різнобарвна орнаментальність української сучасної хорової музики є свідченням того, що досліджуваний феномен, попри свою розмаїту унікальність, залишається цілісною моделлю національного хорового музикування доби сучасності, яка стане своєрідним історичним містком між минулим і прийдешнім у сфері пізнання прекрасного засобами хорової культури українства.

Перспективи подальших досліджень окресленого нами ракурсу наукової проблематики вбачаємо у більш ґрунтовному аналізі української сучасної хорової музики під кутом зору осмислення низки ключових аспектів її життєдіяльності на кшталт детального

тлумачення специфіки музично-стильових ознак такої музики, її видового різноманіття, сучасних композиторських технік, властивих досліджуваному нами феномену, а також особливостей його жанрового вираження тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Сенченко, Л. І. (2002). Українська сучасна хорова література: навчальний посібник для студентів вищих та середніх учбових закладів мистецтва. Рівне: РДГУ. 80 с.
- Пархоменко, Л. О. (1979). Українська хорова п'єса: типологія, тематизм, композиція: монографія. Київ: Наукова думка. 218 с.
- Іваницький, А. І. (2004). Чумацькі пісні. *Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів*. Вінниця: Нова книга. С. 165–174.
- Морозова, Л. (2017). Слухаймо музику нового покоління! *День*. № 92. 1 червня. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/slukhaymo-muzyku-novoho-pokolinnya> (дата звернення: 24.08.2024).
- Рибачук, І. (2018). Alter Ratio: «Маріологія» у Національній філармонії. *Музика: український музичний інтернет-журнал*. URL: <https://mus.art.co.ua/alter-ratio-mariolohiia-u-natsional-ni-filarmonii> (дата звернення: 26.08.2024).

REFERENCES

- Senchenko, L. I. (2002). *Ukrainska suchasna khorova literatura [Ukrainian modern choral literature]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshcheykh ta serednykh uchbovykh zakladiv mystetstva*. Rivne: RDHU. 80 s.
- Parkhomenko, L. O. (1979). *Ukrainska khorova piesa: typolohiia, tematyzm, kompozytsiia [Ukrainian choral play: typology, thematics, composition]: monohrafiia*. Kyiv: Naukova dumka. 218 s.
- Ivanytskyi, A. I. (2004). *Chumatski pisni [Chumatsky songs]. Ukrainyskyi muzychnyi folklor: pidruchnyk dlia vyshcheykh uchbovykh zakladiv*. Vinnytsia: Nova knyha. S. 165–174.
- Morozova, L. (2017). *Slukhaimo muzyku novoho pokolinnia [Let's listen to the music of the new generation]. Den*. № 92. 1 chervnia. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/slukhaymo-muzyku-novoho-pokolinnya> (data zvernennia: 24.08.2024).
- Rybachuk, I. (2018). *Alter Ratio: «Mariolohiia» u Natsionalnii filarmonii [Alter Ratio: «Mariology» at the National Philharmonic]. Muzyka: ukrainskyi muzychnyi internet-zhurnal*. URL: <https://mus.art.co.ua/alter-ratio-mariolohiia-u-natsional-ni-filarmonii> (data zvernennia: 26.08.2024).

Дата надходження до редакції: 26.08.2024

Наталія МЕРВІНСЬКА,
завідувач кабінету ліцензування та навчальної роботи,
старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-2918-0941
e-mail: n.mervinska@roippo.org.ua

Наталія ВІНОГРАДОВА,
методист, учитель початкових класів
Рівненського ліцею «Центр надії»
імені Надії Маринівич,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0006-0674-1549
e-mail: ng.vinogradova2017@gmail.com

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ПРЕДМЕТА «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО» У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті окреслено способи мотивації навчальної діяльності учнів закладів загальної середньої освіти на уроках образотворчого мистецтва. Представлено приклади використання інтерактивних методів на всіх етапах уроку та продемонстровано прийоми впровадження діяльнісного підходу в навчальні образотворчому мистецтву. Акцентовано увагу на важливості та дієвості мотиваційного компонента уроку з метою підвищення інтересу школярів до навчального предмета. Обґрунтовано необхідність використання вчителем таких форм і методів роботи, що формують емоційний інтелект та є основою творчої діяльності. Зауважено, що варіативність завдань, диференційований та індивідуальний підходи сприяють підвищенню рівня навчальних досягнень учнів. Окреслено шляхи формування зовнішньої та внутрішньої мотивації у процесі навчання образотворчому

мистецтву в закладі загальної середньої освіти. Схарактеризовано особливості сприйняття навчального матеріалу учнями. Наголошено на важливості створення ситуації успіху, організації позитивної атмосфери на уроці. Описано використання сучасних методів та прийомів, які, окрім навичок образотворчої діяльності, сприяють розвитку мислення, мовлення, уваги, пам'яті та стимулюють пошукову діяльність учнів. Доведено, що сучасний урок – це спосіб взаємодії вчителя і здобувачів освіти, котрий базується на активній діяльності обох сторін освітнього процесу з метою досягнення очікуваних результатів навчання та виховання культурно освіченої особистості.

Ключові слова: мотивація, інтерактивні методи навчання, діяльнісний підхід, диференційований підхід, фасилітація, ситуація успіху.

Natalia MERVINSKA,
Head of the Office of Licensing and Educational Work,
Senior Lecturer of the Department
of Psychology and Inclusive Education
of the Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0002-2918-0941
e-mail: n.mervinska@roippo.org.ua

Natalia VINOGRADOVA,
Methodist, Primary School Teacher
at the Rivne Lyceum «Center of Hope»
named after Nadiya Marynovich,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0006-0674-1549
e-mail: ng.vinogradova2017@gmail.com

THE MOTIVATIONAL COMPONENT AS AN IMPORTANT FACTOR IN INCREASING THE INTEREST OF STUDENTS IN THE SUBJECT OF FINE ARTS

Abstract. *Based on the analysis of scientific works in the fields of psychology and pedagogy, and on the basis of professional activity in institutions of general secondary education, the methods of motivating the educational activity of primary and secondary students during fine arts lessons are outlined. In particular, examples of the use of interactive methods at all stages of the lesson are provided and techniques for implementing a practical approach in teaching fine arts are demonstrated. The attention is focused on the importance and effectiveness of the motivational component of the lesson to increase the interest of schoolchildren in the subject. The need for the teacher to use such forms and methods of work that develop emotional intelligence, evoke personal positive feelings in children, which is the basis of creative activity, is substantiated. It is indicated that the variability of tasks, differentiated and individual approaches contribute to increasing the level of educational achievements of students. The ways of formation of external and internal motivation in the process of learning fine arts at school are outlined. Attention is paid to the peculiarities of the perception of educational material by students of different levels, significant differences in the attitude to the performance of practical tasks and self-evaluation of creative works by schoolchildren of primary and secondary education levels are determined. Taking into account the possible manifestations of children's lack of confidence in their own abilities, as well as for the maximum revelation of students' creative abilities, the importance of creating a situation of success, organizing a positive atmosphere in the lesson is emphasized. The use of modern methods and techniques is described, which, in addition to the skills of artistic activity, contribute to the development of thinking, speech, attention, memory, stimulate the search activity of students, encourage them to express their own thoughts, search for interesting creative ideas, develop imagination and give children confidence in their thoughts and actions. This work proves that a modern lesson is an interaction between the teacher and students, which is based on the active participation of both sides of the educational process to achieve the expected learning results and to cultivate a culturally educated personality.*

Key words: *motivation, interactive learning methods, practical approach, differentiated approach, facilitation, situation of success.*

Постановка проблеми. Проблема формування якісних знань, усебічного розвитку особистості завжди були в центрі уваги освітян, батьків та суспільства загалом. У державі відбулися значні зміни щодо оновлення змісту освіти, впровадження сучасних освітніх технологій, що, безумовно, сприяє наданню якісних освітніх послуг. Однак залишається актуальним питання мотивації учнів до активного оволодіння навчальним матеріалом, підвищення інтересу до

навчальних предметів, зокрема образотворчого мистецтва.

Учні початкової школи зазвичай із задоволенням беруться до виконання необхідних завдань, позитивно оцінюють свої досягнення та отримують задоволення від процесу образотворчої діяльності. Натомість в учнів старшого віку зазвичай спостерігається небажання виконувати завдання, побоювання, що роботи будуть невдалими. Діти надто критично та негативно оцінюють результати образотворчої діяльності на уроках. Відповідно в учнів втрачається інтерес до образотворчої діяльності, та, як наслідок, виникає відмова від самопізнання, самовираження через мистецтво та отримання емоційного задоволення від художньої творчості.

Із метою реалізації завдань нової української школи та відповідно до нових освітніх стандартів необхідними є застосування діяльнісного та особистісного підходів, використання сучасних технологій, упровадження активної взаємодії учасників освітнього процесу, застосування формувального оцінювання. Усе це сприяє активізації мотиваційного компонента, підвищенню інтересу здобувачів освіти до вивчення курсу образотворчого мистецтва та формуванню культурної, громадянської й соціальної компетентностей.

Аналіз наукових досліджень та публікацій свідчить, що питання мотивації навчальної діяльності є надзвичайно актуальним. Його вивченню присвячені дослідження В. Сухомлінського, Л. Виготського, О. Савченко, Л. Божович, Г. Костюка, В. Ковальова, О. Леонтєва, І. Большакової, К. Гольцберг та ін. Відповідно інтерактивні технології навчання досліджували О. Пометун, Л. Пироженко, Т. Ремех та ін. Серед сучасних укладачів підручників з курсу «Мистецтво», дослідників актуальних методів і прийомів у викладанні мистецтва у закладі загальної середньої освіти (далі – ЗСО) варто назвати Л. Масол, О. Гайдамаку, О. Колотило. Науковці одностайні в думці про те, що рушійною силою, поштовхом до діяльності особистості є мотивація як один з її найважливіших чинників поряд зі здібностями, знаннями та вміннями.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад використання методів, прийомів та форм навчання, що сприяють мотивації учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті компетентнісної парадигми освіти метою навчальної діяльності здобувачів освіти є формування висококультурної особистості, здатної до навчання впродовж життя та самовираження через різні види діяльності. Від рівня зацікавленості та залучення дитини до процесу навчання безпосередньо залежить результат освітньої діяльності. У зв'язку з цим першочерговим завданням учителя є побудова такого уроку, що викликає в учнів бажання вчитися, активізує потребу в

отриманні знань, умінь та навичок, окреслює перспективи подальшої навчальної діяльності, спонукає дітей до творчості на основі здобутих знань. Зважаючи на це, важливу роль на уроках та в позаурочній діяльності відіграє саме мотиваційний компонент навчання.

Загалом мотивація – це поєднання внутрішніх і зовнішніх процесів, що спонукають людину до діяльності. Психологи розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. Так, на думку К. Гольцберг, «внутрішня мотивація – це прагнення виконати певну діяльність заради самої діяльності. Єдиною винагородою, яку очікують від цього процесу, є отримання нових знань, власний розвиток, відчуття задоволення від діяльності. Відповідно зовнішня мотивація – це спонукування людини до активності зовнішніми обставинами або стимулами. Виокремлюють позитивну мотивацію (до чогось) і негативну (від чогось). Від чогось – це уникнення покарання або неприємності, а до чогось – прагнення отримати винагороду, похвалу. Без сумніву, перспективнішим і тривалішим процесом є стимулювання саме позитивної мотивації: прагнення до мети, досягнень, успіхів. Нагорода та покарання, а також конкуренція мають короткотермінові результати, однак це саме ті види мотивації, що досить часто використовуються в закладі ЗСО. Загальновизнаною теорією є те, що найдоцільнішою є внутрішня мотивація учнів на основі особистого задоволення та інтересу. Складниками мотивації К. Гольцберг визначає внутрішні мотиви, зовнішні стимули, власні переконання, емоції та дії (Юрченко, 2023). Науковиця зазначає, що з метою підвищення зовнішньої мотивації варто сприяти залученню позитивного впливу вчителів, батьків, друзів. Крім того, можна впровадити систему заохочень (грамоти, нагороди за навчальні досягнення та розвиток особистісних якостей). Зазначимо, що у цих випадках варто окреслити здобутки кожної дитини, уникати порівнянь рівня досягнень здобувачів освіти, усні та письмові висловлювання будувати виключно на позитиві.

Загалом чинниками формування внутрішньої мотивації є:

1. Упровадження основних дидактичних принципів навчання, зокрема науковості, доступності, систематичності та послідовності, зв'язку навчання з життям, свідомості й активності учнів у навчанні, міцності засвоєння знань, умінь та навичок, принципу індивідуального підходу та емоційності навчання.
2. Принцип наочності, котрий варто виокремити як обов'язковий у викладанні образотворчого мистецтва.
3. Зацікавленість учителя предметом, який він викладає: володіння додатковою інформацією, знання біографічних даних, цікавих фактів із життя митців, історій створення картин тощо.
4. Формування інтересу до предмета: добір цікавих картин; розробка тем, що захоплюють дитину; цікава інтерпретація та подача матеріалу.
5. Застосування інноваційних та інтерактивних прийомів навчання.
6. Застосування діяльнісного підходу до опанування учнями навчального матеріалу.
7. Використання елементів диференційованого навчання.

8. Створення ситуації успіху та організація позитивної атмосфери на уроці (Омері та ін., 2017).

У розроблених нами матеріалах «Інтерактивні методи на уроках образотворчого мистецтва» (Виноградова, 2004) наголошується, що їхнє застосування значно підвищує інтерес здобувачів освіти до оволодіння навчальним матеріалом, створює підґрунтя для активної взаємодії учасників освітнього процесу.

Продемонструємо варіанти застосування основних інтерактивних методів на уроках образотворчого мистецтва у закладі загальної середньої освіти. Отож, починаючи урок, учитель має налаштувати учнів на вивчення тієї чи іншої теми, звернутися до їхнього життєвого досвіду та знань, набутих на попередніх уроках. У зв'язку з цим на етапі актуалізації опорних знань доцільно використовувати сигнальні картки та такі методи, як «ланцюжок», «пінг-понг», «так – ні», «асоціативний куц» тощо.

Проаналізуємо окреслені вище методи детальніше.

«Так – Ні». Цей метод буде доречним у процесі вивчення теми «Рельєф». Учитель не демонструє (перевертає іншим боком) зразок або фото рельєфної композиції та пропонує учням відгадати, про що йтиме мова на уроці. З цією метою учні ставлять учителю запитання, які вимагають від нього коротких відповідей «Так» або «Ні», наприклад:

- Це твір живопису (графіки, скульптури,...)?
- Це об'ємна скульптура?
- Це скульптура на площині?
- Це рельєф?

Якщо учні відповідають правильно, вчитель демонструє їм зразок. Після цього спільно з учителем діти визначають тему та мету уроку. Означений прийом допомагає пов'язати розрізнені факти, систематизувати наявну інформацію та сприяє зміцненню набутих знань.

Асоціації. Побудова асоціативного куца. Метод полягає в тому, щоб за короткий проміжок часу допомогти учням пригадати засвоєні раніше знання з відповідної теми. Їхні відповіді у формі коротких тез записуються на дошці навколо розглянутого поняття чи явища. Як підсумок – учні разом з учителем створюють схему-опору, що актуалізує їхні знання, готує до прийняття нового матеріалу.

Використання сигнальних карток допоможе швидко перевірити рівень засвоєння знань здобувачами освіти. Із цією метою кожен учень отримує картки двох видів – для відповідей «Так» і «Ні». Учитель висловлює відповідне твердження. Якщо діти погоджуються / не погоджуються з ним, то сигналізують про це відповідною картою. Таку систему також можна використовувати, коли учням із двох запропонованих відповідей потрібно обрати правильну.

На етапі опрацювання нового матеріалу підвищити рівень мотивації та засвоєння учнями навчального матеріалу дозволяє використання таких методів: робота в групах, метод проєктів, «обери позицію», «подорож», «мозкова атака», «броунівський рух» тощо.

Розглянемо деякі з них детальніше.

«Подорож». Навчальний матеріал із теми «Декоративно-ужиткове мистецтво. Писанкарство» учні

сприйматимуть із цікавістю, якщо його подати у формі подорожі рідним краєм. Із цією метою учні об'єднуються в тематичні групи («історики», «народознавці», «краєзнавці», «кольорознавці», «знавці технік розпису», «мистецтвознавці») та спільно опрацьовують один із аспектів досліджуваної проблеми, зокрема:

- 1) «історики» розповідають про час та умови виникнення писанок;
- 2) «народознавці» готують виступ про символіку та оберегове значення писанок;
- 3) «краєзнавці» розповідають про особливості розпису писанок у різних регіонах України;
- 4) «кольорознавці» пояснюють значення кольорів у писанкарстві;
- 5) «знавці технік розпису» розповідають, як класифікують писанки залежно від техніки виконання розпису;

6) «мистецтвознавці» ознайомлюють із легендами, піснями, казками, у яких фігурують писанки.

Кожна із груп оформляє матеріали на власний розсуд, наприклад, у вигляді проекту, довідника (онлайн-довідника), брошури, лепбука «Українська писанка».

«Мозкова атака». Означений метод найдоречніше застосувати у процесі вивчення теми «Друкована графіка. Будова книжки», зокрема опрацювання теоретичної частини навчального матеріалу. У зв'язку з цим учитель формує проблемну ситуацію «Ілюстрація та сюжетна композиція: одне й те ж чи ні?», спонукаючи учнів спершу до обговорення, а згодом – до колективного дослідження. Крім того, педагог пропонує порівняти картину Т. Яблонської «Над Дніпром» та ілюстрацію В. Полтавця до твору Т. Шевченка «Встала весна».

Думки учнів та висунуті ними ідеї записуються на дошці. Здобувачі освіти дискутують, висувують ідеї про те, що робота художника над ілюстрацією схожа до роботи над сюжетною композицією. Відмінність полягає лише в тому, що, ілюструючи твір, художник розкриває графічними засобами думку автора, а працюючи над сюжетною композицією, сам вибирає зміст і образи, по-своєму їх передає й трактує. Так, Т. Яблонська створила сюжетну композицію самостійно, на основі власного аналізу змісту, образів, природи, а В. Полтавець художніми засобами розкрив зміст і образи твору великого поета. Спільним є те, що обидва автори зважали на етюди, замальовки з природи, на свою пам'ять і фантазію, вміння й навички.

Учитель уточнює й доповнює висунуті ідеї, разом з учнями систематизує інформацію щодо особливостей ілюстрацій та їхні відмінності від сюжетних композицій. Результати такого дослідження «повертаються» учням у вигляді спільно сформованої схеми, якою учні користуються під час роботи над ілюструванням літературного твору.

«Обери позицію». На уроці вивчення техніки монотипія на етапі актуалізації знань учитель демонструє зразок роботи і запитує учнів, до якого виду мистецтва належить зображення.

На дошці вчитель зображує три колонки:

«графіка», «живопис», «важко сказати». Учні пропонується прикріпити стікер у тій колонці, що відповідає їхньому твердженню. На наступних етапах уроку, аналізуючи засоби вираження в означеній техніці, учні приходять до висновку, що монотипія – це відтиск, а отже, належить до графіки. Основний її засіб – пляма, що також належить до вказаної техніки. Наприкінці уроку вчитель знову пропонує застосувати метод «Обери позицію» (в новій колонці або у тій самій, але стікерами іншого кольору). Мета цієї роботи – швидко і наочно представити думки дітей до та після вивчення теми.

«Броунівський рух». Учитель готує картку з відповідними фактами до теми, що вивчається на уроці. Кожен учень отримує одну картку. Впродовж кількох хвилин діти читають і запам'ятовують інформацію. Після цього, рухаючись класом, довільно утворюють пари, повідомляючи один одному інформацію. Згодом знову утворюють нові пари, працюючи до сигналу вчителя про припинення роботи. Результатом застосування методу є швидке повідомлення інформації, діти виступають в ролі вчителя, навчаючи інших, добре засвоюють матеріал.

Метою діяльнісного підходу є організація активної, продуктивної, самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів. Пропонуємо розглянути прийоми, що ґрунтуються на активному, свідомому аналізі творів мистецтва та подальшій творчій інтерпретації розглянутих зразків образотворчого мистецтва.

Сторітелінг (творча розповідь) як прийом навчання у школі набуває все більшої популярності. Він покращує процес засвоєння матеріалу, розвиває уяву, сприяє подоланню страху публічного виступу, спонукає до самопізнання. Означений метод базується на бажанні дітей фантазувати, вигадувати історії, відчувати власну значущість. Застосування сторітелінгу є доречним і на інтегрованих уроках образотворчого мистецтва й розвитку мовлення.

Авторка підручників курсу «Мистецтво» Оксана Колотило як основу для складання творчої розповіді та подальшого створення малюнків учнями початкової школи пропонує використати свій «Лікувальний віршик» та ілюстрацію Ольги Кваші до нього (див. рис. 1). Після читання вірша та аналізу ілюстрації школярам пропонується скласти історії, відповідаючи на запитання «Що було до (після) зображеної події?». Такий вид діяльності може бути організований і у формі парної роботи.

О. Колотило описує застосування прийому «Фасилітована дискусія» на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі та «наголошує на тому, що фасилітація покликана вичерпувати зміст твору мистецтва. Завдяки цьому діти можуть збагнути, що чимало творів «розповідають свої історії» та здатні самостійно ці історії інтерпретувати» (Колотило, 2021).

Із метою демонстрації прийому потрібно детальніше розглянути картину Ольги Кваші «Сліди» (див. рис. 2).

Лікувальний віршик

Ще зі вчора їжачиха
Застудилася і пчиха...
В їжачатка ніс гарячий,
А до того ж воно плаче...
Пав їжак пішов в аптеку,
Купив ліків цілу теку:
Аспірин, три скибки дині,
Дзбан шовковиць темно-синіх,
Дзбан малини, дзбан сунічок
І десяток грушок-дичок.
Ще настою із шавалі
Для їжакотерапії.
Наколов дружині й сину
По гірчичнику на спину.
Вкутав їх у ковдри з вати,
Взявся медом напувати.
Випив чайничок узвару
З їжачихою на пару.
А синочок їжачатко
Зовсім трішки: три горнятка.
Був іще узвар з кропиви,
Та чомусь його не пили...

Рис. 1. «Лікувальний віршик»
(автор – Оксана Колотило, ілюстрація – Ольги Кваші)

Рис. 2. Ольга Кваша «Сліди»

Запитання фасилітатора:

- Що зображено на картині?
- Куди, на вашу думку, може йти тваринка?
- Які почуття викликає у вас представлена картина?
- Які б предмети або персонажі ви домалювали б, щоб настрої картини змінилися на краще?

Учитель завдяки представленим вище запитанням намагається спонукати здобувачів освіти

висловлювати свої думки, стимулювати різноманітні версії та інтерпретації побаченого, не критикуючи і не оцінюючи запропоновані учнями ідеї, навіть якщо вони не співпадають із загальноприйнятою думкою.

Авторкою також пропонуються для використання на уроках прийоми «Перенесення в образ» та «Підзорна труба».

«Перенесення в образ» спробуємо побачити на прикладах картини Саллі Сватланд.

Рис. 3. Саллі Сватланд «Діти біля моря»

Учнім пропонується відтворити у діалозі фрагмент картини «Діти біля моря» (див. рис. 3).

Діти в парі, споглядаючи картину, складають діалоги, намагаються відчувати її настрій, пригадують власний досвід. Така робота займає лише декілька хвилин, проте спонукає до роботи з теми, знайомить з творчістю художника, створює позитивний настрій, сприяє формуванню емоційного інтелекту учнів. Практичними завданнями на цьому уроці можуть бути: малювання морського пейзажу, зображення постатей людей, створення асоціативних композицій тощо.

«Підзорна труба». Завдяки аналізу картини Денні

Флін «Фентезі» (див. рис. 4) розглянемо застосування прийому «Підзорна труба» у процесі вивчення об'єктів картини. Діти створюють із паперу своєрідну підзорну трубу і досліджують картину. Вчитель просить учнів уважно розглянути деталі картини, поміркувати, з якою метою художник їх використовує. Учні відшукують деталі, які стануть образами в їхніх творах та надихатимуть на власну творчість. Такий вид підготовчої роботи зацікавлює дітей, допомагає уважно проаналізувати художній твір, подумати над призначенням образів та деталей.

Рис. 4. Денні Флін «Фентезі»

Використання елементів **диференційованого навчання** сприяє варіативності вибору мети, завдань, швидкості виконання робіт, індивідуалізації методів та прийомів у навчальному процесі. Маючи можливість обирати, здобувачі освіти почуваються впевненіше, а отже, відповідальніше виконують завдання (Цікавинки у викладанні предметів початкової школи, 2021).

Створення ситуації успіху та організація позитивної атмосфери на уроці. Досить часто серед учнів закладу загальної середньої освіти можна зустріти таких, які соромляться малювати у зв'язку з певними причинами. Вчителю варто підтримувати дітей такими фразами: «Ось цей елемент вийшов дуже вдалим!», «Я впевнена, що у тебе все вийде» тощо.

Важливу роль у процесі формування внутрішньої мотивації відіграє відповідна **атмосфера на уроці**. Уроки образотворчого мистецтва бажано проводити у спеціально обладнаному кабінеті, який облаштовуємо відповідно: мольберт, за яким працює вчитель; натурні постановки; роботи учнів тощо. Створення позитивного мікроклімату в класі, атмосфери співтворчості в навчальній діяльності, пошани та довіри між учителем й учнями, врахування їхніх інтересів, бажань, схильностей, намірів – усе це сприятиме мотивації учнів, стимулюванню бажання бути активним учасником уроку.

Висновки. Отже, кожен учитель хоче бачити своїх учнів творчими, духовно багатими, культурно освіченими людьми з розвиненим естетичним смаком. Формування означених якостей потребує особистісного бажання дітей, зацікавленості у навчанні образотворчому мистецтву. Зважаючи на це, пріоритетним завданням на уроці є розвиток ефективної мотивації учнів до навчання, створення умов із метою творчої діяльності кожної дитини, можливості розкриття та вдосконалення її здібностей.

Запорукою успіху у формуванні мотивації навчальної діяльності здобувачів освіти на уроках образотворчого мистецтва є комплексний підхід, що передбачає застосування вчителем сучасних методів та прийомів, які спонукають учнів до активної діяльності, взаємодії, пошуку оригінальних ідей, розвитку творчих здібностей, вдосконалення умінь і навичок образотворчої діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у впровадженні активних, діяльнісних способів оволодіння навчальним матеріалом в освітній процес як основи набуття учнями предметних та ключових компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Юрченко, О. (2023). Розпалить мотивацію учнів: 5-крокова модель похвали. *Освіторія*: вебсайт. URL:

<https://osvitoria.media/experience/rozpalit-motyvatsiyu-uchniv-5-krokovaya-model-pohvaly/> (дата звернення: 15.07.2024).

Омері, І., Спесивих, О., Комоцька, О. (2017). Особливості мотивації навчання дітей у дошкільній та початковій освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: збірник наукових праць. Вип. 22. Ч. 2. С. 194–199. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36798/1/i_omeri_osoblivosti_%20motivacii.pdf

Виноградова, Н. (2004). Інтерактивні методи на уроках образотворчого мистецтва. *Завуч*. № 32. С. 13–20.

Колотило, О. (2021). НУШ: як змінити звичайні форми роботи на уроках засобами мистецтва. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/c/pedagogy/post/36367> (дата звернення: 15.07.2024).

Цікавинки у викладанні предметів початкової школи. (2021). *Ютуб-канал*. URL: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=i1a8HN7eRaE&autoplay=1&rel=0&showinfo=0> (дата звернення: 15.07.2024).

REFERENCES

Yurchenko, O. (2023). Rozpalit motyvatsiiu uchniv: 5-krokovaya model pohvaly [Ignite Student Motivation: The 5-Step Praise Model]. *Osvitornia*: vebсайт. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozpalit-motyvatsiyu-uchniv-5-krokovaya-model-pohvaly/> (data zvernennia: 15.07.2024). [in Ukrainian].

Omeri, I., Spesyvykh, O., Komotska, O. (2017). Osoblyvosti motyvatsii navchannia ditei u doshkilnii ta pochatkovii osviti [Peculiarities of children's learning motivation in preschool and primary education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 22. Ch. 2. S. 194–199. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36798/1/i_omeri_osoblivosti_%20motivacii.pdf[in Ukrainian].

Vynohradova, N. (2004). Interaktyvni metody na urokakh obrazotvorchoho mystetstva [Interactive methods in art lessons]. *Zavuch*. № 32. S. 13–20. [in Ukrainian].

Kolotylo, O. (2021). NUSh: yak zminyty zvychajni formy roboty na urokakh zasobamy mystetstva [New Ukrainian school: how to change the usual forms of work in the classroom with the help of art]. *Vseosvita*. URL: <https://vseosvita.ua/c/pedagogy/post/36367> (data zvernennia: 15.07.2024). [in Ukrainian].

Tsikavynky u vykladanni predmetiv pochatkovoii shkoly [Interests in teaching primary school subjects]. (2021). *Youtube-kanal*. URL: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=i1a8HN7eRaE&autoplay=1&rel=0&showinfo=0> (data zvernennia: 15.07.2024). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 12.06.2024

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНОМУ ЖУРНАЛІ «НОВА ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА»

Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» входить до переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015). У журналі друкуються статті з питань: філософії освіти, порівняльної педагогіки та історії освіти, теорії і практики педагогіки, дидактики, методики і сучасних освітніх технологій навчання та виховання, психології, соціальної педагогіки, дошкільної і початкової освіти, мовознавства та література, естетичного і фізичного виховання, внеску діячів науки та освіти у розвиток національної школи тощо.

Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану педагогічної науки і освітньої практики.

Стаття подається українською, англійською та/або офіційними мовами країн Європейського Союзу обсягом не менше 10 сторінок машинописного тексту, на аркушах білого паперу стандартного формату з використанням шрифту Times New Roman 14 розміру текстового редактора Word через півтора інтервала.

Електронний варіант статті виконується в редакторі Word і форматі * doc, а копія – у форматі * rtf; файл називати за прізвищем автора статті. Ім'я файлу набрати латинськими літерами (напр.: Petrenko. rtf; Petrenko. doc). Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір 14, міжрядковий інтервал 1,5, абзацний відступ 1,25 см, всі поля – 2 см.

Для авторів, які не мають наукового ступеня, обов'язково потрібно додати зовнішню рецензію.

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ РУКОПИСІВ

1. Індекс УДК (універсальний десятичний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Індекс УДК вказує автор (розмір 14, вирівнювання по лівому краю, без відступів першого рядка, напівжирний шрифт).

2. Відомості про автора (авторів) без скорочень: прізвище та ім'я (вирівнювання по правому краю тексту, напівжирний шрифт, розмір 14).

3. Науковий ступінь, вчене звання, посада (без скорочень, вирівнювання по правому краю, розмір 14, шрифт курсив).

4. Місце роботи: назва установи (без скорочень), населеного пункту, країни (вирівнювання по правому краю, розмір 14, шрифт курсив).

5. ORCID (реєстрація на сайті – <http://orcid.org/>), (вирівнювання по правому краю, шрифт звичайний, розмір 14).

6. E-mail (вирівнювання по правому краю, шрифт курсив, розмір 14).

7. Заголовок статті (розмір 14, напівжирний шрифт, прописні літери, абзац без відступів першого рядка, вирівнювання по центру).

8. Слово «Анотація» (напівжирний шрифт, розмір 14). Далі в тому ж рядку анотація статті (шрифт

звичайний, по ширині, розмір 14). Анотація українською та/або офіційними мовами Європейського Союзу має бути обсягом не менше 1200 знаків.

Назва статті, ПІБ та дані про авторів, анотація та ключові слова *англійською мовою (не менше 1800 знаків)* оформляються аналогічно як українською мовою.

Важливо! Якщо ж стаття друкується англійською мовою та/або офіційними мовами країн Європейського Союзу, то анотація українською мовою має бути обсягом не менше як 1800 знаків, відповідно анотація англійською мовою та/або офіційними мовами країн Європейського Союзу – 1200 знаків.

9. «Ключові слова» (напівжирний шрифт, розмір 14) – слова з тексту матеріалу, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження. Ключові слова подаються у називному відмінку, загальна кількість ключових слів – не менше п'яти і не більше десяти (шрифт звичайний, розмір 14).

10. Основна частина статті (шрифт звичайний, розмір 14) повинна містити такі структурні елементи:

Постановка проблеми.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Мета статті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Усі частини статті повинні бути виділені.

Якщо у тексті наявні рисунки, вони повинні мати підписи, відповідно кожна таблиця – заголовок.

11. Підзаголовок «СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ» (мовою оригіналу) оформляється окремим абзацом, розмір 14, прописними літерами, вирівнювання по центру; оформлюється відповідно до Гарвардського стилю (Harvard referencing style);

– у випадку написання статті англійською мовою посилання здійснюється на транслітерованій варіант літератури та джерел.

– перелік посилань не нумерується та оформляється відповідно до послідовності згадування в тексті;

– список використаних джерел рекомендуємо складати з не більш ніж 15–20 найменувань (шрифт звичайний, розмір 14).

12. Після списку використаних джерел і літератури подається «REFERENCES».

Автоматизувати процес транслітерації можна, скориставшись програмним забезпеченням, доступним за відповідними адресами. Для транслітерації українського тексту слід опиратися на Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55.

Після автоматичного транслітерування необхідно перевірити правильність отриманого результату і внести відповідні корективи. Транслітеровані література та джерела повинні містити тільки значущі для аналітичної обробки елементи (ПІБ авторів, назву

першоджерела, вихідні дані). У списку літератури назви робіт на мовах, де використовуються нелатинізовані алфавіти, повинні бути перекладені англійською та поміщені у квадратних дужках; назви джерел повинні бути транслітеровані, у кінці слід вказати мову оригіналу у квадратних дужках. У випадку цитування книги назва видавництва (якщо це назви установ) повинна бути перекладена англійською мовою, в усіх інших випадках – транслітерована, місце видання перекладено.

13. Рядок «Дата надходження до редакції _ . _ .202_» (шрифт курсив, розмір 12, вирівнювання справа).

14. Okремо необхідно вказати адресу і контактні телефони (службова чи домашня), e-mail, № відділення «Нової пошти» для отримання примірника журналу «Нова педагогічна думка».

Рубрики науково-методичного журналу «Нова педагогічна думка»:

- Філософія освіти. Порівняльна педагогіка. Історія освіти.
- Управління освітою. Профільне навчання.
- Сучасні освітні технології.
- Психологія. Соціальна педагогіка. Робота з обдарованими дітьми.
- Мовознавство та література.
- Історія. Правознавство.
- Фізика. Математика.
- Дошкільна та початкова освіта.
- Природничі науки. Технології.
- Виховання особистості. Позашкільна освіта.
- Музика. Естетика.
- Фізична культура.
- Зустрічі з педагогами-новаторами.

Вартість однієї сторінки друкованого тексту (за один стандартний аркуш (А4) машинопису через півтора інтервала) – **80 грн.**

Оплату вартості статті потрібно здійснювати на рахунок Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти лише після затвердження публікації до друку.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, оголошень несуть автори публікацій.

Статті, що не відповідають зазначеним вимогам, не розглядаються.

Редакція залишає за собою право здійснювати наукове редагування назви і змісту статті.

Подача статті здійснюється на адресу: кабінету інформаційних комунікацій і видавничої діяльності Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (redakciya_roippo@ukr.net) або на сайт видання (www.npd.roippo.org.ua).

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. В'ячеслава Чорновола, 74, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кабінет інформаційних комунікацій і видавничої діяльності, e-mail: redakciya_roippo@ukr.net; тел. (067)178 85 18.

Розміщення журналу в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46468>.

Матеріали підготовлені до друку кабінетом інформаційних комунікацій і видавничої діяльності Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Завідувач кабінету інформаційних комунікацій і видавничої діяльності
Мирослава МАЗУРОК

Коректори:
Леся ЗАВОДНА, Мирослава МАЗУРОК

Комп'ютерне складання та верстка:
Анатолій ВОЛОСЮК

Підписано до друку 18.09.2024 р.
Формат 60x84/8. Умов. друк. арк.
Тираж 100 прим. Зам. №

Надруковано у Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.
Україна, м. Рівне,
вулиця В'ячеслава Чорновола, 74,
тел. (067)178 81 12